

2023 TÜRKİYE GENÇLİK ARAŞTIRMASI

Gençlerin Perspektifinden Çocuk Yaşta,
Erken ve Zorla Evlilikler

Nitel Araştırma

2023 Türkiye Gençlik Araştırması, Gençlerin Perspektifinden Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler Nitel Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) ve Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Sona Erdirilmesi Birleşmiş Milletler Ortak Programı kapsamında İsveç'in finansal desteğiyle yürütülmüştür.

Bu kitapta yer alan analiz ve yorumlardan Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün bu kitabı hazırlayan öğretim elemanları sorumludur. Bu içerik herhangi bir biçimde UNFPA Türkiye Ofisi'nin ve İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı'nın (SIDA) görüşlerini yansıtmamaktadır.

Nitel Araştırma Koordinatörü

Assoc. Prof. Dr. İlknur Yüksel-Kaptanoğlu

Nitel Araştırma Saha Koordinatörü

Dr. Hilal Arslan Türkoğlu

Araştırmacılar/Görüşmeciler

E. Mümine Barkçin
Kardelen Güneş
Yaser Koyuncu

Katkıda Bulunanlar (UNFPA - Alfabetik sıra ile):

Aysel Yüksel, Emine Kuzutürk Savaş, Gökhan Yıldırım kaya, Yıldız Yapar, Zeynep Başarankut Kan

Tarih: Aralık, 2024

© Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)

Bu yayının tüm hakları Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'ne (HÜNEE) ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'na (UNFPA) aittir. HÜNEE ve UNFPA'nın yazılı izni alınmadan kısmen veya tamamen kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz. Kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılabilir.

<https://hips.hacettepe.edu.tr/>

<https://turkiye.unfpa.org/tr>

YAYIN NO: NEE-HÜ.24.02

ISBN:

BASIM TARİHİ: ARALIK 2024

KAPAK VE SAYFA DÜZENİ:

BASIM:

2023 TÜRKİYE GENÇLİK ARAŞTIRMASI
Gençlerin Perspektifinden Çocuk Yaşta, Erken ve
Zorla Evlilikler

Nitel Araştırma

Nitel Araştırma Koordinatörü

Doç. Dr. İlknur Yüksel-Kaptanoğlu

Nitel Araştırma Saha Koordinatörü

Dr. Hilal Arslan Türkoğlu

Araştırmacı/Görüşmeci

E. Mümine Barkçin

Aralık, 2024

Ankara

İÇİNDEKİLER

Tablo Listesi.....	3
Kısaltmalar	4
Önsöz	5
Sunuş	7
1. Giriş	9
2. Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler Arka Planı	11
2.1. ÇEZE ile İlgili Uluslararası Sözleşmeler ve Belgeler.....	11
2.2. Türkiye’de ÇEZE ile İlgili Mevcut Durum	11
2.3. Akademik Alanyazın.....	14
3. Nitel Araştırma Metodolojisi.....	19
3.1. Nitel Araştırma Kapsamı	19
3.2. Saha Çalışmasına Yönelik Hazırlıklar	20
3.3. Saha Çalışmasının Zorlukları	21
3.4. Nitel Veri Analizi	21
4. Bulgular	25
4.1. Ailelerin Özellikleri ve Aile Üyeleri Arasındaki İlişkiler	25
4.2. Gençlerin Sosyal Çevresi ve Okul Yaşamı	34
4.3. Evlilik Özellikleri, Eşler Arası İlişkiler ve Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı.....	39
4.4. ÇEZE’nin Anlamı, Sonuçları ve Çözüm Önerileri.....	46
5. Bulgular ve ÇEZE ile Mücadele Önerilerine Genel Bir Bakış	53
5.1. Gençlerin Perspektifinden ÇEZE.....	53
5.2. ÇEZE’nin Önlenmesine Yönelik Öneriler	57
6. Kaynakça.....	60

Tablo 1. Derinlemesine Görüşme Katılımcılarına Dair Seçilmiş Özellikler	22
Tablo 2. Odak Grup Görüşmelerine ve Katılımcılarına Dair Seçilmiş Özellikler	23
Tablo 2. Odak Grup Görüşmelerine ve Katılımcılarına Dair Seçilmiş Özellikler	54

KISALTMALAR

ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
CEDAW	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)
CMK	Ceza Muhakemesi Kanunu
CSÜS	Cinsel sağlık ve üreme sağlığı
ÇEZE	Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler
ÇHGM	Çocuk Hakları Genel Müdürlüğü
ÇİM	Çocuk İzlem Merkezleri
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
HÜNEE	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
ICPD	International Conference on Population and Development (Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı)
IOM	International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
ŞÖNİM	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TMK	Türk Medeni Kanunu
TNSA	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
UNFPA	United Nations Population Fund (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu)
UNICEF	United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu) UN Women United Nations Women (Birleşmiş Milletler Kadın Birimi)
WHO	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

ÖNSÖZ

UNFPA, demografi, sağlık, toplumsal cinsiyet eşitliği ve koruma alanlarında politika tasarımı ve hizmet sunumu konusunda 50 yılı aşkın bir süredir Türkiye Hükümeti ile işbirliği yapmaktadır ve tüm çalışmalarını veri ve araştırmalara dayandırmaktadır. Her gebeliğin istenilen gebelik olduğu, her doğumun güvenli bir ortamda gerçekleştiği ve her gencin potansiyelini gerçekleştirdiği bir dünya ulaşmayı hedeflediğimiz için gençler UNFPA için her alanda öncelikli bir gruptur.

Türkiye'nin 12. Kalkınma Planı'nda (2024-2028) şu ifadeler yer almaktadır: "Gençlerin güçlü yaşam becerilerine, eğitim ve istihdam imkanlarına, insani ve milli değerlere sahip olarak yetişmelerinin, iktisadi ve sosyal hayat ile karar alma mekanizmalarına aktif katılımlarının sağlanması temel amaçtır". Bu doğrultuda, UNFPA olarak Türkiye'deki her gencin sağlıklı ve tatminkar bir yaşam sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu araç ve kaynaklara sahip olmasını sağlamaya kararlıyız. Bu vizyonu gerçekleştirme yolunda önemli bir adım olan bu araştırmanın, Türkiye'deki gençler için daha parlak bir geleceğe katkıda bulunacak program, politika ve uygulamaların şekillendirilmesinde değerli bir kaynak olacağını umuyorum. Ülkenin geleceğinin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynayan Türkiye'nin gençleri üzerine yapılan bu son araştırmayı sunmaktan onur duyuyorum.

Türkiye demografik geçişini neredeyse tamamlamak üzere ve projeksiyonlar Türkiye'deki demografik fırsat penceresinin 2040 yılına kadar devam edeceğini göstermektedir. Başta eğitim, sağlık ve istihdam alanında olmak üzere, zamanında, kanıta dayalı, odaklı politikalar ve müdahaleler, demografik fırsat penceresini gerçekleştirme imkanlarını en üst düzeye çıkarabilir.

Günümüz gençliğinin karşı karşıya olduğu sorunlar eğitim, istihdam, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kaliteli sağlık hizmetlerine erişim gibi konulardan, ruh sağlığı ve refahı, 21. yüzyıl becerileri, çevrimiçi ve dijital alanlarda güvenlik gibi yeni ortaya çıkan konulara kadar uzanmaktadır. 2023 Türkiye Gençlik Araştırması, cinsel sağlık ve üreme sağlığı, bilgi kaynakları, karşılanmamış bilgi ve danışmanlık ihtiyacı, çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler de dâhil olmak üzere gençlerin sağlık ve koruma alanındaki bilgi ve tutumlarının kapsamlı bir analizini sunmaktadır. Veriler gençlerin profilini ve yaşam koşullarını da ortaya koymaktadır.

Gençler, üreme sağlığı eğitimi ve hizmetlerinin kişisel ve sosyal gelişimlerini ve yaşam kalitelerini önemli ölçüde etkileyebileceği hayatlarının kritik bir aşamasındadır. Yaklaşık 13 milyon gencin yaşadığı Türkiye'de, gençleri kendi 'bedenleri', 'yaşamları' ve 'dünyaları' hakkında doğru ve kapsamlı bilgilerle güçlendirecek politika ve uygulamalara yatırım yapmamız önemlidir.

Bu araştırma, aynı zamanda gençlerin çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler konusundaki tutumlarını ortaya koymakta ve hem karşılaştıkları engellere hem de halihazırda mevcut olan destek sistemlerine ışık tutmaktadır. Araştırma, gençler için tam olarak bilgilendirildikleri, yeterince desteklendikleri ve hayatları hakkında karar verme yetkisine sahip oldukları destekleyici bir ortam ve sistemleri nasıl oluşturabileceğimize dair değerli bilgiler sunmaktadır.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'ne, özellikle araştırma koordinatörleri Prof. Dr. Mehmet Ali Eryurt ve Doç. Dr. İlknur Yüksel-Kaptanoğlu'na, araştırmaya katılan gençlere, UNFPA Türkiye Ofisi'ne ve İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı'na (SIDA) teşekkür ederim. Bu işbirliği ve ortaklık, Türkiye'deki gençlerin refahına yönelik sonuçları hızlandırmak için yatırımları şekillendirebilecek değerli kanıtlar üretmiştir.

Mariam A. Khan,
Türkiye Temsilcisi, Azerbaycan ve
Gürcistan Ülke Direktörü. UNFPA
Aralık 2024

SUNUŞ

2023 Türkiye Gençlik Araştırması başlığı ile gerçekleştirilen bu araştırmada kişilerin biyolojik, psikolojik ve sosyal açılardan hızla geliştiği ve değiştiği bir süreç olan gençlik dönemi ele alınmakta ve Türkiye’de yaşayan 15-24 yaş grubundaki gençlerin cinsel sağlık, üreme sağlığı ve çocuk yaşta erken ve zorla evlilikler (ÇEZE) konusundaki görüşlerini almanın yanında bu alanlardaki uygulamaların ve ihtiyaçların da ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın nicel ve nitel araştırmalardan gelen sonuçları, zaman içinde giderek artan eğitim seviyelerine karşın Türkiye’de yaşayan gençlerin cinsel sağlık, üreme sağlığı ve ÇEZE konusunda önemli bir bilgi eksikliği içinde olduklarına işaret etmektedir. Araştırmanın sonuçları, gençlerin bu bilgi eksikliğini yoğun bir şekilde kullandıkları Twiter, Instagram, Facebook vb. sosyal medya mecralarından elde ettiklerini göstermektedir. Sosyal medya mecraları yanında, gençlerin diğer bilgi kaynakları arasında arkadaşlar ve aile üyeleri ön plana çıkmaktadır. Bu konudaki bilgilerini hatalı bilgiler içeren sosyal medyadan, arkadaşlarından ya da aile üyelerinden alan gençler cinsel sağlık, üreme sağlığı ve ÇEZE konularındaki doğru bilgilere konunun uzmanları aracılığı ile ulaşmayı tercih edeceklerini de ifade etmişlerdir. Gençlerin bu konularda doğru bilgi ve uygulamalara ulaşmalarını sağlamak için çok kademeli ve çok aktörlü holistik bir bakış açısının ve bunlarla tutarlı politika ve stratejilerin geliştirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Türkiye Ofisi’nin finansal desteği ile gerçekleştirilen bu araştırmanın yapılmasında emekleri nedeniyle Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Türkiye Ofisi’nin değerli uzmanları Dr. Gökhan Yıldırımkaya, Aysel Yüksel ve Emine Kuzutürk ile diğer uzmanlarına, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Türkiye temsilcisi Dr. Mariam Khan nezdinde içtenlikle teşekkür ederim.

Bu çalışmanın büyük bir özveriyle gerçekleştirilmesinde katkısı olan ve çalışmada proje koordinatörü olarak yer alan Prof. Dr. Mehmet Ali Eryurt ile projede nitel araştırma koordinatörü olarak görev alan Doç. Dr. İlknur Yüksel-Kaptanoğlu’na şükranlarımı sunuyorum. Nicel araştırmanın soru kağıdı ve örnekleme tasarımı ile CAPI hazırlama ve saha sürecine katkıları olan değerli öğretim üyesi arkadaşlarıma; nitel araştırmanın tüm süreçlerinde görev alan değerli öğretim görevlisi ve araştırma görevlisi arkadaşlarıma tüm katkıları için teşekkür ederim.

Prof. Dr. İsmet Koç
Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Müdürü

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Bu raporda, 2023 Türkiye Gençlerde Cinsel Sağlık-Üreme Sağlığı ve Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler (ÇEZE) Araştırmasının bir bileşeni olarak yürütülen nitel araştırma sonuçlarına yer verilmektedir. Nicel araştırmanın amacı, gençlerin cinsel sağlık ve üreme sağlığı (CSÜS) konusundaki bilgi düzeyleri, cinsel sağlıkla ilgili karşılanmamış ihtiyaçları, CSÜS ve ÇEZE'ye yönelik algı ve tutumlarını ortaya koymaktır. Nitel araştırma kapsamında ise genç kadınlar ve erkeklerin çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklere ilişkin görüş, algı ve deneyimlerini anlamak ve çözüme ilişkin görüşlerine yönelik bilgi üretmektir.

ÇEZE, küresel ölçekte çocuklara yönelik bir hak ihlali ve şiddet biçimi olarak kabul edilmektedir. Kadınların daha fazla maruz bırakıldıkları bu zarar verici uygulama kadınlar açısından daha ağır ve olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik bir ayrımcılık da olan ÇEZE, bu nedenlerle kadınların sorunları kapsamında ele alınmakta ve ÇEZE'ye ilişkin araştırmaların hedef kitlesini de büyük oranda genç kadınlar ve kız çocukları oluşturmaktadır. ÇEZE'nin önlenmesi, 2015 yılı sonrasında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) kapsamında yer almış ve bu alandaki çalışmaların artmasını teşvik edici bir rol oynamıştır. Birleşmiş Milletler (BM) kurumları yürüttükleri program ve projeler ile ÇEZE ile mücadeleye önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye'de ÇEZE'nin yaygınlığı, zaman içindeki değişimi, nedenleri ve sonuçları, ÇEZE ile ilişkili mevzuat ve ÇEZE'nin ortadan kaldırılmasına yönelik önerilere kadar geniş bir yelpazede bilgi sunan birçok araştırma yapılmaktadır. Bu çalışmalar, üniversiteler, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ve araştırma kuruluşlarının yanı sıra uluslararası kuruluşlar tarafından desteklenmektedir. Farklı yaş gruplarından kadınların deneyimlerine odaklanan bu araştırmalar arasında, erkeklerin deneyimleri ise daha sınırlı ele alınmıştır.

Bu nitel araştırmada, bugüne kadar gerçekleştirilen birçok araştırmadan farklı olarak **sadece kadınlar ile sınırlandırılmayan bir grup belirlenmiş, araştırmaya erkekler de dahil edilmiştir. Ayrıca, farklı zaman aralıklarında gerçekleşen 18 yaş öncesi evlilik deneyimleri yerine, sadece yakın zamanda gerçekleşen gençlerin evliliklerine odaklanılmış ve en üst yaş sınırı 24 olarak belirlenmiştir.** 18 yaşından önce evlenmiş/evlendirilmiş ve halen 24 yaşından genç olan evli kadın ve erkekler ile derinlemesine görüşmeler aracılığıyla evlilikler konusundaki görüşler anlaşılmasına çalışılmıştır. Aynı yaş grubundaki hiç evlenmemiş genç kadın ve erkekler ile odak grup görüşmelerinin merkezinde ise çözüm önerilerine odaklanılmıştır. Beş farklı ilde, Aralık 2022-Aralık 2023 tarihleri arasında yürütülen araştırma kapsamında 28 derinlemesine görüşme ve 6 odak grup görüşmesi tamamlanmıştır.

Araştırma raporu beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde aktarılan araştırma hakkındaki kısa bilginin ardından, ikinci bölümde ÇEZE konusundaki çalışma ve araştırmalara ilişkin kısa bir literatür özeti yer almaktadır. Üçüncü bölüm, nitel araştırma metodolojisi, saha öncesi hazırlıklar ve saha çalışması sırasında karşılaşılan zorluklara ayrılmıştır. Araştırma kapsamında gençlerin gündeme getirdiği deneyimler ve argümanlar ile gençlerin ÇEZE'ye ilişkin önerilerinin yer aldığı araştırma bulguları dördüncü bölümde dört alt başlık altında sunulmuştur. Beşinci bölümde, ÇEZE ile ilişkili kurumlar çerçevesinde gündeme getirilen argümanlara ilişkin genel bir değerlendirme ve öneriler yer almaktadır.

1 UNICEF, UNFPA, UN Women, IOM, UNHCR, WHO bu alanda çalışan başlıca kuruluşlardır.

2. BÖLÜM

ÇOCUK YAŞTA, ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLER ARKA PLANI

ÇEZE, çocuk yaşta evlilik, erken evlilik ve zorla evlilik kavramlarının birleşimidir. Bu durum, 18 yaşından önce yapılan her evliliğin çocuk yaşta evlilik olmasının yanı sıra erken ve zorla evlilik olduğunu ifade eder. Çocuk yaşta evlilik, taraflardan en az birinin 18 yaşın altında olduğu dini veya resmi nikah ile gerçekleştirilen evlilikleri kapsar. Erken evlilikler, taraflardan en az birinin 18 yaşından küçük olduğu ya da 18 yaşını doldursa da tarafların fiziksel, duygusal, cinsel ve psikolojik gelişim düzeyinde olmadığı evliliklerdir. BM belgelerinde "çocuk yaşta evlilik dahil erken evlilikler", erken evliliğin çocuk yaşta evlilikten ibaret olmadığına dikkat çekilmektedir. Evlenecek kişinin, yaştan bağımsız olarak yaşam seçenekleri ile ilgili yeterince bilgi sahibi olmaması gibi diğer faktörler sebebiyle evliliğe rıza göstermeye henüz hazır olmamasıdır.

Zorla evlilikler ise, taraflardan birinin ve/veya her ikisinin de kişisel olarak birlikteliğe tam ve özgür rızalarını ifade etmedikleri evliliklerdir. Her ne kadar bu kavramlar sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da her birinin ayrı hukuki ve sosyal boyutları olabilir.

ÇEZE kız çocuklar kadar oğlan çocuklar için de bir sorun olmakla birlikte, kadınlar için daha yaygın ve zararlı bir uygulama olması ve olumsuz sonuçlar doğurması nedeniyle daha çok kadın sorunları kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak, çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler, yalnızca sınırlandırılması gereken bir durum olarak ele alınmaktan öte, çocuk koruma, çocuk istismarı, çocuğa yönelik şiddet, zararlı uygulamalar, toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve bir halk sağlığı sorunu olarak değerlendirilmelidir. Bu konunun, yalnızca kadın hakları alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin değil, tüm ilgili kamu ve sivil toplum kuruluşlarının öncelikli gündeminde yer alması gerekmektedir. UNICEF tarafından derlenen küresel verilere göre, 20-24 yaş grubundaki her 5 kadından 1'i 18 yaşından önce evlenmiştir (UNICEF, 2024). Aynı veri tabanı, dünya genelinde 650 milyon kadın ve 115 milyon erkeğin 18 yaşından önce evlendiğini ortaya koymaktadır (UNICEF, 2024).

2.1. ÇEZE ile İlgili Uluslararası Sözleşmeler ve Belgeler

BM tarafından 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin kabul edilmesiyle birlikte, uluslararası politika gündeminde insan haklarını koruma ve güvence altına alma mücadelesi önem kazanmıştır. Bu mücadele; kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler gibi farklı grupları kapsayacak biçimde genişleyerek devam etmektedir. 1959'da "Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi", 1962'de "Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşme", 1966'da "Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi" ve "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi", 1981'de "Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW)", 1990'da "Çocuk Hakları Sözleşmesi", 1994'te "Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD)" ve 1995'te "Pekin Dünya Kadın Konferansı" gibi birçok önemli uluslararası sözleşme ve deklarasyon, özellikle kadınların ve çocukların haklarını güvence altına almayı amaçlamaktadır. 2015'te kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) da bu çabaların bir parçası olarak kabul edilmiştir.

Çocuk hakları konusunda 193 ülke tarafından imzalanan ve bu özelliği ile en çok taraf olunan sözleşme özelliğine sahip olan BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde ayrımcılık yasağı (madde 2), çocuğun yüksek yararı (madde 3), çocuğun yaşama ve gelişme hakkı (madde 6), çocukların kendilerini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı (madde 12), çocuğun onur ve itibarına saldırlamayacağı (madde 16) ilkesi gibi düzenlemeler yer almaktadır. Sözleşmenin birinci maddesinde, çocuk tanımına ilişkin yaş sınırı "Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır" ifadesiyle belirtilmiştir.

Avrupa Konseyi de çeşitli sözleşme, tavsiye kararı ve stratejik eylem planlarıyla çocuk hakları alanında düzenlemeler yapmakta ve ÇEZE konusunda öneriler geliştirmektedir. En güncel sözleşmeler arasında 2007'de kabul

edilen Avrupa Konseyi Çocukları Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Koruma Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi) ve 2011'de imzalanarak 2014'te yürürlüğe giren Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) bulunmaktadır. Lanzarote Sözleşmesi, doğrudan evliliklerden söz etmemekle birlikte, çocukları cinsel sömürü ve istismardan korumayı amaçlamaktadır. Bu sözleşme, çocuklar için eşit muamele, saygı görme, ayrımcılık karşıtlığı, şiddetsizlik ve özgür ve tam rızaya uygun karar alma vurgusu yapmaktadır. İstanbul Sözleşmesi'nde ise, zorla evliliklerin suç sayılması konusu açıkça ifade edilmiştir. Bu sözleşmeler ve politika belgeleri², çocukların ve özellikle kız çocukların haklarının korunması, şiddetin önlenmesi ve evliliklerin tam ve özgür irade ile yapılmasını güvence altına almak için önemli adımlardır.

2.2. Türkiye'de ÇEZE ile İlgili Mevcut Durum

1961 Anayasası, Türkiye'de çocuk haklarını tanıyan ilk resmî belgedir. UNESCO Milli Komisyonu'nun 1963'te hazırladığı Türkiye Çocuk Hakları Bildirgesi, çocukların eğitimi, korunması, çalıştırılmasının yasaklanması gibi konularda devletin yükümlülüklerini belirlemiştir. Daha sonra yürürlüğe giren 1982 Anayasası ve 1990 yılı BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile çocuk hakları daha uluslararası standartlarda düzenlenmiştir. Bu gelişmeler, Türkiye'de çocuk haklarının daha kapsamlı ve güçlü bir şekilde korunmasına ve tanınmasına yönelik önemli adımlar olmuştur. Anayasanın 41. Maddesinde, 2010 yılında yapılan düzenlemede yer alan "Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır" ifadesi ile çocukların özel olarak korunması belirtilmiştir.

Türkiye'de evlilik, Türk Medeni Kanunu (TMK) ve Evlendirme Yönetmeliği ile düzenlenmektedir. 2002'de yürürlüğe giren yeni TMK, evlilik yaşı, başvuru prosedürleri, boşanma, yasal mal rejimi ve velayet gibi konularda düzenlemeler yaparak cinsiyetler arasında eşitliği sağlamaya yönelik hükümler içermektedir. TMK'nin 124. maddesi evlilik için asgari yaş şartını belirler: "Bireyler on yedi yaşını doldurmadan evlenemezler. Ancak, istisnai ve zorlayıcı durumlarda hâkim kararıyla on altı yaşını doldurmuş kişiler evlenebilir."³ Evlilik ehliyetine ilişkin olarak, TMK'nin 125 ve 126. maddelerinde hukuki ehliyeti olmayan kişiler ve küçükler ele alınmaktadır. TMK, hukuki ehliyeti olmayan kişilere evlenme ehliyeti vermezken, küçüklerin evlenebilmesi için yasal temsilcinin rızası şartını aramaktadır. Bu hükümler birlikte değerlendirildiğinde bir kimsenin herhangi bir başka kimsenin rızası veya onayı aranmaksızın evlenmesi için 18 yaşını doldurmuş olması ve fiil ehliyetine sahip olması

2 Ayrıntılı bilgi için Yüksel-Kaptanoğlu ve Arslan (2021).

3 Bu madde ile ilgili Türk hukukunda başka herhangi bir koşul aranmadan bir kimsenin kendi tam ve serbest iradesi ile evlenebilmesi için 18 yaşını doldurmuş olması ve ayırt etme gücüne sahip olması gerekir (TMK 124, 125, 128). Uygulamada bazen Türk Medeni Kanunu 124. maddesinin ilk fıkrasında yer alan "erkek veya kadın 17 yaşını doldurmadıkça evlenemez" cümlesi, tek başına ele alınarak evlenme yaşının 17 olarak düzenlenmiş olduğu ileri sürülmektedir. Oysa Kanun, "Evlenme Ehliyeti" başlığı altında sırasıyla üç şartı düzenler: 1.Yaş, 2. Ayırt Etme Gücü, 3. Yasal Temsilcinin İzni (TMK 124, 125,126) (UNFPA, 2021c).

gerektiği anlaşılır. Nitekim Evlendirme Yönetmeliği ile bu durum daha açık biçimde düzenlenmiştir. Evlendirme Yönetmeliğiyle evlenmeye ilişkin usuller ilk kez 1985'te düzenlenmiş, 2003'te 14. maddesinde değişiklik yapılmıştır. Değişiklikler şu şekildedir: "On sekiz yaşını dolduran ve vesalet altında olmayan kişiler, başkasının rızası olmaksızın evlenebilir. On yedi yaşını dolduranlar, velinin ya da vesalet makamının izniyle, on altı yaşını dolduranlar ise hâkimin izniyle evlenebilir... Hâkim, haklı sebep olmaksızın evlenmeye izin vermeyen yasal temsilciyi dinledikten sonra, başvuran küçük veya kısıtlının evlenmesine izin verebilir."

Buradan anlaşılacağı üzere küçükler evlilik taleplerinin onaylanması için mahkemeye başvurma hakkına sahiptir. Bu durum şöyle de anlaşılmalıdır: Mahkemeye evlenme izni için başvurma hakkına sahip olan kişi, evlenmek isteyen çocuktur. Bu madde ile çocuğun kararının yerindeliğinin denetlenmesi amaçlanmaktadır. TMK'nin 128. maddesi hâkimin yetkilerini şu şekilde düzenler: "Hâkim, varsa yasal temsilcinin itirazlarını dinledikten sonra geçerli bir ret sebebi olmadığına kanaat getirirse evliliğe izin verebilir." Bu düzenleme küçüklerin ve hukuki ehliyeti kısıtlı olan kişilerin evlilik işlemlerinde, hukuki denetimi ve hakların korunmasını sağlamayı amaçlar biçimde yorumlanmalıdır. Dolayısıyla çocuğun irade serbestisine ve evlenme konusunda tam ve özgür bir iradeye sahip olup olmadığının yanında, talebin çocuğun yararına uyumlu olup olmadığının bu denetim kapsamında yer alması gerekir.

Türk Ceza Kanununda (TCK) çocuklar, 18 yaşın altındaki bireyler olarak tanımlanmaktadır. Çocuklara ilişkin suçlar TCK'nin çeşitli maddelerinde düzenlenmiştir. Bunlar arasında çocukların cinsel istismarı (madde 103), reşit olmayanla cinsel ilişki (madde 104), cinsel taciz (madde 105), çocukların kaçırılması ve hukuka aykırı olarak alıkonulması (madde 234) bulunmaktadır. Ayrıca çocuklara yönelik cinsel saldırı ve istismar, zorla hamile bırakma ve zorla fuhuş yaptırma (madde 77) gibi suçlar da bu kapsamda ele alınmaktadır. TCK'nin 230. maddesinin 5. ve 6. fıkraları, 2015 yılında Anayasa Mahkemesinin 2015/51 sayılı kararı ile iptal edilmiştir. Bu iptal kararı sonucunda, resmi nikah olmadan dini nikah ile evlenilmesi ve resmi nikah olmaksızın dini nikah kıyılması suç kapsamından çıkarılmıştır. Bu durum, diğer hususların yanı sıra, çocuk yaşta evliliklerin dini nikah yoluyla yaygınlaştırılması riskini taşıdığı için de eleştirilmektedir. Çocuğun yasal tanımını 18 yaşın altındaki bireyler olarak belirlenmiş olsa da TCK'de cinsel istismar ve zorla evlendirme gibi eylemlere ilişkin çeşitli yaşlar söz konusudur. TCK'nin 103. maddesine göre, "Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması halinde, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur." 2016 tarihinde eklenen bir fıkra "Mağdurun on iki yaşından küçük olması hâlinde, istismar suçundan verilecek ceza on yıldan, sarkıntılık suçundan verilecek ceza beş yıldan az olamaz. Sarkıntılık suçunun failinin de reşit olmaması hâlinde, soruşturma ve kovuşturma yapılması mağdurun, velisinin veya vasisinin şikâyetine bağlıdır"

ifadesiyle ceza 12 yaşından küçüklere yönelik suçlar bakımından ağırlaştırılmıştır.

2014 yılında TCK'nin 104. Maddesi "cebir, tehdit veya hile olmaksızın, on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır" biçiminde değiştirilmiştir. Yaş sınırı dikkate alındığında, 15 yaşını doldurmuş çocuklarla cinsel ilişkide bulunma vakaları, şikâyet üzerine cezalandırılmaktadır; bu da 15-18 yaş grubundaki çocukların cinsel istismara karşı tam olarak korunmasını zorlaştırmaktadır.

TCK 278. Maddesi ise "suçu bildirmeme" yükümlülüğünü düzenlemektedir. Bu hükmün ilk fıkrasına göre, "işlenmekte olan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyi ihmal eden kişi, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılabilir." Bir sonraki fıkrafta ise şu ifade yer almaktadır: "işlenmiş olmakla birlikte sonuçları hafifletilebilecek bir suçu yetkili makamlara bildirmeyi ihmal eden kişi cezalandırılır." Ayrıca, aynı maddenin üçüncü fıkrasına göre, "mağdurun on beş yaşını doldurmamış bir çocuk, bedensel veya zihinsel engelli ya da hamile olması nedeniyle kendisini savunamayacak durumda olan bir kişi olması halinde, yukarıdaki fıkralarda öngörülen ceza yarı oranında artırılır."

Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK), "savunmasız durumdaki ve suça karışmış çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin sağlanmasına ilişkin ilke ve esasları belirlemek" amacıyla 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Temel ilkeleri özetleyen 3. madde, çocuğa özgü koruma, çocuk katılımı, çocuğun yüksek yararının ön planda tutulması, ayrımcılık yapılmaması ve çocuğun gelişiminin desteklenmesine ilişkin hükümler içermektedir.

2005 yılında yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK), Türkiye'de ceza muhakemesinin işlemlerinin nasıl yürütüleceğini, yargı sürecine katılan hâkim, savcı, avukat (müdafi), şüpheli, sanık, hükümlü, mağdur, suçtan zarar gören, tanık ve bilirkişiler ile kolluk kuvvetleri gibi kişilerin haklarını koruyan ve yetki ve yükümlülüklerini tanımlayan ve düzenleyen maddeleri içermektedir. ÇEZE bağlamında özellikle TCK 103 çocuk istismarı davaları ile ilgili de ayrıntılı düzenlemeler de kanunda yer almaktadır. TMK, TCK, ÇKK ve Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) arasında çocuk yaşı, yaş kriterlerine ilişkin farklılıklar ÇEZE ile mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Çocuk tanımı yapılırken 18 yaşını doldurmuş esas benimsenmiş olmakla birlikte, evlenme için 17 ve 16 yaş istisnalarının tanınması ve çocuğun cinsel istismarı suçunun 15 yaşını doldurmamış mağdurları (iradeyi sakatlayan haller hariç) kapsarken, 15 yaşını doldurmuş mağdurlara karşı işlenen suçların reşit olmayanla cinsel ilişki olarak tanımlanması temel yasalar arasında bir uyumsuzluk olduğunu göstermektedir. Bu ilişki de uygulamada ÇEZE'nin toplumsal kabulünü destekleyici bir olanak yaratmaktadır.

Çocuklara yönelik hizmetlerden Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) sorumludur. ÇEZE ile ilgili çalışma-

lar bakanlığa bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM), Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) ile Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri aracılığıyla yürütülmektedir. ASHB'ye bağlı Çocuk Destek Merkezlerine ilişkin Yönetmelik, suça karışma, mağduriyet veya sokakla ilgili tehlikelere maruz kalan çocuklara yönelik psiko-sosyal destek hizmetlerinin standartlarını belirlemektedir. Yönetmeliğe göre, 18 yaşın altında çocuk sahibi olan "çocuk anneler" bakım ve koruma tedbirleri altında merkezlerde kalmakta; beslenme yardımı, doğum öncesi bakım, ebeveynlik eğitimi, bebek bakımı, bebekler için gelişimsel eğitim ve sağlık taramaları gibi çeşitli hizmetlerden faydalanmaktadır.

2012 yılından beri yürürlükte olan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, Çocuk Koruma Kanununda yer alan çocukların şiddetten korunmasına yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirlere ilişkin hükümleri de içermektedir. 2016 yılında kurulan Şiddet İzleme ve Önleme Merkezlerinin (ŞÖNİM) işleyiş mekanizmalarını açıkladığı ŞÖNİM Yönetmeliğinde 12. Maddesi "on sekiz yaşını doldurmamış şiddet mağduru, gebe veya doğum yapmış kız çocukları, ÇHGM'ye bağlı hizmet veren kuruluşlara yönlendirilir. Kanun çerçevesinde haklarında alınan tedbir kararlarının takibi ŞÖNİM tarafından yapılır" ifadesi yer almaktadır. ASHB il müdürlükleriyle iş birliği içinde "Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele İl Eylem Planı" yapılmasını desteklemektedir. BM kuruluşlarının ve sivil toplum kuruluşlarının da katkısıyla toplam 25 ilin eylem planı bulunmaktadır.

Sağlık Bakanlığına bağlı hastane ve kurumlarda çocukların korunmasına yönelik hizmet vermek üzere tasarlanan Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM) 2012/20 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile kurulmuştur. Genelgenin üçüncü maddesi, "başta cinsel istismara uğramış çocuklar olmak üzere çocukların etkin bir şekilde korunmasını..." amaçlayan ÇİM'lerde çocukların korunması ve özellikle cinsel gelişimlerine vurgu yapılmasının altını çizmektedir. Cinsel istismara uğrayan çocuğun incelemesi ve tedavisi aşamasında merkez tarafından gerekli görülen sağlık, eğitim, kolluk kuvvetleri, hukuk ve adalet sistemi gibi iş birliği yapılması gereken diğer kamu kuruluşları ile eşgüdüm içinde hizmet sağlanması, çocuğa hukuki yardım yapıp çocuğun hakları savunulurken ikincil travmanın önlenmesi, merkezde oluşturulacak güvenli ve çocuk dostu ortam ile çocuktaki travmanın etkilerinin azaltılması, korunma altına alınması gereken olgularda, çocuğun güven içinde kalabileceği uygun bir ortam sağlanıncaya kadar geçici bir süre barınma, beslenme, giyim, sağlık ve güvenlik gereksinimlerinin karşılanması ÇİM'lerin kuruluş ve hizmet amaçlarının arasında yer almaktadır. Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü Sağlık Hizmetleri Daire Başkanlığı Ocak 2024 verilerine göre Türkiye genelinde toplam 68 ÇİM aktif bir şekilde hizmet vermektedir.

Ayrıca Adalet Bakanlığı Adli Yardım ve Mağdur Destek Hizmetleri Yönetmeliği kapsamında adliyelerde yer alan ve uzman personeller (psikolog, sosyal hizmet uzmanı,

pedagog gibi) tarafından yönetilen Mağdur Destek Birimleri, suç mağdurları ve adli süreçlerden etkilenen kişilere yönelik destek hizmetleri sunmaktadır. Bu birimlerin temel amacı, mağdurların adli süreçte yaşadığı zorlukları en aza indirmek, haklarını korumak ve ihtiyaç duydukları psiko-sosyal desteği sağlamaktır. Özellikle çocuklar, kadınlar, engelliler ve yaşlılar gibi hassas gruplara yönelik özel destek hizmetleri verilmektedir. Bu birimlerde ayrıca çocuklar veya hassas grupların ifadelerinin faille yüz yüze gelmeden alınabilmesi için özel olarak tasarlanmış Adli Görüşme Odaları kullanılmaktadır. Adli Görüşme Odası (AGO), adli süreçlerde mağdur, tanık veya suça sürüklenen bireylerin, özellikle de hassas grupların (çocuklar, engelliler, yaşlılar ve travma mağdurları gibi) ifadelerinin alınması için oluşturulmuş özel mekanlardır. Bu odalar, bireylerin güvenli, rahat ve tehditten uzak bir ortamda ifadelerini vermelerini sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Aynı zamanda, tekrar travmatize olmayı önlemek için düzenlenmiş özel teknik donanımlara sahip yerlerdir.

Türkiye’de ÇEZE ile ilgili çalışmalar, bu evliliklerin nedenlerini, sonuçlarını, mevcut duruma ilişkin istatistikleri, yasal ve önleyici programların önemini ortaya koymaktadır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları, Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları (2008 ve 2014), Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları (2006 ve 2011) bu konuda önemli veri kaynaklarıdır (HÜNEE; 1994, 1999, 2004, 2009a, 2014, 2019a, 2009b, 2015; ASHB, 2006; ASHB, 2011). Çocuk yaşta evlilik yaygınlığı konusunda, resmi evlenme istatistiklerine göre SKA 5.3.1. göstergesi olan “20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınların oranı”, 2010 yılında 8,2 iken 2022 yılında 3,5’e düşmüştür (TÜİK, 2024a). Benzer şekilde TÜİK 2023 yılı İstatistiklere Çocuk haber bülteninde yayınladığı verilere göre 16-17 yaş grubunda olan kız çocuklarının resmi evlenmelerinin toplam resmi evlenmeler içindeki oranı 2002 yılında %7,3 iken bu oran 2023 yılında %1,9’dur (TÜİK, 2024b). Ancak, bu gösterge sadece resmi evlilikleri dikkate almaktadır. Bu nedenle uluslararası karşılaştırmalarda TNSA’larda elde edilen ve resmi olmayan evlilikleri de içeren “20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınların oranı” esas alınmaktadır. 2018 TNSA verisine göre, bu oran %14,7’dir ve son 3 TNSA kapsamında da %15 civarında sabitlenmiş görünmektedir (Ergöçmen vd., 2020).

2.3. Akademik Alanyazın

ÇEZE’ye ilişkin yapılan ve genellikle saha çalışmasına dayanan akademik araştırmalar, bu olgunun çok boyutlu doğasının altını çizmektedir. Akademik alanyazında ÇEZE’nin karmaşık doğasını ele almak için multidisipliner bir yaklaşıma duyulan ihtiyacın tutarlı bir şekilde kabul edildiği görülmektedir (TÜBAKKOM, 2015; Gök, 2016; Anık ve Barlin, 2017). ÇEZE kavramsallaştırmasının şemsiye kavram olarak alanyazında kullanılmasından ziyade çalışmalarda ‘çocuk evlilikler’, ‘çocuk yaşta evlilikler’, ‘çocuk gelinler’, ‘erken evlilikler’, ‘erken yaşta evlilikler’, ‘çocuk yaşta, erken yaşta evlilikler’, ‘zorla evlilikler’ gibi tanımlamalara odaklanılmaktadır. Ayrıca bu çalışmalarda sosyoloji, sağlık ve hukuk öne çıkan disiplinler olurken psikoloji,

sosyal hizmet, ekonomi, iletişim, tarih ve sanat alanında yapılan çalışmalar da son dönemde dikkat çekmektedir. Her disiplin kendine özgü bir bakış açısı sunsa da çeşitli alanlardan araştırmalar ÇEZE’nin nedenleri, sonuçları ve yasal yönleri hakkında değerli görüşler, değerlendirmeler ve tartışmalar sunmaktadır.

ÇEZE literatüründe, özellikle erken evlilikle ve bunların kuruluş biçimleri ile ilgili yayınların sayısında kayda değer bir artış olmuştur. Çalışmalar akraba evliliği ve başlık parası gibi geleneksel uygulamaların evliliklerin kuruluşunda her dönem etkili faktörler olduğunu göstermektedir. (Ergöçmen vd. (2021) çalışmasına göre çocuk yaşta evlendirilen her 10 kadından üçünün akrabaları ile evlendiği ve gerçekleşen her 10 evlilikten 4’ünde başlık parası uygulamasının olduğu gözlemlenmektedir. Evliliklerin kuruluşundaki zaman içerisindeki eğilimler dikkate alındığında, evlilik kararının ne şekilde alındığı da öne çıkmaktadır. TNSA verilerinin analizine dayalı çalışmanın bulgularına göre evlilik kararlarının aile tarafından alınması oranında azalış gözlemlenmektedir. Diğer yandan 18 yaşından önce gerçekleştirilen evliliklerde 1993 yılında genç kadınların %21’inin evlenme kararını kendilerinin aldığı 2018’de ise bu oranın %47’ye yükseldiği raporlanmıştır (Ergöçmen vd, 2021). Örneğin, Duran ve Tepehan Eraslan (2019) kadınların erken evlilik kararlarını etkileyen faktörleri saptamayı amaçladıkları çalışmalarında genç yaşta yapılan aşk evliliklerinin görücü usulü evliliklere kıyasla daha fazla pişmanlığa yol açtığını ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Alptekin (2022) Trabzon’daki kaçarak evlenme geleneğini, bizzat kaçarak evlenmiş 80 kadının deneyimlerinden ve görüşlerinden yola çıkarak incelemiştir. Ancak, flört ilişkisi sonucu gerçekleşen erken yaşta yapılan evliliklerin ele alındığı çalışmalarda konunun akraba evliliği, başlık parası gibi çocuk yaşta ve zorla evlendirilmenin geleneksel yönlerine odaklanma hususunda benzer bir eğilim gözlemlenmemektedir.

ÇEZE’nin çok boyutluluğu ve karmaşıklığı göz önünde bulundurulduğunda, yapılacak çalışmalarda sosyo-ekonomik koşullar, kültürel inançlar, tutumlar, aile içi şiddet vakaları, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, doğal afetlerin etkileri, çatışmalar ve göç dinamikleri gibi arkasında yatan temel nedenler hakkında disiplinler arası bir yaklaşım gerekmektedir. Bu konuda ÇEZE’nin sağlık sonuçlarına odaklanan kapsamlı bir literatür çalışması bulunmakta ve sağlık sonuçlarının ile ÇEZE’nin nedenleri ve potansiyel olumsuz sonuçları birçok faktör ile birlikte ele alınmıştır (UNFPA, 2020).

Bu konudaki araştırmaların çoğunda, yoksulluk, sınırlı eğitim fırsatları, yetersiz yasal çerçeveler, şiddet ve istismar vakaları, yerleşik kültürel normlar ve uygulamalar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve göç örüntüleri gibi çeşitli faktörlerin ÇEZE yaygınlığını pekiştirdiği ve çoğu zaman birbirleriyle kesişerek birbirini güçlendirdiğini belirtilmektedir (Gök, 2016; Anık ve Barlin, 2017; Kahraman ve Şenates, 2018). Birçok çalışma, kız çocukları arasında çocuk yaşta evliliğin özellikle ekonomik açıdan dezavantajlı olan ailelerde yaygın bir biçimde maddi zorluklarla başa çıkma meka-

nizması olarak görüldüğünün altını çizmektedir. Bu araştırmalar, ÇEZE'nin ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerini de vurgulamaktadır (Anık ve Barlin, 2017; Boran vd., 2013; Mıhçıokur vd., 2010). Anık ve Barlin tarafından yürütülen nitel araştırma, ÇEZE'yi ailelerin, özellikle de babaların genellikle ekonomik bir kazanç kapısı olarak gördüğünü, bunun kız çocukların evliliklerinde karar alma süreçlerini etkilediğini ve onları bu tür birlikteliklere zorladığını ortaya koymaktadır. Ayrıca çoğunlukla ekonomik gerekçeler ve kültürel nedenlerle gerçekleşen kuzen evlilikleri, erken ve çocuk yaşta evliliklerin yaygınlığını pekiştiren önemli bir unsur olarak vurgulanmaktadır (Altuntek, 2001; 2006; Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012; Baykara-Krumme, 2016; Kahraman ve Şenates, 2018; Kayı vd., 2018). Benzer şekilde, başlık parası uygulaması da aileler için kültürel bir öneme sahiptir (Kara, 2015). Bir yandan bu evlilikler maddi yükleri hafifletmek için bir kaynak olarak algılanırken, diğer yandan "aile onuru" ve "namus" yükümlülüklerinin ve sorumluluklarının erkeğin ailesine aktarılmasını da beraberinde getirmektedir (Burcu vd., 2015; Kıran, 2017). Ayrıca, çalışmalar, yoksulluğun ele alınmasının ÇEZE ile etkin bir şekilde mücadelede çok önemli olduğunu ve yoksulluğu ortadan kaldırmaya yönelik programların gerekliliğini ortaya koymaktadır (Çakmak, 2009).

ÇEZE, eğitim seviyesi düşük ailelerde daha yaygın gözlemlenmektedir ve bu durum genellikle kız çocuklarının da eğitim hakkının engellenmesine yol açmaktadır. Bu durum, eğitimin bu evliliklerin nedenleri ve sonuçları üzerindeki önemli rolünün altını çizmektedir (Malatyali, 2014; Yüksel ve Yüksel, 2014; Edirne vd., 2010; Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012; Yavuz, 2012; Yağbasan ve Tekdemir, 2017; Boran vd., 2013; Aktepe ve Atay, 2017; Ertem vd., 2008). Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, ailenin eğitim düzeyinin, özellikle de babanın eğitim düzeyinin düşük olmasının bu evlilikler üzerindeki etkisini ele aldıkları çalışmalarında, ÇEZE'nin önlenmesi için kız çocuklarının en az ortaöğretim düzeyinde eğitim almaları gerektiğini öne sürmüşlerdir. Kız çocukların eğitim hakkının desteklenmesi, çocuk yaşta evliliklerin ve adolesan gebeliklerin önlenmesini amaçlayan araştırmalarda üzerinde herkesin uzlaştığı ortak bir öneridir (Edirne vd., 2010; Yavuz, 2012; Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012; Boran vd., 2013; Aktepe ve Atay, 2017; Mıhçıokur vd., 2010; Kıran, 2017). Yakın zamanda Gümüş ve diğerleri (2022) Türkiye'de çocuk evlilikler ve bununla ilgili olarak adolesan doğumların yaygınlığının zaman içinde nasıl değiştiğini analiz ederek bu durumu örneklendirmiştir. Araştırmaları, ÇEZE'deki azalma eğilimini etkileyen en önemli faktörün kız çocukların okula devam oranlarındaki artış olduğunu göstermekte ve zorunlu eğitimin 18 yaşına kadar devam etmesinin kız çocuklar için hayati önemde olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca alanyazındaki bazı çalışmalar ÇEZE'nin yaygınlığının bölgelere ve kırsal alanlara göre değiştiğini, düşük eğitim seviyesi ve yoksulluğun da bu yaygınlığın artmasına katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Birçok çalışma evlilikler arasında ÇEZE'nin Türkiye'nin diğer bölgelerine kıyasla Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde daha yaygın olduğunu göstermektedir (Orçan ve Kar, 2008; Dağdelen,

2011; KAMER Vakfı, 2016; Yağbasan ve Tekdemir, 2017; Altay, 2017; Subaşı-Kırıkçı, 2018; Boğucu, 2018; Kahraman ve Şenates, 2018). Ancak sorunun sadece belirli bölgelerle sınırlı olmadığını gösteren çalışmalar da mevcuttur (Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012; Köse, 2014; Anık ve Barlin, 2017; Wringe vd., 2019).

Kadınlara ve kız çocuklara yönelik şiddet ve çocuk istismarı, ÇEZE bağlamında ikili bir rol oynamakta, hem bu tür evliliklerin gerçekleşmesine neden olmakta hem de bu tür evliliklerde şiddet yaşanması riskini artırmaktadır. Aile içi şiddet ve cinsel istismar vakaları, kız çocukları maruz kaldıkları şiddetle baş etmek için evlilik yoluyla bir başka eve sığınma arayışına itebilmektedir (Kardam ve Yüksel, 2009; Güler ve Küçük, 2010; Anık ve Barlin, 2017). Araştırmalar, çocuk yaşta evlenen ve/veya evliliğe zorlanan kişilerin fiziksel, duygusal ve cinsel yönden daha fazla baskı ve şiddetle karşı karşıya kaldığını göstermektedir (Şen ve Kavlak, 2011; HÜNEE, 2015; Adalı, 2020). Çocukla cinsel ilişkiyi içeren çocuk yaşta evlilikler, çocuk istismarının ve çocuklara yönelik cinsel şiddetin bir biçimini oluşturmaktadır (Yüksel ve Yüksel, 2014). Sözer (2020) son zamanlarda Türkiye'de konuya ilişkin artan farkındalığa rağmen çocuk yaşta evlilikleri bir çocuk istismarı biçimi olarak kategorize etme konusundaki isteksizliği eleştirirken, Yüksel ve Koçtürk (2021) istismara uğrayan çocukların adli kayıtlarını inceleyerek erken yaşta evlendirilen çocukların bireysel ve ailesel özelliklerini tespit etmeye çalışmış ve bu tereddüdün arkasındaki nedenlere ışık tutmuştur. Araştırmaları, kadın cinsiyeti, okul terki, düşük sosyo-ekonomik statü, aile içi ekonomik istikrarsızlık, ilköğretim veya daha düşük seviyeye sınırlı ebeveyn eğitimi, erken ebeveyn evlilikleri, annenin işsizliği ve parçalanmış aile yapıları gibi bazı önemli risk faktörlerini ortaya çıkarmıştır.

Literatür, çocuk yaşta, erken yaşta ve zorla evliliğin bireylerin psikolojik iyilik hali üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde araştırırken, bu konuyla ilgili çeşitli konuları ele alan yayınların sayısı da giderek artmaktadır. Önceki çalışmalar geleneksel olarak 'erken yaşta' evliliğin depresyon, riskli davranışlarda bulunma ve genç yaşta yaşanan istismar, şiddet ve sosyal marjinalleşme nedeniyle intihara yönelme gibi psikolojik yansımalarını vurgularken (Eyüboğlu ve Eyüboğlu, 2018), mevcut araştırma çabaları bu sorunun ele alınmasında yeni yönelimleri yansıtmaktadır. Bu yeni çabalar, uzun süredir devam eden bu sosyal sorunun farklı yönlerini de tartışmaktadır. Örneğin, Pehlivan ve Şener (2021) anneler ve eğitimlerine devam eden bekar gençlerden oluşan 300 katılımcıyı dahil ettikleri çalışmalarında ergenlerin ve beliren yetişkinlerin (16-24 yaş) çocuk doğurma ve doğurmama durumlarına göre kimlik gelişimlerini incelemiştir. Kutlu (2020), kadınlar arasındaki 'erken evliliklerin', yaş, çocuk sayısı, sosyo-ekonomik durum ve evlilik süresi gibi faktörleri dikkate alarak evlilik uyum düzeylerinde anlamlı farklılıklara yol açıp açmadığını tartışmaktadır. Kaçar (2021) 'erken yaşta evliliklerin' kadın sağlığı üzerindeki psikososyal etkilerini araştırmış ve erken evlilikler bağlamında ebeklik yaklaşımları önermiştir. Cevheroğlu ve Tutarel-Kışlak (2022), eş ve kayıvalide red-

dinin evlilik uyumu üzerindeki yordayıcı rolünü araştırmış ve bu ilişkideki potansiyel farklılıkları 18 yaş altı ve üstü evli kadınlar arasında incelemiştir. Son olarak, Kurnaz ve Durualp (2022) "çocuk gelinlerin" çocuklarının bakımını sağlama ve gelişimlerini destekleme konusundaki bakış açılarını incelemiştir.

Ayrıca, sağlıkla ilgili çalışmalar konuya üreme sağlığı hakları perspektifinden yaklaşmakta ve büyük ölçüde adölesan gebeliklere, ergen annelerin sağlık hizmetlerine erişimine ve sağlık hizmeti sunucularının konuya ilişkin tutumlarına odaklanmaktadır. Adölesan gebeliklerin nedenlerine ilişkin çalışmalarda genellikle bu dönemdeki gebelikleri tetikleyen ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerden söz edilmektedir. Örneğin, Nasıroğlu ve Semerci (2017) ergen gebeliklerini etkileyen risk faktörleri arasında işsizlik, sosyal güvenceden yoksunluk ve kalabalık hanelerde yaşama gibi faktörleri sıralamaktadır. Buna ek olarak, kadınların evlendikten hemen sonra çocuk sahibi olmalarına yönelik geleneksel beklentiden kaynaklanan sosyal baskı da vurgulanmaktadır (Ertem vd., 2008). Kırsal kesimde ergen gebeliklerini etkileyen faktörler arasında aile yapısı, ailede şiddet öyküsü veya adölesan gebelik yaşamış büyük kardeşlerin varlığı yer almaktadır (Gökçe ve ark., 2007). Eşler arasındaki yaş farkı da ergen gebeliklerinde önemli bir faktör olarak gösterilmektedir (Yavuz, 2012).

Adölesan gebelikler ve sağlık hizmetleri arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar, sağlık çalışanlarının bu konudaki tutum, bilgi ve sorumluluklarını ele almaktadır (Yakit ve Coşkun, 2014; Aydın ve Akay, 2017; Kavlak vd., 2018). Örneğin, adölesan gebelikler erken doğum ve düşük doğum ağırlığı ile ilişkilendirilmiştir, bu da yetersiz doğum öncesi bakım hizmetleriyle ilgili potansiyel sorunlara işaret etmektedir (Edirne ve ark., 2010). Şen ve Kavlak (2011), adölesan gebeliklerde hemşirelik bakımının önemini vurgulayarak, gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemde verilen hizmetlerin kalitesinin artırılması ihtiyacının yanı sıra adölesan annelerin gebelik ve bebek bakımına ilişkin bilgi düzeylerinin artırılmasının önemini vurgulamıştır. Özellikle aile planlaması uygulamaları ve kontraseptif yöntemlere ilişkin yetersiz bilgi, bu tür evliliklerde cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar için önemli bir risk faktörü oluşturmaktadır (Yavuz, 2012; Özcebe ve ark., 2013; Uslu, 2018).

Bununla birlikte çok küçük yaşlarda cinsel aktivitede bulunmak, özellikle üreme sağlığı açısından, zihinsel ve fiziksel gelişimi henüz tamamlanmamış kız çocuklarında psikolojik sorunlara yol açabilmektedir (Soylu vd., 2014; Koçtürk ve Bilginer, 2019). Çocuk yaşta evlilikler, çocukları çeşitli istismar biçimlerine karşı savunmasız hale getirmekte ve çocuk ve ergenlere önemli sorumluluklar yüklemektedir (Aktepe ve Atay, 2017; Anık ve Barlin, 2017). Bunun yanı sıra, bazı çalışmalar erken evliliklerin ve ergen gebeliklerinin neden olduğu ruh sağlığı sorunlarını ayırt etmeyi ve ele almayı amaçlamaktadır. Örneğin, Yağbasan ve Tekdemir (2017) ergen annelerde anne-çocuk ilişkisine odaklanmış ve genç anne olmanın getirdiği sorumluluklardan kaynaklanan zorlukları ve güçlükleri tartışmıştır.

Sağlıkla ilgili hususların yanı sıra, bu olgunun hukuki boyutları da literatürde öne çıkmaktadır. Özellikle Türkiye bağlamında, ÇEZE'nin yasal süreçleri ile ilgili çalışmalar en az sağlıkla ilgili olanlar kadar fazladır. Örneğin, Erlüle (2022) İsviçre Medeni Kanunu'nun revizyonunu incelemekte ve erken evliliklerle mücadele stratejisi olarak erken evliliklerin butlan (yasal geçersizlik, hükümsüzlük) sebebi sayılmasına ilişkin düzenlemelere odaklanmaktadır. Sözer (2023), çocuk yaşta evliliklerin Türkiye'de toplumsal ve siyasi bir mesele olduğunu vurgulayarak makalesinde, çocukluk, çocuk-yetişkin ayrımı ve çocuk evlilikleri çerçevesinde şekillenen resmi ve gayri-resmi siyasi alanları analiz ederek çocukların bireysel, örgütsel ve toplumsal düzeylerde nasıl kırılganlaştırıldığını ve bu "yaralanabilirliğin" örüntülerini derinlemesine tartışmaktadır. Tüm çocukların istismar riski nedeniyle yaralanabilme potansiyeli olduğunu, ancak mevcut yasaların, yaş gruplarına göre bazı çocukları daha da kırılgan hale getirdiğini belirtmektedir. Örneğin 12 yaş altındaki çocuklar, olması gerektiği gibi, istisnasız korunurken; 12-15 yaş grubundaki çocuklar belirsizlik içinde bırakılmakta ve farkındalıklarına göre değerlendirilmektedir. 15-18 yaş grubundaki çocuklar ise cezanın şikâyete bağlı olması ve çocuk yaşta evliliklerin genellikle zorlama veya rıza inşasıyla gerçekleşmesi nedeniyle şikâyetin çoğu durumda mümkün olmaması sonucunda, diğer yaş gruplarına kıyasla çok daha savunmasız hale getirilmektedir. Koca (2023), zorla evlendirmenin uluslararası hukukta bir suç olarak ortaya çıkışını ve evrimini inceleyerek, ÇEZE'nin fiilen eş olarak hizmet etmeye zorlaması gibi maddi ve insanlığa karşı suçların oluşumu gibi manevi unsurları ve ilgili tartışmalara değinmektedir. Zeybekoğlu Akbaş ve Dursun (2022), geleneksel toplumlarda yaygın olan erken annelikten, modern toplumdaki eğitim ve istihdam fırsatlarından etkilenen gecikmiş anneliğe kadar, Türkiye'de hukuki olarak annelik yaşındaki değişimleri tartışmaktadır. Yılmaz ve diğerleri (2022), evlilik için adli rıza arayan kız çocukların sosyo-demografik ve klinik özelliklerini araştırmış, hamilelik, dini nikah ve düşük zeka puanları gibi faktörlere vurgu yapmıştır. Son olarak, Kuygun Karcı ve diğerleri (2021) 2008-2016 yılları arasında mahkemeler tarafından evliliğe uygunluklarını değerlendirmek üzere yönlendirilen ergenleri inceleyerek evlilik rızasını çevreleyen yasal prosedürlere ilişkin içgörüler sunmaktadır. Yazarlar, Türkiye'de önemli bir halk sağlığı sorunu olarak devam eden ÇEZE ile ilgili tüm sağlık çalışanlarının çocuk yaşta evliliğe karşı olmalarını ve kesinlikle izin vermemeleri gerektiğini belirtmekte ve sorunun çözümü için hukuki, siyasi, sosyal, ekonomik, sağlık ve eğitim gibi farklı yönlerini hedef alan çok yönlü stratejilere ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Alanyazında son dönemlerde dikkat çeken bir eğilim, daha çok kadınlara ve kız çocuklara odaklanan ÇEZE ile ilgili tartışmalarda oğlan çocuklara ve erkeklik çalışmalarına yönelik ilginin artmasıdır. Bu değişim, Yıldız ve Poyraz (2020) ve Yılmaz (2023)'ün yürüttüğü çalışmalarda gibi "çocuk damatlar" ve ÇEZE'nin erkeklikle kesişimi gibi konuları ele alan yayınlarda kendini göstermektedir. Ayrıca, 2021 yılında BM Kadın Birimi tarafından Türkiye'de yalnızca erkeklerin bakış açısına odaklanan bir ÇEZE araştırması gerçekleştiril-

miştir (UN Women, 2021). ÇEZE'nin kişilerin yaşamlarındaki önemli etkileri göz önüne alındığında, erkeklerin bu konudaki algı ve deneyimlerini anlamının ve ele almanın önemi vurgulanmaktadır. Araştırma, çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler söz konusu olduğunda erkeklerin ilişkilerinde sözlü ve psikolojik tacize başvurma eğilimini artırdığını, bunun evli genç kadınları oldukça olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Erkeklerin bu davranışları sıklıkla kadınları ve kız çocukları kontrol etmek amacıyla gelenek ve görenekler aracılığıyla meşrulaştırılabilmekte ve rasyonalize edilebilmektedir. Bazı erkekler bazen kendi çocuklarını da yeterince olgunlaşmadan evlendirme eğiliminde olabilmektedir. Bu araştırma, ÇEZE'yi önleme çabalarına erkeklerin dahil edilmesinin kaçınılmaz olduğunu, eğitim yoluyla değişim potansiyelinin ve babalar ile toplum liderlerinin bu süreçte oynayabileceği kritik rollerin önemini vurgulamaktadır.

Bununla birlikte, ÇEZE üzerine yapılan çalışmalar, çocukları temel haklardan mahrum bırakan geleneklerin, kültürel uygulamaların ve toplumsal cinsiyete dayalı rollerin etkisine de işaret etmektedir (Gök, 2016; Kıran, 2017; Anık ve Barlin, 2017; Kahraman ve Şenates, 2018). Kültürel çalışmalar bakış açılarının sınırlı sayıda yer aldığı ÇEZE alanındaki çalışmaların bulgularına katkı olarak edebiyat, müzik, medya ve sinema gibi sanat alanında yapılan akademik çalışmalar çocuk yaşta evliliklerin toplum tarafından meşrulaştırılmasına ilişkin endişeleri sıklıkla dile getirmektedir (Mollaoğlu, 2023, Çaycı, 2014; Kasımoğlu ve Tekin, 2022; Ünal, 2017). Bununla birlikte, ensest veya cinsel istismara maruz kalan kız çocukların erken evliliğe zorlanabildiği durumlar başta olmak üzere, literatürde ÇEZE'ye yol açan ensest, cinsellik gibi bazı tabulara ilişkin ciddi boşluklar bulunmaktadır. Diğer yandan baskıcı erkeklik biçimleri ve geleneksel uygulamalar hala varlığını sürdürse de ÇEZE ile mücadelede ilerlemeyi kolaylaştırabilecek genç kadınlar ve erkeklerin özellikle evlilik beklentileri ve ideal evlilik algılarında toplumsal cinsiyet rolleri ve sorumluluklara dair tutumlarının eşitlikçi yönde değiştiğine dair bulgular da vardır (Budak ve Küçükşen, 2018).

3. BÖLÜM

NİTEL ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Nitel araştırmalar, sosyal dünyanın nasıl yorumlandığına, anlaşıldığına ve deneyimlendiğine odaklanır ve araştırma sorusunu deneyimleyen kişilerin içinde buldukları bağlamı ve karmaşık sosyal yaşam içinde yaşananlara dair ayrıntıları bütünlüklü bir yaklaşım ile ele alarak bilgi üretilmesini hedefler (Mason, 2002). Bu nitel araştırmanın amacı da gençlerin ÇEZE'ye ilişkin deneyimlerine ve görüşlerine yakından bakarak ÇEZE'nin ortadan kalkmasına yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesine katkıda bulunmaktır.

3.1. Nitel Araştırma Kapsamı Araştırma Katılımcılarının Belirlenmesi

Amaçlı örnekleme yaklaşımının esas alındığı araştırma kapsamında, çalışmanın analiz birimi olan gençler, 24 yaşını tamamlamamış kişiler olarak tanımlanmıştır. Genç kadınlar ve erkeklerin algı, deneyim ve görüşlerinin anlaşılması için, araştırmaya hem 18 yaşından önce evlenmiş/evlendirilmiş gençler hem de eğitim hayatının içinde olsun/olmasın hiç evlenmemiş gençler dahil edilmiştir. Sosyal birçok olayda olduğu gibi sosyo-ekonomik, kültürel ve coğrafi açıdan birçok faktörün ÇEZE'ye ilişkin algı, görüş ve davranışları etkilediği bilinmektedir. Tüm farklılıkları kapsama ve yansıtma kaygısı olmamakla birlikte, bu nitel araştırma kapsamına 18 yaşından önce evlenme oranlarının yüksek olduğu iller dahil edilmiştir. Resmi evlenme istatistiklerine göre 16-19 yaş grubundaki evlilik oranlarının yüksek olduğu iller arasından Adana, Ağrı, Ankara, İzmir ve Yozgat illeri, farklı İBBS bölgelerinde olmaları da göz önünde bulundurularak tercih edilmiştir. İllerin seçiminde ÇEZE konusunda saha çalışması yürüten UNFPA ekibinin görüşleri ve illerdeki STK'ların varlığı da dikkate alınmıştır.

Araştırma Yöntemi

Araştırma kapsamında derinlemesine görüşme, odak grup görüşmeleri ve gözlem teknikleri kullanarak gençlerin bakış açısından ÇEZE'nin dinamiklerinin anlaşılması hedeflenmiştir. Her iki araştırma yönteminde, görüşme ortamına ve görüşülen kişinin tercihlerine bağlı olarak konuların ve

sıralamaların değiştirilmesinde esneklik sağlayan ve görüşmecilere rehberlik eden yarı yapılandırılmış görüşme yönergeleri kullanılmıştır (Patton, 1987; Kümbetoğlu, 2005).

Derinlemesine Görüşmeler

Derinlemesine görüşmelerin amacı, 18 yaşından önce evlenmiş/evlendirilmiş kadın ve erkeklerin evlilik motivasyonlarını, 18 yaşından önce evlenmelerini teşvik eden faktörleri ve evlilik deneyimlerini anlamaktır. Yarı yapılandırılmış görüşme yönergelerinde, (1) Kişisel bilgiler ve (kök) aile ile ilişkiler, (2) Eş ile ilişkiler ve evlilik hayatı, (3) Evliliğin anlamı ve evlilik hakkındaki görüşler, (4) Arkadaşlık ilişkileri, romantik ilişkiler, (5) Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkındaki görüşler ve (6) Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin tanımı, sorun olup olmadığı ve ortadan kaldırılmasına yönelik önerilere ilişkin başlıklar yer almaktadır. Her ilde 3 kadın ve 2 erkek olmak üzere en az 5 görüşmenin yapılmasının planlandığı araştırma kapsamında, en az 15 kadın ile 10 erkek olmak üzere toplam 25 derinlemesine görüşme yapılması ön görülmüştür.

Odak Grup Görüşmeleri

On sekiz yaş öncesindeki evlilik deneyimlerini ön plana alan derinlemesine görüşmelerin aksine, odak grup görüşmelerinin katılımcıları hiç evlenmemiş gençlerden oluşmaktadır. Odak grup görüşmelerinin amacı, 24 yaşından genç olan evlenmemiş kadın ve erkeklerin ÇEZE konusundaki algı ve görüşlerini anlamak ve ÇEZE'nin ortadan kalkmasına ilişkin gençlerin önerilerini öğrenmektir. Her ilde genç kadınlar ve erkekler ile birer odak grup görüşmesi olmak üzere Ankara, Ağrı ve Adana illerinde, en az 6 genç katılımcıdan oluşan toplam 6 odak grup görüşmesi yapılması planlanmıştır.

Araştırma Etiği

Saha çalışmasına ilişkin etik onay, Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan 8 Ocak 2022 tarihinde alınmış, belirtilen süre içinde tamamlanamadığı için 28 Mart 2023 tarihinde güncellenmiştir. Ayrıca, 18 yaşını tamamlamamış

gençlerin araştırmaya katılımları için Ebeveyn Onam Formu hazırlanmıştır. Ebeveyn Onam Formları, sadece odak grup görüşmelerinde kullanılmıştır. Derinlemesine görüşmeye katılanların tamamı evli olduğu için TMK'nin 11. maddesinde belirtildiği gibi "erginlik 18 yaşında başlar ve evlilik kişiyi ergin kılar" ifadesi gereğince 18 yaşından küçük katılımcılara bu form uygulanmamıştır. Formların yanı sıra derinlemesine görüşmeler ile odak grup görüşmelerine başlamadan önce katılımcılara araştırmanın amacı, biçimi, süre gibi konularda bilgi verilmiş, görüşmelerin gizlilik ve anonimlik içerdiği ve katılımın gönüllülük esasına bağlı olduğu belirtilmiştir. Araştırmanın tüm süreçlerinde, araştırmaya katılmayı kabul edenlerin zarar görmemeleri için gerekli özen gösterilmiştir. Derinlemesine görüşmeler ile odak grup görüşmelerine katılanlara 200 TL değerindeki zincir market (A101, BİM vb.) hediye alışveriş kartları verilmiştir. Tüm katılımcılara, yaşadıkları ilde çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler, cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile ilgili danışabilecekleri ve başvurabilecekleri kurum ve kuruluşların yer aldığı listeler görüşmelerin sonunda verilmiştir. Odak grup görüşmeleri katılımcılarına ise ayrıca, zarf içinde 50 TL nakit ulaşım desteği verilmiştir.

Nitel Araştırma Ekibi ve Çalışma Yöntemi

Nitel araştırma ekibi, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsünün akademik personeli olan 1 proje koordinatörü, 1 saha koordinatörü ve 3 görüşmeciden oluşmaktadır. Eğitim, koordinasyon, saha çalışması ve veri analizi amacıyla sık sık bir araya gelmeye özen gösteren araştırma ekibi uyumlu bir çalışma yürütebilmiştir. Araştırma içeriği konusunda Kasım 2022 içinde dört oturumdan oluşan bir eğitim organize edilmiştir. Eğitim içeriğinde, araştırmanın amacı, nitel araştırma yöntemleri, ÇEZE kavramı/kapsamı, ÇEZE'ye hak temelli yaklaşım, gençler için cinsel sağlık öncelikleri, ergen cinselliği, ergenlerin evlilik hakkındaki görüşlerini etkileyen faktörler ve gençler ile görüşme teknikleri konu başlıkları yer almıştır. Eğitim programına HÜNEE ve UNFPA ekibinin sunumlarının yanı sıra Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Ergen Sağlığı Anabilim Dalından bir akademisyen ve Sağlıkta Genç Yaklaşımlar Derneğinden temsilciler de katılmıştır.

Proje koordinatörü tarafından hazırlanan görüşme yönergeleri ve saha koordinatörü tarafından hazırlanan saha çalışma planlarının son haline getirilmesine araştırma ekibi aktif olarak katılmıştır. Yönergeler birlikte son haline getirilmiş, görüşülecek kişilerin belirlenmesi/iletişim kurulması, kurum ve kuruluş listelerinin hazırlanması, araştırmanın duyurulması, poster hazırlanması gibi konularda araştırma ekibi, saha koordinatörüne destek olmuştur. Kadınlar ile yürütülen derinlemesine görüşmeleri kadın araştırmacılar gerçekleştirmiş, erkekler ile yapılan bazı görüşmeler de kadın araştırmacılar tarafından yürütülmüştür. Araştırma kapsamındaki odak grup görüşmelerinin moderatörlüğü araştırma koordinatörü ve saha koordinatörü tarafından üstlenilmiş, derinlemesine görüşmeleri gerçekleştiren araştırmacılar ise gözlemci olarak katılmışlardır.

3.2. Saha Çalışmasına Yönelik Hazırlıklar Gençlere Erişim

Beş ilde belirlenen kriterlere uygun gençlere ulaşılabilmesi için resmi yazı, telefon ve ziyaretler aracılığıyla kamu kurumları ve STK'lardan destek talep edilmiştir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, belediyeler ve illerdeki birçok STK temsilcileri⁴ ile bu kapsamda görüşülmüştür. UNDP ve özellikle UNFPA ekibi, seçilen illerdeki STK'lara yönlendirme konusunda destek olmuşlardır. Ayrıca STK ve kamu kurumlarında yapılan görüşmelerde aktarılan bilgi, il özelinde gençlerin ve ÇEZE'nin mevcut durumunun anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Saha çalışması için araştırma ekipleri illere gitmeden önce, araştırmanın konusu ile derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmelerinin tarihlerine ilişkin bilgi, il valiliklerine resmi yazışma kanalları üzerinden iletilmiştir.

Saha Çalışması

Saha çalışması 14 Aralık 2022-16 Aralık 2023 tarihleri arasında yürütülmüştür. Bu süre içinde beş ilde 28 derinlemesine görüşme ve üç ilde 6 odak grup görüşmesi yapılmıştır. Derinlemesine görüşmeler, büyük oranda gençlerin kendi evleri, STK merkezi ve aile sağlığı merkezi gibi kendilerini rahat hissettikleri mekanlarda gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmeleri için ise, STK, belediye, kamu kurumu ve üniversitelerin toplantı salonları kullanılmıştır.

Tablo 1'de yaşları 17 ila 24 arasında değişen evlenmiş/evlendirilmiş gençlerin yaş, eğitim, kardeş sayısı, kardeşleri arasında çocuk yaşta evlenme deneyimleri, evlenme/evlendirilme yaşları ve çocuk sayılarına ilişkin bilgi verilmektedir. Derinlemesine görüşmelerin süreleri 41-121 dakika arasında değişmiş olup ortalaması 74 dakikadır. On sekiz yaşından önce evlenmiş/evlendirilmiş 28 gencin sadece üçü liseden mezun olmuştur, biri ise görüşme tarihinde halen liseye devam etmektedir. Eğitimlerinin farklı düzeylerinde okulunu terk etmiş kadınlar ve erkeklerin olduğu katılımcı grup içinde, gençlerin 9'u ortaokulu, 5'i ilkökulu

4 Anadolu Kadınları Dayanışma Derneği, Ankara Barosu, Ankara Barosu Gelincik Merkezi, Ankara Romanlar Derneği, Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, Çocuklar Geleceğimizdir Derneği, Çocuk Alanında Çalışan Avukatlar Ağı, Kadın Çalışmaları Derneği, Kadın Dayanışma Vakfı, Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM), KAMER Vakfı, Suna'nın Kızları, Öğretmen Ağı, Kırkayak Kültür Derneği, Eşit Yaşam Derneği, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM), TOBB Yozgat Kadın Girişimciler Kurulu, Aydıncık Kadın Girişimi İşletme ve Üretim Kooperatifi, Türkiye Belediyeler Birliği, Yozgat Belediyesi, İzmir Barosu Kadın Hakları Merkezi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir Kadın Dayanışma Vakfı, İzmir Konak Belediyesi Kadın Danışma Merkezi, İzmir AÇEV, İzmir Kent Konseyi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Derneği, Roman Toplumu Gençlik Eğitim ve Gelişim Derneği, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD), Türkiye Barolar Birliği, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Uçan Süpürge Derneği, Ulusal Çocuk Hakları Derneği, Sağlıkta Genç Yaklaşımlar Derneği, Şahmaran Derneği, Ağrı Belediyesi, Adana Kadın Da(ya)nışma Merkezi ve Sığınmaevi Derneği (AKDAM), Adana Yüreğir Belediyesi, AB Uyum Gelişim Kültüre Çağdaş Yaşam Derneği (EURODER), Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Adana Şubesi, Konuşmamız Gerek Derneği Adana Şubesi, Seyhan Belediyesi Kadın Dayanışma Merkezi, Adana Kadın ve Çocuk Hakları Derneği, Çukurova Belediyesi Kadın Dayanışma Merkezi, Sarıçam Kent Konseyi, 19 Mayıs Eğitim Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, KADER Adana, Adana Barosu Çocuk Hakları Merkezi, TMOB Adana, Yozgat Büyükşehir Belediyesi, Yozgat Uzunlu Belediyesi, KADEM Yozgat, Sorgun Gençlik Derneği

tamamlamıştır. Görüşülen gençlerin kardeş sayıları farklı olmakla birlikte, 9 gencin en az bir kardeşinin de evliliği 18 yaşından önce gerçekleşmiştir. Evlenme yaşının 17 yaşında yoğunlaştığı grup içinde bildirilen en küçük evlenme yaşı 14'tür. Araştırmaya katılan gençlerin büyük çoğunluğu evliliklerini kendi istekleri ile gerçekleştirmiş; katılımcıların 6'sı ailelerinin kararıyla görücü usulü ile evlenmiş, 2'si ailelerin kararı ile zorla evlendirilmiş, 1'i ise alıkonulduktan sonra zorla evlilik gerçekleştirmiştir. Biri boşandığı, biri de yeni evlendiği için çocuğu olmayan iki kadın dışında, tüm gençler ebeveyn konumunda iken, sadece bir erkek eşi hamile olduğu için henüz ebeveyn olmadığını söylemiştir. Yaşı 20'nin üzerinde olan gençlerde ise çocuk sayısı 2 ya da 3'e ulaşmıştır. Genç kadınların biri aktif olarak iş aradığını belirtmiştir. Ücretli bir işte ise sadece 1 kadın çalışmaktadır. Genç erkekler açısından ise, bir erkek hariç, genç erkeklerin hepsi gelir getiren bir işte çalışmaktadır. Katılımcı gençlerin çoğu evliliklerinin ilk döneminde erkeğin ailesiyle birlikte yaşadıklarını belirtmişlerdir. Görüşmelerin gerçekleştiği sıradaki gözlemlerin de desteklediği biçimde, ayrı bir evde yaşayanların çoğu, erkeğin babasına ait birkaç katlı evlerin bir katında ya da yanındaki evde yaşamaktadır. Ankara, İzmir ve Adana illerindeki saha çalışmasında ÇEZE'nin yaygın olduğu farklı toplumsal gruplardan genç kadın ve erkekler yer almaktadır. Araştırma, başlangıçta belirli bir topluluğa odaklanmamış olsa da bu üç şehirde 18 yaş altındaki evlilikler araştırma ekibini büyük oranda Roman topluluklara yönlendirmiştir.

21 Kasım–16 Aralık 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilen 6 odak grup görüşmesine 50 genç katılmıştır; bunların 28'i kadın, 22'si erkek katılımcıdır. Katılımcı sayıları her bir odak grup görüşmesinde 6 ila 12 arasında değişmiştir. Genç kadın ve erkeklerin rahatça konuşabilmeleri amacıyla cinsiyet açısından homojen odak gruplar organize edilmiş; 3'ü genç kadınlar, diğer 3'ü genç erkeklerden oluşmuştur. Katılımcılar, seçilen illerde yaşayan, daha önce hiç evlenmemiş, eğitimine devam eden veya etmeyen ve 25 yaşını bitirmemiş gençlerdir. Gerçekleştirilen 6 odak grup görüşmesinde ÇEZE'ye ilişkin farklı görüşlere imkân verebilmek amacıyla yaş ve eğitim düzeyi açısından katılımcı çeşitliliğine özen gösterilmiştir. Odak grup görüşmelerine katılan gençler arasında, ebeveyn onayına ihtiyaç duyulan 18 yaşından genç 6 kadın ve 10 erkek katılımcı, ıslak imzalı Ebeveyn Onam Formlarını iletikten sonra odak grup görüşmelerine katılmışlardır. Odak grup görüşmeleri ortalama 1 saat 42 dakika sürmüştür. Odak gruplara katılan gençlerin yaş ortalaması 19'dur. Eğitim düzeyleri lise terkten, üniversiteye kadar çeşitlenmiştir. Tablo 5'te, odak grup görüşmeleri için seçilen Ağrı, Adana ve Ankara illerinde gerçekleştirilen odak grup görüşmelerine dair detaylar yer almaktadır.

3.3. Saha Çalışmasının Zorlukları

Araştırmanın saha çalışmasına ilişkin hazırlık aşamasında, çocuk yaşta evlilikler konusunda yürütülecek nitel bir saha çalışmasının zorlukları büyük oranda ön görülmüştür. Çocuk yaşta evlenmiş/evlendirilmiş gençlere ulaşım, yakın zamanda gerçekleşmiş evlilikler hakkında konuşmanın kolay olmaya-

cağı tahmin edildiğinden, STK'lar, muhtarlar ve kamu kurumlarından destek alınması planlanmıştır. Ancak, saha çalışmasının başladığı dönemde yaşanan iki önemli olay nedeniyle saha çalışması beklenenden daha zor olmuştur.

İlk konu, 3 Aralık 2022 tarihinde oldukça bilinen dini bir tarikatın onursal başkanının 6 yaşındaki kız çocuğun aynı tarikattan biri ile evlendirilerek uzun süreli istismara maruz bırakılmasına ilişkin haber⁵ ile ilgilidir. Çocuk yaşta ve zorla evlilik ile çocukların cinsel istismarının ülkenin siyasi ve toplumsal gündeminin ilk sıralarında yer alması, araştırmanın desteklenmesi konusunda önemli bir endişe ve politik açıdan hassasiyet yaratmıştır. Bu nedenle, görüşülebilecek kriterlere uygun gençlere ulaşmak ve görüşmelere katılmaya ikna etmek zorlaşmıştır. Kurumlarda da tedirginlik yaratan bu vaka nedeniyle saha çalışmasına katılma konusunda gençler arasında ilgisizlik ve isteksizlik söz konusu olmuştur.

İkinci konu ise, 6 Şubat 2023 tarihinde Pazarcık ve Elbistan'da gerçekleşen ve 11 ili etkileyen sonuçları çok yıkıcı olan depremler ile ilgilidir. Saha çalışmasına destek olan STK'ların ve kurumların çalışmalarını deprem bölgesine aktarması gerektiği, araştırma ekibi ve görüşülecek genç kadın ve erkeklerin psikolojisinin olumsuz yönde etkilendiği bu dönemde saha çalışması bir süreliğine ertelenmiştir. Derinlemesine görüşmeler ile başlayan saha çalışmasında, bu iki konu nedeniyle 18 yaşından önce evlenmiş/evlendirilmiş gençlerin, araştırmaya katılma istekleri azalmış ve kaygıları artmıştır. Saha çalışmasının Ramazan ayına denk gelmesi nedeniyle de katılımcı bulmak zorlaşmasına rağmen 28 görüşme tamamlanmıştır.

Odak grup görüşmelerine ilişkin en önemli zorluk ise, katılımcıları aynı gün ve saatte bir araya getirme sorunudur. Ancak, odak grup görüşmelerinin organizasyonu ve mekân sağlanması konusunda STK'ların önemli katkısı olmuştur. Buna rağmen, çeşitli nedenler ile son anda katılmaktan vazgeçenler olduğu gibi beklenenden çok katılımcının geldiği odak grup görüşmeleri de olmuştur. Adana'daki genç kadınlar ile yapılan odak grup görüşmesinde katılımcıların bazılarının birbirlerini tanıması nedeniyle grup dinamiği olumsuz etkilenmiştir. Ağrı'daki erkek odak grubunda ise, ana dili Kürtçe olan iki gencin kendilerini Türkçe olarak ifade etme konusunda çok rahat olmadıklarından daha az konuştukları gözlenmiştir. Derinlemesine görüşmelere benzer biçimde, odak grup görüşmelerine katılan gençler arasında da 15 yaşından küçük olan katılımcı sayısı sınırlı olmuştur.

3.4. Nitel Veri Analizi

Derinlemesine görüşmeler, odak grup görüşmeleri ve gözlemler aracılığıyla elde edilen nitel verilerin ön analizi

5 Olayla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: <https://www.birgun.net/makale/karanlik-dunya-bir-cocugu-yuttu-tarikat-karanliginda-henuz-6-yasinda-412258>, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/ismailaga-cemaatinde-cocuk-istismari-6-yasinda-evlendirdi-her-gun-cinsel-istismara-maruz-birakildi-2008535>

Tablo 1. Derinlemesine Görüşme Katılımcılarına Dair Seçilmiş Özellikler

No	İsim	Cinsiyet	Yaş	Evlenme yaşı	Eğitim durumu	Çocuk sayısı	Görüşme süresi	Kardeş sırası/sayısı	Kardeşlerin ÇEZE deneyimi (E/H)	İl
1	Asude	K	19	16	Açık lise öğrencisi	1 (13 aylık)	60	1/3	Hayır	Ankara
2	Burçak	K	19	17	Lise mezunu	1 (12 aylık)	88	1/5	Hayır	Ankara
3	Cenk	E	21	17	Ortaokul terk	1 (11 aylık)	85	3/3	Evet	Ankara
4	Doruk	E	22	17	Ortaokul terk	1 (3 yaşında)	75	1/4	Evet	Ankara
5	Esin	K	22	17	Lise mezunu	1	121	5/5	Hayır	İzmir
6	Feyzi	E	20	17	İlkokul terk	1 (2 yaşında)	84	7/7	Hayır	İzmir
7	Gül-pembe	K	19	17	Ortaokul terk	1 (17 aylık, hamile)	75	1/3	Hayır	İzmir
8	Halit	E	20	17	Lise terk	1 (1 yaşında)	64	1/2	Hayır	İzmir
9	İtir	K	18	17	Lise terk	-	75	2/2	Evet (erkek kardeş)	İzmir
10	İşıl	K	17	16	Ortaokul terk	1 (5 aylık)	54	2/2	Evet (erkek kardeş)	Ankara
11	Jale	K	24	14	Lise öğrencisi	2 (9, 6 yaşında)	84	5/6	Hayır	Yozgat
12	İlgi	K	22	17	Ortaokul mezunu	2 (4, 1 yaşında)	99	1/5	Evet (ikiz)	Yozgat
13	Kumru	K	23	17	Lise terk	1 (6 yaşında, hamile)	64	1/5	Hayır	Yozgat
14	Lale	K	24	17	İlkokul mezunu	3 (7, 5, 2 yaşında)	54	9/9	Evet	Ağrı
15	Metin	E	24	17	Lise mezunu	1 (2 yaşında)	85	2/5	Evet	Ağrı
16	Nazgül	K	23	15	İlkokul mezunu	3 (6, 2, 1 yaşında)	58	3/6	Hayır	Ağrı
17	Osman	E	18	16	İlkokul mezunu	1 (1 yaşında)	72	1/1	Hayır	Ağrı
18	Özgü	K	18	16	Lise terk	1 (5 aylık)	75	3/5	Hayır	Ağrı
19	Pelin	K	23	16	Ortaokul mezunu	2 (5, 3 yaşında)	117	7/9	Bilgi yok	Ağrı
20	Rana	K	20	17	Ortaokul mezunu	2 (21 aylık, 18 günlük)	86	6/9	Hayır	Ağrı
21	Seyhan	K	18	16	Ortaokul terk	1 (2 yaşında, hamile)	49	2/4	Hayır	Adana
22	Şevval	K	17	16	Lise terk	Hamile	55	2/6	Hayır	Adana
23	Tansel	K	21	16	Ortaokul mezunu	-	36	3/9	Evet (kız kardeş)	Adana
24	Umay	K	23	16	Ortaokul mezunu	1 (5 yaşında)	87	2/9	Evet (kız kardeş)	Adana
25	Üzüm	K	19	17	İlkokul mezunu	1 (1 yaşında)	76	1/3	Hayır	Adana
26	Veysel	E	17	16	Lise terk	1 (18 aylık)	72	2/3	Hayır	Adana
27	Yusuf	E	17	16	İlkokul mezunu	Eşi hamile	41	1/1	Hayır	Adana
28	Zeki	E	18	17	İlkokul mezunu	1 (1 yaşında)	43	1/3	Hayır	Adana

Tablo 2. Odak Grup Görüşmelerine ve Katılımcılarına Dair Seçilmiş Özellikler

No	İl	Tarih	Süresi	Odak Grup Profili	Katılımcı sayısı	Yaş	Eğitim durumu
1	Ağrı	21.11.2023	75 dakika	Genç erkek (Bekar, <24)	7	15, 17, 17,17,17, 20	5 lise öğrencisi, 2 üniversite öğrencisi
2	Ağrı	22.11.2023	80 dakika	Genç kadın (Bekar, <24)	8	17, 18, 18, 18, 18, 21, 22, 22	1 lise öğrencisi, 1 lise terk, 3 lise mezunu, 3 üniversite öğrencisi
3	Adana	28.11.2023	113 dakika	Genç kadın (Bekar, <24)	12	15,15, 15, 18, 18, 20, 20, 21, 22, 22, 24, 24	2 lise, 2 açık lise öğrencisi, 2 lise mezunu, 1 yüksekokul mezunu, 3 üniversite öğrencisi, 1 üniversite terk, 1 üniversite mezunu
4	Adana	29.11.2023	112 dakika	Genç erkek (Bekar, <24)	9	15, 17, 19, 20, 21, 21, 22, 22, 24	2 lise öğrencisi, 1 açık lise öğrencisi, 6 üniversite öğrencisi
5	Ankara	16.12.2023	100 dakika	Genç kadın (Bekar, <24)	8	16, 17, 18, 19, 19, 19, 21	2 lise öğrencisi, 2 lise mezunu, 4 üniversite öğrencisi
6	Ankara	16.12.2023	133 dakika	Genç erkek (Bekar, <24)	6	15, 17, 18, 20, 22, 23	2 lise öğrencisi, 3 üniversite öğrencisi, 1 üniversite mezunu

zi ilk görüşme ile başlamıştır. İki görüşme dışındaki tüm derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmelerinin ses kaydı yapılmıştır. Miles ve Huberman'ın nitel veri analizinin ilk aşaması olarak tanımladığı veri azaltma işlemi, görüşmelerin hemen ardından görüşme özeti ve gözlem notları yazılmasıyla başlamıştır (Miles ve Huberman 1994). Görüşmeciler, ses kayıtlarını yazıya dönüştürmüşlerdir. Bütün araştırmacıların erişimine açık olarak Google Drive üzerinde depolanan görüşme metinleri, manuel olarak ve Nvivo nitel araştırma yazılım programı aracılığıyla kodlanmıştır. Kodlama ve kodların anlamları araştırma ekibi tarafından tartışılmıştır. İlk kodlamanın ardından araştırma ekibi tarafından bir kod listesi hazırlanmıştır. Araştırma ekibi, kodların uyumu ve yeni kodların eklenmesi sırasında belirlenen temalar üzerinde uzlaşmış ve rapor yazımını paylaşmıştır.

Metinde, derinlemesine görüşme ve odak grup görüşmelerine katılan gençlerin ifadeleri, ifadelerinde değişiklik yapılmadan kullanılmıştır. Ancak bazı örneklerde anlaşılabilirliği artırabilmek amacıyla açıklamalar eklenmiş, uzun anlatımlarda ise tekrarlanan bölümler ya da anlamsız kelimeler (...) işareti ile gösterilerek çıkarılmıştır. Derinlemesine görüşmelere katılan genç kadın ve erkeklere alfabetik sıraya göre takma isimler verilmiştir. Odak grup görüşmelerinde ise sadece kadınlar ya da erkekler ile yapıldıkları belirtilmiştir. Kültürel dinamikler açısından farklılık gösterdiği için raporda il isimleri korunmuştur. Alıntılardan önce katılımcıların özelliklerine değinilmiş, alıntılardan sonra ise rumuz isimlere yer verilmiştir.

4. BÖLÜM

BULGULAR

Nitel araştırma bulgularını içeren bu kısımda, 24 yaşından genç kadın ve erkeklerin ÇEZE ile ilgili algıları kendi sözleriyle aktarılmıştır. ÇEZE çok boyutlu ve birbirini pekiştiren birçok faktörden oluşmaktadır ve bu çalışmada, 18 yaşından önce evlenmiş/evlendirilmiş gençlerin deneyimleri, bu faktörlerin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları verisi, Türkiye’de evlenme oranlarının yüksekliğinin geleneksel olarak evliliğin teşvik edildiğine, evlilik öncesinde özellikle kadınların cinselliği yaşamalarına büyük oranda olumsuz karşılandığına dikkat çekmektedir. 2018-TNSA’da, üreme çağındaki kadınların yaklaşık dörtte üçü kadınların evlendiklerinde baki-re olması gerektiği fikrine katılmaktadır (HÜNEE, 2019). Gençler, içinde buldukları çevreye ve konumlarına göre farklılaşan düzeylerde ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler ile birçok kurumda karşı karşıya kalamaktadır. Araştırma bulguları, birbirinin içine geçen ve ÇEZE’nin teşvik edilmesi ve devam etmesinde rol oynayan kurumlar özelinde aktarılmıştır. Derinlemesine görüşme ve odak grup görüşmelerine katılan gençlerin görüş ve önerileri kendilerine özgü yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, eğitim durumu, çalışma durumu gibi koşullar göz önüne alınarak aile, okul ve sosyal çevre ile evlilik kurumları ve toplumsal normlar kapsamında ele alınmıştır. Ardından, ÇEZE’nin anlamı ve çözüm önerilerine odaklanılmıştır.

Bulguların ilk bölümünde, aile kurumunda ÇEZE’yi teşvik eden faktörler, ailelerin içinde buldukları koşullar, aileler ile gençler arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. İkinci bölümde, gençlerin okul ile ilişkileri, eğitimlerine devam etmemelerine sebep olan faktörlerin yanı sıra gençlerin aile ve okul dışında, büyük oranda akraba ve komşularıyla sınırlı sosyal çevrelerine odaklanılmıştır. Üçüncü bölümde, 18 yaşından önce evlenmiş/evlendirilmiş ve hemen hepsi ebeveyn olmuş gençlerin evlilik kararları, akrabalık, başlık parası gibi evliliklerinin kuruluşuna ilişkin bilgi ile evlilik içindeki güç ilişkilerine özel olarak yer verilmiştir. Bu bölümde evlilik, ideal evlilik, evlilik öncesi cinsel birliktelik, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları ve ÇEZE hakkında gençlerin görüşleri de

yer almaktadır. Dördüncü bölüm, evli olsun ya da olmasın 25 yaşından genç erkekler ve kadınların çocuk yaşta evlilik, erken evlilik ve zorla evlilik kavramlarını nasıl tanımladıklarına, ÇEZE’yi bir sorun olarak algılayıp algılamadıklarına ve ÇEZE ile mücadele için ne tür önerilerde bulduklarına ayrılmıştır. Yaşamın dönüm noktalarından biri olan evliliğe, çocuk yaşta, erken ve zorla evlilik biçiminde başlamanın ve devam ettirmenin, kadınlar ve erkekler açısından farklılıklarını dikkate alan araştırma bulgularının yer aldığı bu bölümlerde medeni durum, sosyo-ekonomik düzey, il, eğitim, etnik köken gibi farklılıkların göz önünde bulundurulmasına da özen gösterilmiştir.

4.1. Ailelerin Özellikleri ve Aile Üyeleri Arasındaki İlişkiler

Aile, kişilerin hayatlarındaki olayların şekillenmesinde en önemli ve etkili faktör olarak kabul edilebilmektedir. Evli gençler ile gerçekleştirilen görüşmelerde de aile üyelerinin, özellikle de ebeveynlerin, çocuklarının eğitimleri, başkalarıyla ilişkileri ve günlük faaliyetleri gibi çeşitli konulardaki karar verici rolleri vurgulanmıştır. ÇEZE konusunu ele alırken görüşülen gençlerin aile dinamiklerini anlamak önemli olduğundan bu bölümde, ailelerin ve genç bireylerin bakış açılarından ailelerin özellikleri ve ÇEZE’yi teşvik eden faktörler açıklanmaktadır.

Aile Ortamı

Araştırma kapsamında görüşülen gençlerin çoğu ağırlıklı olarak düşük sosyo-ekonomik geçmişe sahip, çok kardeşli kalabalık ailelerden gelmektedirler. Gençlerin ebeveynlerinin büyük bir kısmı ilkokulu bitirmemiştir. Hanelerin çok azında hanedeki diğer erkek üyeler ve anneler çalışsa da bu kalabalık hanelerde, gelir getiren bir işte çalışan çoğunlukla tek kişi, ailenin babasıdır. Aile fertlerinin çalıştığı işler ise kırsal alanlarda tarım ve çiftçilik faaliyetleri, kentsel alanlarda seyyar satıcılık, çöp toplayıcılığı veya yevmiyeli işler gibi düşük gelirli ve/veya düzensiz işlerdir. Görüşülen gençlerin çoğu, geleneksel toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün yapıldığı bir ortamda yani erkeklerin evin geçimini sağladığı ve kadınların ev kadını olduğu ve ev işlerini

yaptığı ailelerde büyümüştür. Bu ailelerde, en çaresiz durumlarda bile kadınlara neredeyse hiç çalışma fırsatı verilmemekte ve bu geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri kız ve oğlan çocuklar için sıklıkla pekiştirilmektedir. Adana'da 4 çocuklu bir ailenin ikinci çocuğu olan ve 16 yaşında evlenen/evlendirilen Seyhan, babasının kız çocukların çalışmasına yönelik tutumunu aşağıdaki şekilde ifade ederken bu cinsiyetçi iş bölümüne dikkat çekmiştir:

"...biz hiç çalışmayız babam izin vermezdi. Yani ben kızlarımı çalıştırmam derdi. Bizi çalıştırmaz, biz öyle değildik yani. Erkek kardeşlerime diyor çalışın ama bize hiç yani, biz hiç çalışmadık ..."

(Seyhan, 18 yaşında, 16 yaşında evlenmiş)

Çok çocuklu ailelerde büyüyen gençler annelerinin ev içinde sorumlu olduğu iş miktarının fazlalığından ve bunun sonucunda annelerinden yeterli ilgiyi göremediklerinden de bahsetmişlerdir. Ağrı'da yaşayan ve ortaokul mezunu olan Rana, 9 çocuklu bir ailenin altıncı çocuğudur ve annesinin sorumluluklarına atıfta bulunarak aile ortamındaki bakım ve ilgi eksikliğinden şu sözlerle bahsetmiştir:

"Annem mesela, çok çocuğu vardı ilgilenemiyordu. O yüzden mesela benim çocuklarım yani şimdi iki tane, ben öyle ilgilenirim. Dört tane de olsa ilgilenirim yani. Bir de yaş farkı var. O yüzden mesela onların işleri vardı falan. O yüzden ben annem gibi [olmak] istemiyorum. Yani ben diyorum mesela çocuklarıma, yani her şeyi öğretelim, böyle her şeyi anlatayım falan, ben istiyorum yani."

(Rana, 20 yaşında, 16 yaşında evlenmiş)

Görüşmeler, ücretsiz ev işlerini kadınlara, ücretli işleri ise erkeklere yükleyen bu cinsiyete dayalı iş bölümünün aynı zamanda kız ve oğlan çocukların ebeveynlerinden beklentilerini etkilediğine de dikkat çekmektedir. Ebeveyn ihmalinden bahsederken, kız çocukları bir şekilde babalarının "yokluğundan" da bahsetmişlerdir. Babalar, özellikle kız çocuklarına ilgi göstermeyen veya genellikle "evde olmayan" kişiler olarak etiketlenmektedir. Analiz edilen 28 görüşme arasında sadece 5 kişi babalarıyla yakın bir ilişkileri olduğunu belirtmiştir. Örneğin, 9 kardeşten ikincisi olan Umay alıkonularak evlenmeye zorlanışını babasının ilgisizliği ile ilişkilendirmiştir. Adana'da yaşayan, evliliği sürecinde eşi ve eşinin ailesinden şiddet gören Umay, şiddet faillerinin cesaretinin babasının başka bir kadınla yaşadığını bilmelerinden ileri geldiğini düşünmektedir.

"...ki ben evli olduğum dönemler babam yoktu zaten. Babamın olmadığını bildikleri için bana şiddet uyguladılar."

(Umay, 23 yaşında, 16 yaşında evlenmiş)

Boşandığı eski eşi tarafından kaçırılan Umay'ın aktardıkları, ataerkil normların evlilik kararları ve evli kadınlara yapılan davranışlar üzerindeki etkisine de ışık tutmaktadır. Eski eşi, Umay'ı, önce kendi ailesinin evine götürüp dışarı çıkmasına izin vermeyerek alıkoymuştur. Eski eşinin ailesi Umay'ın babasına haber verip mevcut durumu çözmek için çiftin evlendirilmesini önermiştir. Umay'ın babası ge-

niş aile üyeleri arasında çıkabilecek dedikoduları önleme isteği ile Umay'ı derhal kendi evlerine getirmelerini söylemesine rağmen Umay ancak ertesi sabah ailesinin evine geri getirilmiştir. Ailesi, Umay'ın kendi isteğiyle kaçtığına inandığı için evliliği desteklemiş ve iki aile kısa süre içinde çocukları evlendirmiştir. Trajik şekilde, Umay'ın babası, Umay'ın düğün gününden sonra başka bir kadınla birlikte olmak için ailesini kalıcı olarak terk etmiştir.

Umay'ın evlendirilme sürecini anlatırken babasının etkisinden söz etmesine benzer biçimde, babalar ile kız çocukları arasındaki ilişkinin önemi farklı kişiler tarafından da dile getirilmiştir. Örneğin, saha çalışması sırasında gençlere ulaşma konusunda destek sunan sosyal hizmetler uzmanlarından biri, babaların kız çocuklarına göstermesi gereken ilgi ve alakanın etkisini vurgulamıştır. Ayrıca, babalarından ilgi, sevgi ve özen görmeyen kız çocuklarının, nereden geldiği fark etmeksizin onlara ilgi gösteren herkesten etkilenebildiklerini söylemiştir. Çocuk yaşta ya da erken evlenen/evlendirilen gençlerin ailelerinden sevgi ve ilgi görmemeleri odak grup görüşmelerinde de vurgulanan konulardan biri olmuştur. Evlenmemiş genç erkek ve kadın katılımcılar bu eksikliğin, genç kadınların her türlü küçük ilgiyi aşkla karıştırdıkları için daha kolay kandırılmalarına yol açtığını savunmuşlardır. Farklı illerdeki evlenmemiş genç kadınlar, sevgi eksikliğinden bahsederken ailelerin rolünü "Aslında biraz da hani ailelerinden sevgi görmeyip başkalarından [görüp] ve hemen hani büyüdüm, hemen evleneyim diyerek hepsi evlendi" gibi ifadelerle ortaya koyarken, bu rol erkek katılımcılar tarafından "küçük yaşlarda sevgi görmedikleri için o sevgiyi başkasından görmek istiyorlar, anneden babadan görmedikleri sevgiyi başkalarında arıyorlar" gibi ifadelerle gençleri aileleri dışındaki kişilerden sevgi aramaya iten durumlardan bahsedilerek vurgulanmıştır. On sekiz yaşından önce evlenen/evlendirilen genç kadınlar da görüşmelerde, hayatlarında babalarının rolünü vurgulamış ve babalarının kendilerine ve ailelerine olan ilgisizliğinin altını çizmişlerdir.

Öte yandan, 18'ini tamamlamadan evlenen/evlendirilen genç erkeklerin babalarına ilişkin anlatılarının genel anlamda daha sınırlı ve daha az eleştirel olduğu söylenebilir. Erkeklerin babalarına yönelik tutumları genel olarak olumlu ve koruyucu biçimde aktarılmıştır. Katılımcıların çoğunlukla aileleriyle birlikte babalarının evinde yaşamaları nedeniyle, bir ekonomik bağımlılığın söz konusu olduğu görülmektedir. Görüşülen çocuk yaşta evlenmiş erkekler arasından sadece Ağrı'da yaşayan 16 yaşındaki Metin babasıyla yaşadığı bir tartışmadan bahsetmiş; Metin ve eşinin, Metin'in ailesiyle hep birlikte yaşadıkları evden ayrılımları konusunda yaşanan tartışmada, babası birlikte yaşamalarını istemesine rağmen Metin buna karşı çıkmış ve eşiyi ayrı bir eve taşınmıştır.

Bununla birlikte, Adana'da yaşayan ve 17 yaşında evlenen/evlendirilen, ilkökul mezunu Zeki ise baba evindeki yaşamından çok memnun olduğunu dile getirmiştir. Zeki ile aynı yaşta olan eşi de dahil olmak üzere Zeki, ailenin tüm ihtiyaçlarıyla babasının ilgilendiğini ifade etmiştir. Zeki,

babasının yanında çalışan yaşı 17 yaşından küçük kardeşinin de nişanlı olduğunu ve evlenmek üzere hazırlıklar yaptığını belirtmiştir. Eşi ve bir yaşındaki çocuğuyla, ailesiyle birlikte yaşayan ve ne eğitimde ne de istihdamda olan genç bir erkek olarak Zeki, babasının tüm hane üyeleriyle nasıl ilgilendiğini şöyle anlatmıştır:

“Mesela evde kaç kişiyiz bilmiyorum, mesela bana beş on lira veriyor. Diğer ağabeyime veriyor, diğer kardeşlerime veriyor. Anneme de veriyor. Eşime de veriyor.”

(Zeki, 18 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Aile Üyeleri Arasındaki İlişkiler

Derinlemesine görüşmelerde, aile üyeleri arasındaki yakınlığın çok derin olmadığı hem dile getirilmiş hem de gözlenmiştir. Genç kadınlar açısından, kardeşler arasındaki iletişim anneler ile kurulan iletişimden daha belirgin görünmektedir. Görüşülen kadınlar anneleriyle ilişkilerinin yakın olduğunu söyleseler de kişisel sorunlarını ve karşılaştıkları zorlukları anneleriyle paylaşmadıklarını da eklemiştir. Annelerini endişelendirmek istememeleri ya da yetişkin bireyler olmalarına rağmen hala bir şekilde cezalandırılmaktan korkmaları paylaşımlarında seçici olmalarına neden olabilmektedir. Cezalandırılma korkusunun özellikle ebeveynlerin çocuklarının evlilik öncesindeki flört veya romantik ilişkilerine şiddetle karşı çıktığı muhafazakâr ailelerde yaygın olduğu görülmüştür. Görüşülen kadınlardan 17 yaşında evlenen İlgı, anne ve babasıyla ilişkisindeki mesafeden “Anne ve babamızla yakın bir ilişkimiz yok. Yani nasıl desem, ablamla birbirimize çok sır veririz” cümleleriyle bahsetmiştir. İzmir’de yaşayan ve ebeveyn izniyle 17 yaşında evlenen Esin ise annesi ve kız kardeşiyle olan ilişkisinden şu şekilde bahsetmiştir:

“Her şeyimi tabii ki de paylaşıyorum. Ablama mesela anlatırım. Annem üzülmeyin diye bir şeylerimi anlatmayabilirim hani bazen sinirleniyorum. İnsanız tabii ki de hepimiz sinirlenebiliyoruz. Ablama anlatıyorum. Annem duyarsa üzülür diye anlatmıyorum. Ablama anlattığım konularda da ablam hep destek çıkıyor bana. Şöyle yaparsan daha iyi olur, böyle yaparsan daha iyi olur ya da böyle yapalım mı? gibisinden. Öyle, bu tarz yani arkadaş gibiyiz diyebilirim açıkçası.”

(Esin, 22 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Anne-kız çocuğu ilişkilerinde konuşulmayan konulardan biri de regl dönemidir. Çoğu görüşmede evli genç kadınlar okulda regl konusunda hiçbir şey öğrenmediklerini ve ilk deneyimlerini yaşadıklarında menstrüasyon döneminin ne olduğu hakkında hiçbir fikirlerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Bu genç kadınlar deneyimlerini anneleri yerine kuzenleri ya da kardeşleriyle paylaşmışlardır. Örneğin ilkokulu tamamlamadan eğitimini bırakan İtir, regl dönemini arkadaşlarından nasıl öğrendiğini şöyle anlatmaktadır:

“Yok bilmiyordum... Şaşırıldım... Korktum. Ne, nasıl bir şey olduğunu bilmiyordum. Anneme söylemedim, korktum. Üç gün falan söylemedim... arkadaşlarım hep diyordu şu Orkid [hijyenik ped] al, bunu al, yap falan. Arkadaşlarımla

paylaşıyordum. Tabii ben de aldım, kendi yöntemlerimle tabii şey yaptım ama sonra anneme söyledim, annem duymuş. Anneme söyledim, annem sevindi. Hani kız oldun dedi genç kız oldun dedi. Tabii ben de bilmiyordum nasıl bir şey olduğunu.”

(İtir, 18 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Menstrüasyon dönemi gibi, cinsel sağlık ve/veya üreme sağlığı konuları da yakın aile üyeleri arasında genellikle konuşulmayan konulardır. On sekiz yaşından önce evlenmiş genç kadınların pek çoğunun düğün gecesinde ne olacağını ya da güvenli ve sağlıklı cinsel ilişki konusunda ne yapmaları gerektiğini bilmediği görülmüştür. Görüşmelerde, cinsel sağlık ve üreme sağlığına ilişkin konuların tartışılmasına ilişkin bir “utanç” duygusu olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konulara ilişkin bilgiler genellikle ablalardan, kuzenlerden, teyzeler veya görümcelerden yüzeysel biçimde gençlere aktarılmaktadır. Bu kadın akrabalar, deneyimlerini evlenmek üzere olan kişilerle genellikle evliliğin arifesinde paylaşmaktadır.

“Mesela ben nasıl diyim çok özele kaçıcak.. Ben cinselliği bilmiyordum, utanıyordum. Annem genç. Ondan duymaktan utanıyordum. O da dedi ki bari birine söyleyim o sana öğretsin... Çünkü o genç, annem, arkadaş gibiyiz.”

(Üzüm, 19 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Üzüm, aralarındaki ilişkiyi “arkadaş gibi” diye tanımlamasına rağmen annesiyle cinsel konular hakkında konuşmayı tercih etmediğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Seyhan da düğün gecesinin ne olduğunu eşinin (aynı zamanda Seyhan’ın) bir akrabasından öğrenmiştir. Seyhan’ın aşağıdaki anlatımından da görülebileceği üzere yaşlı ve deneyimli kadın akrabaların açıklamaları açık olmaktan ziyade, genellikle evlenecek çocukları “rahatlatmak” ve onları “olacaklara” hazırlamak için gerçekleşmektedir. Seyhan, eşinin küçük teyzesinin kendisiyle nasıl konuştuğunu şöyle aktarmıştır:

“Yani korkma derdi, bağırma mesela ilk gecedan mesela falan filan derdi. Yani dedi bir şey olmaz, hemen, hemen ağrır sonra geçer falan filan. Korkma diye derdi, bu tür şeyleri söylerdi.

Görüşmecisi: Korkuyor muydunuz peki? Korktunuz mu yani? Seyhan: Biraz korkuyordum ama keşke korkmasaydım o kadar da şey yani korkulacak bir şey değildi. İlk gün biraz ağrıdı ama geçti yani artık.”

(Seyhan, 18 yaşında, 16 yaşında evlenmiş)

Çocuk Yaşta Evliliğe İlişkin Kararlar

Görüşülen kişilerin ailelerinin onları 18 yaşından önce evlendirmelerinin öne çıkan nedenleri arasında geleneksel toplum dinamiklerinin bir uzantısı olarak akraba evlilikleri ile evlilik yoluyla çocuklara güvenli bir hayat sağlama ve çocuklarını çeşitli tehditlerden koruma amacı olduğu görülmektedir. Bu noktada, evlilik düzenlemelerinin ekonomik, kültürel, dini ve bölgesel geleneklere bağlı olarak değişebildiğini belirtmek önemlidir. Ailelerin kız çocuklarını yetiştirirken eninde sonunda evlenecekleri düşünce-

si ile geleneksel cinsiyet rolleri paralelinde yaklaştıkları gözlenmiştir. Ailede babanın fiziksel veya duygusal olarak yokluğunun yanı sıra, aile üyelerinin birbirlerinin hayatlarına dair bilgi sahibi olmamaları, bunu önemsememeleri, ebeveynlerin çocuklara saygı duymayan yaklaşımları çocuklarda saygı gördükleri sosyal ortamlar arama ihtiyacını ortaya çıkarabilmektedir. Dolayısıyla aile ortamındaki iletişimin çok güçlü olmaması 18 yaşını tamamlamadan evliliği teşvik edebilmektedir. Görüşülen genç kadın ve erkeklerin çoğu ailelerinin teşviki ve düzenlemeleriyle evlenmiş olsa da 3'ü ailelerinin itirazına rağmen kaçmış, 4'ü ise ailesini ikna ederek evlenmiştir.

Akraba Evlilikleri

Erkek egemen ilişkilerin baskın olduğu ailelerde ebeveynler çocuklarının evlilik kararlarında kimi zaman yaşça büyük erkek aile üyelerinin (çoğunlukla çocukların amcalarının) isteklerine karşı çıkamamaktadır. Anne veya baba tarafından akrabalara evlilik sözü verilmesinin bir tartışma konusu olduğu belirtilmiştir. Akraba evliliklerinin yaygın olduğu bölgelerdeki kalabalık ailelerde çok sayıda kız çocuğu olduğunda aileler arasında evlilik sözüne ilişkin gerginlikler yaşanabilmektedir. Kızlardan biri anne tarafından bir akraba ile evlendirilecekse, babalar diğer kızlarının da baba tarafından bir akraba ile evlendirilmesi konusunda ısrarcı olabilmektedir. Yozgat'ta yaşayan, 5 kardeşten en büyüğü olan İlgi, ikiz kız kardeşine yapılan ısrarı şu şekilde aktarmıştır:

"Babam çok istedi, annem çok karşı çıktı kız istemiyor diye. Ondan sonra şey yaptı, kız istemedi kaç defa yüzüğü attı bilmem intihara kalkıştı, yine de verdi. Ya daha doğrusu dediler ki, ben şimdi teyze oğluna vardım ya, bu şimdi kaynanam, teyzem... ben teyzemin oğluna vardım diye babam da dedi ki, o da amcasının oğluna varacak. Onun zoruyla."

(İlgi, 22 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Kız çocuklarının ailelerine güvendiklerinde, ebeveynlerinin önce kendi iyiliklerini gözettiklerini düşünerek kendileri için verilen evlilik kararlarına uyduğu görülmüştür. Çocuk yaşta evlenmiş/evlendirilmiş kadınlardan Ağrı'da yaşayan Lale'nin evlilik öyküsü bu bağlamda örnek verilebilir. Kendisi ve eşi (aynı zamanda kuzeni), Lale'nin küçük dayısının isteği üzerine küçük yaşta beşik kertmesi olarak nişanlanmışlar. Dayısının, kendisi daha küçükken bile oğluyla evlenmesi için ısrarcı olduğunu söyleyen Lale o sıralarda kendisinin 10, kocasının ise 12-13 yaşlarında olduğunu aktarmıştır.

"...Fatiha okudular, bu bizim gelinimizdir herkes bilsin yüzük takıyoruz, ne bileyim birkaç kişi çağırdılar. Bi nişan gibi oldu ama zaten eşim de çocuktu, ne bilsin ya zaten o okuyordu, ikimiz okuyorduk. Birbirimizden haberimiz yok. Evet biliyorum beni istemeye geliyorlar ama. Çocuklarla seviniyorum, niye olduğunu bilmiyorum yani saçımı tarıyorum, kendimi güzelleştiriyorum. Ne bileyim? Ne bileyim ki evlilik nasıl bi şeydir? Yani 'ben evleniyorum'a sevinicem. Eşimi tanımiyorum. On yaşında bir kız nasıl bilsin ki evlilik nasıl bir şey? Aha kızım yedi yaşında. Nasıl bilsin ki

beşik kertme nedir? İlerde ne olacağını?"

(Lale, 24 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

18 yaşından önce evlenen/evlendirilen katılımcılar her ne kadar evlenmeden önce ailelerine karşı çıkmadıklarını/çıkamadıklarını söyleseler de bazıları evlendirilmeye karşı çıkmış olsalardı bunun bir fark yaratmayacağını düşünmektedir. Ankara'da yaşayan lise mezunu Burçak, 17 yaşındayken ailesinin kararıyla evlendirilmiştir ve aktardıklarına göre annesine evlenebileceğini düşündüğü bir erkek arkadaşı olduğunu söyledikten sonra ailesi Burçak'ın başka biriyle evlenmesine neden olmuştur:

"Bana sordular işte yani daha doğrusu ilk başta sordular sonradan kendileri düşünmüşler, etmişler, araştırmışlar. İşte iyi çocuk falan filan dediler uygun hani olur dediler annemgil falan. Olsun dediler yani. Ee ben de işte şey onlar istiyolar benim için sakıncalı bi şey olsa istemezler zaten. Aynen. Öyle oldu yani [gülüyor] ee onayladıktan sonra zaten bi hafta sürdü sürmedi hemen nişanımız oldu. İlk görmem de zaten yüzük takılırken gördüm... [evlenmek istemeseydim] söyledim ama etkiler miydi bilmiyorum."

(Burçak, 18 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Burçak'ın sözleri, bu evliliklerde çocukların "rızası" tartışmasının geçerliliğine işaret ederek 18 yaşından önce gerçekleşen çocuk yaştaki bu evliliklerde çocukların rızasının aslında söz konusu olmadığı gerçeğinin altını çizen bir örnektir. Bununla birlikte, çocukların sonucun değişmeyeceğini bildikleri ve/veya ebeveynlerinin kendileri için en iyi olanı yapacağına inandıkları için ailelerinin kararlarına uyum sağladıkları rahatlıkla görülmektedir. Ailelerin çocuklarına evlenmeleri için yaptıkları baskı, odak grup görüşmelerinde öne çıkan bir konu olmuştur. Özellikle kadın katılımcılar, 18 yaşından önce evlenen kız arkadaşlarından örnekler vererek bu arkadaşlarının genellikle başlangıçta evlenmek istemediklerini; ancak ailelerinin ısrarla evliliğin avantajlarını anlatırken bir yandan da evlenmedikleri takdirde "kız kurusu" olma riskinden bahsetmeleri üzerine sonunda "razı gelerek" evlendiklerini belirtmişlerdir. Ağrı'da gerçekleştirilen odak grup görüşmesine katılan bekar katılımcılardan biri "Küçük çocuktan başlamalı, yani büyüyünce gelin olacaksın şey değil de mesela büyüyünce hangi mesleği seçmeyi konuşabilirler... Böyle özendirmek bana yanlış geliyor çünkü küçükten başlıyor böyle şeyler" derken, katılımcıların çoğunluğu ebeveynlerin kızlarıyla konuşurken yaptıkları "gelin olmak için büyümek" vurgusunun değişmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

Zeliha: Benim arkadaşım yaklaşık bir ay önce evlendi, 17 yaşında. Evlenmeden önce bana diyordu işte ailem zorluyor, ben daha evlenmek istemiyorum, okul okuyorum falan. İı, artık ne yaptıysa ne yaptıysalar, şimdi diyor ki yok ben mutlu olurum bununla gibisinden. Gözünü boyamışlar muhtemelen. Çünkü evlenmeden önce ağlıyordu, yok ben evlenmek istemiyorum, ben çocuğu sevmiyorum, çocuk benim babam yaşında [25-26] falan gibisinden... Şimdi evli, bence mutlu görünmeye çalışıyor.

(Kadın OG, Ağrı)

Bekar gençlerin belirtmiş olduğu, yeni evlenen genç kadınların evlilik yaşamlarına ilişkin "rol yapmaları", genç yaşta evlendirilen kadınların aslında yalnızlaşmaları ve yaşadıkları sorunları da yalnız çözmek durumunda kalma ihtimallerini artırması açısından önemlidir. Bu bağlamda evlilik, genç kadınların arkadaşlarıyla arasına set çekme nedenlerinden biri gibi görünmektedir.

On sekiz yaşını tamamlamadan evlenmiş/evlendirilmiş kadınlarla gerçekleştirilen görüşmeler sırasında, ailelerin çocuklarını "korumak" amacıyla onları evlendirmeyi tercih ettikleri de dile getirilmiştir. Bu kararların ardındaki nedenler, kız ve oğlan çocuklar için farklılaşmaktadır. Kız çocuklar için genellikle evlenmeden önce kızların "iffetlerini" ve ailelerinin "namusunu" korumak ön planda iken evliliği oğullarını uyuşturucudan korumanın ve onlara istikrarlı bir hayat sağlamanın bir yolu olarak gören aileler de mevcuttur.

Oğlan Çocukların Uyuşturucudan Korunması, Düzenli Yaşama Kavuşması

18 yaşından önce evlendirilen gençlerin yaşadığı, birçok açıdan dezavantajlı mahallelerde görüşülen birçok kişi, cinsiyetlerinden bağımsız olarak, büyüdükleri mahallelerdeki uyuşturucu problemine dikkat çekmiştir. Bu mahallelerde ya uyuşturucu kaçakçılığının yüksek oranda olduğu ya da mahalle sakinlerinin çoğunun uyuşturucu kullanıcısı olduğu aktarılmıştır. Ailelerin çocuklarının "uyuşturucu ya bulaşma" ihtimalinden duydukları endişe, çocukların mümkün olan en kısa zamanda evlendirilmesini teşvik eden faktörlerden biri olarak dile getirilmiştir. Özellikle oğlan çocuklarının ailelerinin, oğullarını evlendirmeyi, onlara düzenli bir hayat sağlayarak çocuklarının uyuşturucuya bağlı çevre koşullarından etkilenmelerini önleyecek bir faktör olarak değerlendirdiği belirtilmiştir. Bu nedenle, evlilik, bazı aileler açısından uyuşturucu sorununa karşı önleyici bir çözüm ve strateji olarak kullanılabilir. Eğitime devam etmeyen ve herhangi bir yerde çalışmayan birçok çocuk ve gencin mahallelerindeki uyuşturucu ortamından etkilendikleri de dile getirilmiştir. Bu durum özellikle erkekler ile yapılan görüşmelerde öne çıkmıştır. Örneğin, Ankara'da yaşayan, üç kardeşin en küçüğü olan Cenk ailesinin ısrarıyla evlendiğini ve uyuşturucu bağımlısı ya da satıcısı olmamaları adına ailesinin aynı baskıyı abisi için de yaptığını anlatmaktadır:

"Ablam en büyüklerimiz. 3 kardeşiz, abim var bir de. Abim de ... 14 yaşında evlendi mesela. Dedim ya işte baştan, mahalle ortamı... Mahalle ortamından dolayı o da evlendi, evlendirdi babam. Ama şu an bir görerseniz yani durumunu, gerçekten on numara bir düzeni var. ...O [abisi] biraz daha meyilliydi o konulara, uyuşturucu bilmem neye, o yüzden dolayı babam evlendirdi direkt. Ya bizim mahalle uyuşturucu konusunda biraz çok sıkıntılı. Ben yukarıdaki mahallede oturuyordum, orada daha çok ... haller olduğu için buraya taşınmak istedim evlendikten sonra. Dedim burası daha sakin buraya taşınalım, burası daha iyi gerçekten."

(Cenk, 21 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Evlilik, aileler için oğlan çocuklarını halihazırda bulaşmış oldukları uyuşturucu ticaretinden kurtarmak için de bir çözüm olarak görülebilmektedir. Benzer biçimde, Ankara'da yaşayan ve ortaokulu tamamlamadan okulu bırakan Doruk, uyuşturucu sattığını ve ailesinin onu düzenli bir hayata sahip olup bu yasa dışı işi geride bırakması için evlendirmek istediğini belirtmiştir:

"Şöyle, 14 yaşlarında hani bu çevre işlerine biraz girişiminde bulundum. Yani ne diyeyim o arkadaş ortamlarına uymaya başladım. Madde hiç kullanmadım ama ticaret... Cahildim o zaman daha yani ama arkadaşlar... Dedim ya hayat hep özentilikle başlıyor diye lanet olsun ki yaptım. Sonra babam duydu onu, annemle konuşmuşlar işte. Evlilik olmadan bunu ben buradan kurtaramam dedi. Ki şükür olsun ki o yaşta beni evlendirmiş, ev sahibi yapmış. Çünkü benim gidişatım iyi değildi yani o şekil gitseydim benim gidişatım iyi değildi. Evlilik beni kurtardı yani."

(Doruk, 22 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Uyuşturucudan kurtarılması amacıyla evlendirilen oğlan çocuklarının kendileriyle yaşıt ya da küçük kız çocuklarıyla evlendirilmesi durumunda, kız çocukları ve onların aileleri uyuşturucuyla mücadelenin yükünü kız çocuklarının sırtına yüklemektedir. On sekiz yaşını tamamlamadan evlenmiş/evlendirilmiş genç kadınların bazıları, eşlerinin uyuşturucu bağımlısı olduğunu evlendikten sonra öğrendiklerini ve bu nedenle de birçok kez şiddete maruz bıraktıklarını dile getirmişlerdir. Zorla evlendirilen Umay da eski eşinin, sırf ailesinin yanından ayrılıp rahat uyuşturucu kullanabilmek amacıyla evlenmeye niyetlenip kendisini kaçırdığını belirtmiştir.

Ailenin "Namusunun" Korunması

Bu araştırmaya katılan aileler tarafından evlilik dışında flört ya da cinsel deneyimler yaşanması sağlıklı gelişim sürecinin bir parçası olarak düşünülmemektedir. Bir kız çocuğun flört ilişkisi ya da cinsel ilişki yaşama ihtimalinin halen namus cinayetlerine yol açma potansiyeli olduğu söylenebilir. Bu nedenle evlilik, aileler için kızlarının ve ailelerinin "namusunu koruma" yolunda bir çare olarak görülebilmektedir. Zira kızlar ve oğlanlar arasındaki flört pratiğinin dahi aileler için rahatsız edici olabildiği görülmüştür. Bu sorun, ailelerin dini inançlarından kaynaklanabileceği gibi yaşadıkları çevrede mevcut olan toplum baskısından da kaynaklanabilmektedir. Mahalledeki herkesin başkalarının davranışlarını yakından izlediği ve bir diğeri-nin dedikodusunu yaptığı kapalı bir çevrede yaşıyorlarsa, ailelerin çocuklarının dedikodusunun yapılmaması veya ailelerinin dışarıdan herhangi bir baskıya maruz kalmaması için çocuklarının davranışlarına müdahale ettikleri veya arkadaşlıklarını kısıtladıkları görülmüştür. Genç kızların ve ailenin "namusunun" korunması için geliştirilen bir başka "çözüm" de İzmir'de yaşayan İtir'in anlattığı gibi, ailelerin çocuklarını flört ettikleri kişiler ile hızlıca evlendirmesidir:

"Biz üç ay çıktık eşimle, sevgili dönemi yaşadık. Tabi kimse bilmiyordu aileler falan bilmiyordu, sonradan öğrendiler üç aylık sürecin içinde. Zaten bizim burada öğrendikleri

zaman, hani, bir sorun çıkmasın diye, haber gönderdiler hani söz takalım dediler, tabi bizimkiler de onay gösterdi ben istiyorum diye. Ondan sonra söz takıldı."

(Itır, 18 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Ağrı'da gerçekleştirilen odak grup görüşmelerine katılan bekar gençler, bu konuyu, arkadaşlarının birini sevdiğinde flörtleşmenin uygun görülmediği çevrelerde yaşmalarının etkisiyle sevdikleriyle bir arada olabilmek için hemen evlenmek istediklerinden bahsederek tartışmışlardır. Tartışma böyle bir bağlamda olmasa da hızlıca gerçekleştirilen evliliklerin ailelerin "namuslarını" koruma ve toplumsal baskıdan kaçınma çabasının bir başka uygulaması olarak görüldüğü söylenebilir.

Meliha: ...baba tarafı biz bu kızı şey yapamayız diyorlar. Hani... Zaptedemeyiz diyorlar, ergenlik çağında direkt veriyorlar. Ya da kız ailesinin baskısından sıkılıyor, bir yerde, hani her insanda vardır. Kendin sıkır sıkır bir yerde patlar, hani bunu kontrol edebilirsin de edemeyebilirsin de. Edemeyen kız da bir erkeğe bağlanıyor. Koşulsuz bağlanıyor, ne yaparsa yapsın kabulleniyor, evleniyor.

(Kadın OG, Ağrı)

Evliliğe İlişkin Tutumlar

Kadınlarla yapılan görüşmelerde öne çıkan konulardan biri, ailelerinin kendilerine ve evliliğe yönelik geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren tutumlarıdır. Çocuklarını evlendirmek isteyen aileler çoğunlukla belirli vaatlerle çocuğu evlilik konusunda heyecanlandırmaktadır. Görüşmelerde, bu vaatlerin genellikle ailelerin kendi ekonomik durumları nedeniyle sağlayamadıkları imkânlar ya da ayrıcalıklarla ilgili olduğu görülmüştür. Yozgat'ta ekonomik sıkıntılar yaşayan ve beş çocuklu bir ailenin ilk çocuğu, 17 yaşında evlenen ve şu an 22 yaşında olan İlgi, evlenmeye niyeti olmadığı halde annesinin onu evliliğe nasıl teşvik ettiğini şöyle anlatmıştır:

İlgi: Ya şimdi cahillik de çoktu ne yalan söyleyeyim, evliliği bilmiyorsun.

Görüşmeci: Nasıl düşünüyordunuz?

İlgi: Ya ne bileyim o kadar güzel anlatıyordu ki, insan onay vermemesi mümkün değil.

Görüşmeci: Nasıl anlatıyorlardı mesela?

İlgi: Ya bu çocuk iyi, bu çocuk bilmem ileride sana iyi gelecek, yaşatacak, çocuklarınız olursa şöyle yapacak diyerekten bir sürü iyi bir şeyler söyledi.

Görüşmeci: Anneniz mi?

İlgi: Annem evet. İleride daha rahat olursun, ileride bir evin olur. İleride bilmem eşinin bir işi olur. Evi eşinin işi geçindirir, sen de ev işlerine bakarsın falan filan.

Görüşmeci: Öyle heveslendiniz mi?

İlgi: Evet ama...

Görüşmeci: Ondan önce var mıydı hiç hevesiniz evliliğe dair?

İlgi: Yok. Ta ki aklıma sokana kadar yoktu."

Ailelerin evliliği kız çocukları için bir "mutlu son" olarak teşvik etmesi odak grup görüşmelerinde de öne çıkan

bir konu olmuştur. Toplumsal ölçekte kadına verilen değer, diğer hane üyelerinin kız çocuklarından ev içi emek beklentileriyle de ilişkilendirilerek tartışılmıştır. Ankara'da evlenmemiş genç kadın katılımcılar ile yapılan odak grup görüşmesinde genç kadınlar duygu ve düşüncelerini şu sözlerle aktarmışlardır:

Beren: ...biraz da bu erken evliliklerde kadınları zorunda bırakıyorlar. Çünkü evde olduğu sürede atıyorum, abisi veya kardeşi varsa hem babasına hem abisine hem kardeşine sürekli hizmet etmek zorunda bırakılıyor ve yani bu da bir insanı gerçekten bir süre sonra 'Yeter artık!' diyecek kıvama getirdiği için. O da hani 'Bir an önce hani evleneyim hani kendi evim olsun, en azından kimseye hizmet etmek zorunda kalmam' gibi düşünüyor da olabilir yani. Bu da yine erkek egemenliğinin bir sonucu bence.

Ceylan: Kızlar zaten küçüklükten bu yana hep evliliğe doğru hazırlanıyorlar, işte yemek yapmayı öğren kocana ne yapacaksın? İşte kaynanan 'sana annen bir şey öğretmedi mi?' Bu şekilde sürekli evliliği akıllarına yatırmaya çalışıyorlar.

Müşerref: Ya öyle bir şey var akıllarında yani kız okumaz, kız evlenir ee çocuk sahibi olur, kocasının elinin altında yani kocası ne getirirse onu yer içer öyle yaşar... din yani dini olarak bağlıyorlar dinde diyor ki kadına çalışmayın diyor. Hayır Hz. Hatice, o da yani aynı şekilde o da ticaretle uğraşıyordu, kadın da çalışabilir ama ortamına bağlı tabii o da. Ama bu dini çok öne sürüyorlar böyle bir durumda.

(Kadın OG, Ankara)

Öte yandan, 18 yaşından önce evlenen/evlendirilen genç kadınlar ve erkekler de görüşmelerde sıklıkla evlilik kurumunun öneminden ve işlevlerinden bahsetmişlerdir. İslam dini zinayı yasakladığı için, derinlemesine görüşmede Cenk, evliliğin günahkâr bir hayattan koruyucu olduğunu vurgulamıştır. Ankara'da yaşayan Cenk'in evliliği, onu mahalledeki uyuşturucu ticaretinden uzak tutmak için ailesi tarafından ayarlanmış olsa da evliliğe bakışının, insanların erdemli/ahlaklı bir hayat sürebilmeleri için evlenmelerinin gerekli olduğu yönünde olduğu görülmüştür:

"Evlenme şart, şu zamanda evlenme şart ama iyi birisiyle. Kafasının bağdaştığı iyi birisiyle evlenme şarttır. Zaman çok kötü bir zaman ya gerçekten, zina çok ön planda. Gerçekten ön planda. İşte dedim ya az önce de konuşmuştuk, adam evli değil bekar adam. E gidiyor 18 yaşında mesela 19 yaşında gidiyor zina yapıyor. Eşinle, helalinle yap onu doğru değil mi? Helalinle yap o günaha da girmezsin yani, o yüzden dolayı evlenmek iyi bir şeydir... Ama bir insanın 17 yaşında mesela 18 yaşında eli ekmek tutuyorsa evlensin ağabey adam. Eli ekmek tutuyorsa yani hanesini, seni geçindirebilecekse evlensin. Bu adam evlenmezse ileride zina yapacak. Belli yani apaçık. Evlendirmezse bunu bir ana baba önüne geçmezse zina yapacak, e dinden olacak bu sefer çok farklı şeylere gidecek."

(Cenk, 21 yaşında, 17 yaşından evlenmiş)

Odak gruplara katılan gençler de zinadan kaçınmanın gerekliliği konusunda çoğunlukla hemfikirdir. Özellikle

kendilerini Müslüman olarak tanımlayanlar, hiç kimsenin zina yapmaması gerektiğini, dolayısıyla insanların cinsel ilişkiye girebilmek için evlenmeleri gerektiğini savunmuştur. Ayrıca bazı katılımcılar evliliğin dinen sünnet olduğu, dolayısıyla herkesin eninde sonunda evlenmesinin daha iyi olacağını yönündeki düşüncelerini de aktarmışlardır.

Müşerref: *Zaten dinimizin, eee imanın yarısı evlenmektir. Sünnettendir evlenmek, sünnetin yarısıdır evlenmek. Ama o ona bağlı. İster evlenir ister evlenmez."*

(Kadın OG, Ankara)

Evliliğin İslam dinine göre sünnet olmasının dillendirilmesinin odak grup görüşmelerinde bir tartışma ortamı yarattığı da görülmüştür. Evlilik öncesi ve evlilik dışı cinsel ilişkilerin dinen zina olmasıyla birlikte ele alınan bu tartışmalarda farklı görüşlerdeki bekar katılımcılardan bir kısmı kendini Müslüman olarak tanımlayıp sünnet olduğu için evliliği savunarak zinaya karşı çıkan görüşlerini dile getirirken kendilerine dair dinen herhangi bir tanımlama yapmayan diğer katılımcılar ise sırf dinin gerekliliği olduğu için zinadan kaçınma ve evliliği teşvik etme durumlarına karşı çıktıklarını aktarmışlardır.

Diren: *... ama merak ettiğim için bir şey sormak istiyorum hani ergenliğe girdikten sonra evlenme ölçütü verilmiş ya... eğer kabul edersek adet gördükten sonra bir kadın hemen evlendirilmesi doğru mudur yani buna göre?*

Müşerref: *...Eee bu aslında aileye de bağlı bu kız yani kız istese bile evlenmeyi, ailenin engel olması lazım ya da aile vermeye çalışsa bile kızın yani... ikisinden birinin olgun olması lazım bu konuda. Ve yani okullarda da bunun daha fazla öğretilmesini... Yani bir rehberlik derslerinin daha fazla verilmesini düşünüyorum yani öyle okullarda verilsin. Yani erken yaşta da gerçekten... yani önce bir eline mesleğini al, kendine bir şeyler başar, yani sadece tek başarın evlenip de çocuk sahibi olmak olmasın."*

(Kadın OG, Ankara)

Ancak katılımcıların hiçbiri sadece sünnete dayanarak ailelerin teşvikiyle gerçekleştirilen herhangi bir çocuk yaşta, erken veya zorla evliliği makul bulmamaktadır. Bunun yerine, hepsi evliliğin evlenecek kişinin fiziksel ve zihinsel olarak hazır olduğu ve evlenmeye istekli olduğu zamanda yapılması gerektiği konusunda uzlaşmıştır.

Çocukların Evlilik İstekleri/Kararları

Bazı durumlarda da gençler, bir an önce yetişkin olmak, yaşadıkları ortamdan ve aile içinde maruz bırakıldıkları şiddetten kaçmak, sevdikleri kişiyle birlikte olmak, evli olmanın olanaklarından faydalanmak gibi nedenlerle evlenmeyi tercih edebilmektedir. Bu bağlamda, özellikle karşı cinsle arkadaşlıkların bile olumsuz değerlendirildiği ortamlarda büyüyen gençlerin evliliği aile ortamlarındaki kısıtlamaları geride bırakarak kendilerine özgürlük getireceğini zannettikleri için tercih ettikleri söylenebilir. Bekar gençlerle gerçekleştirilen odak grup görüşmelerinde ev-

liliğin gençler tarafından aileleri ve çevrelerinde yetişkin olarak kabul edilmelerini hızlandıracak bir strateji olarak algılanmasının öne çıkan faktörlerden biri olduğu ifade edilmiştir. Çocuklukta veya erken yaşta kendi isteğiyle evlenenlerin/evlendirilenlerin, cinsiyetleri ne olursa olsun, aileleri ve akrabaları tarafından ciddiye alınmamaktan ve saygı görmemekten muzdarip oldukları bekar genç katılımcılar tarafından dile getirilmiştir:

Metin: *Hani böyle çevresinden saygı duyacağını hani beni büyük olarak görecekler düşüncesiyle evlenip mesela benim çocuğum var, benim karım var. Bana bir şey yapamazlar, şey yapamazlar düşüncesinde evleniyorlar.*

(Erkek OG, Ağrı)

Bora: *Kendi özgürlüğünü almak istiyor... kocaya kaçınca artık ben özgürüm, ben istediğimi yaparım demeyi bekliyor ama tam tersi oluyor. Daha da baskı oluyor.*

(Erkek OG, Ağrı)

Yeliz: *Kendini belli etmek hani biraz daha hani beni ciddiye almıyorlar hani evlensem acaba daha mı ön planda olurum. Biraz daha ciddiye alınmak için evlenirler.*

(Kadın OG, Adana)

On sekiz yaşını doldurmadan evlenen/evlendirilen gençlerden biri olan Adana'da yaşayan Üzüm (19 yaşında, 17 yaşında evlenmiş) ise çocukluğu boyunca babasının annesine, kız kardeşine ve kendisine şiddet uyguladığını söylerken annesine bu şiddet karşısında sessiz kaldığı için kızgın olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, daha önce ailesi ve akrabalarıyla birlikte yaşadıkları eski mahallesinden memnun olmadığını ve babasının ailesine gösterdiği bu şiddet konusunda kendi akrabaları tarafından her zaman destek görmesinden de rahatsız olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda 16 yaşındayken eşiyle tanıştıktan sonra bir an önce evlenmek istediklerini, eşinin ailesinin ilk başta Üzüm'ün yaşı küçük olduğu için evliliği istemediklerini ancak eşinin onları ikna ettiğini ve evlenip taşındıklarını anlatmıştır. Bununla birlikte, evlenene kadar babasının kendisine koyduğu kısıtlamalar nedeniyle dışarıdaki sosyal hayat hakkında hiçbir şey bilmediğinden de yakınmıştır:

Üzüm: *Yani hani... ya ben çok mu evdeydim diye hiçbir şeyi bilmiyordum, kısıtladılar diye mi? Evlendikten sonra mesela her şeyi biliyorum. Şöyle söyleyeyim AVM'ye bile hiç çıkmadım. Dışarıya, mağazaya bile çarşıya gitmemiştim ben babamla. Evlendikten sonra her yere gittim.*

Görüşmeci: *Hep evde miydiniz?*

Üzüm: *Aynen öyle... Benim büyüdüğüm mahalle böyleydi. Cam perde açılmaz. Televizyon izlerdik bir, telefon bile yoktu... Mesela bayramdan bayrama alışveriş yapıldı, öyle özel bir gün olacak. Başkalarının böyle abiye... [gece kıyafeti]. Bizim amcalarımız abiye getirirdi Almanyadan. Onlar verirdi. Kuzenimiz onları bize verirdi. Olacak daa, giyeceğiz dee..."*

On sekiz yaşından önce evlenen/evlendirilen genç kadınların bazılarında, bekar oldukları zamanlarda evlilik

yoluyla elde edildiği düşünülen “ayrıcılıklara” yönelik belli bir öykünme duygusu gözlemlenmiştir. Meslek lisesinde okumaya devam ederken babasının işi dolayısıyla ailesiyle başka bir şehre taşınmak zorunda kalan ve gittiği şehirde eğitimine⁶ kontenjan yetersizliğinden ötürü devam edemeyen evli genç kadınlardan Ağrı’da yaşayan 18 yaşındaki Özgü, “Babamın evinde yapamadığım birçok şeyi eşimle rahatlıkla yapabiliyorum” demiş ve bunu evlenmeden önce alışverişe çıkamadığını, şimdi ise eşine haber verdiği takdirde istediği zaman dışarı çıkabildiğini söyleyerek örneklendirmiştir. Odak grup görüşmelerinin katılımcıları da erken veya çocuk yaşta evlenen/evlendirilen kişilerle ilgili benzer noktaların altını çizerken bu gençlerin evliliklerinde çekirdek ailelerinde sahip olmadıkları özgürlüklere kavuşacaklarını düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu tartışmaya eşlik eden bir başka konu da çevrelerindeki bekar gençlerin diğer evli insanlara duyduğu imrenme ve özenme duygusudur. Gençlerin sosyal çevrelerinin erken ya da çocuk yaşta evlenen kişilerle/yakın arkadaşlarla çevrili olması ve bu arkadaşların evlilik hayatlarına ilişkin sosyal medya platformlarında yaptıkları paylaşımların, bekar gençleri evlilikle beraber geleceğini zannettikleri “özgürlüğe” ve yetişkin görülmeye özendirildiği görülmüştür.

Hümeysa: *Ama bazıları için mesela çok özendirici olabiliyor çünkü böyle özgür gibi duruyor bakınca. İnternette bakınca böyle istediği gibi geziyor, alışveriş yaparken mesela fotoğraf atıyor, ne bileyim gittiği, yemek yediği yerleri atıyor.*

(Kadın OG, Ankara)

Ancak bu evli gençlerin kendi sosyal medya hesaplarında sadece olumlu şeyler paylaşmasının yanı sıra bu konuda vurgulanan bir diğer konu da evliliğin aslında belli bir noktadan sonra özellikle kadınlar için aile evlerindeki hayatlarına kıyasla daha kısıtlayıcı bir hayata neden olabildiğidir. Odak grup görüşmelerinde genç bekar katılımcılar, evli insanların sosyal medya hesaplarındaki içeriklerin genel olarak yanıltıcı olduğuna dair farkındalığın artırılması ve gençlerin sosyal medya platformlarından arkadaşlarına ilişkin şahit oldukları “mutlu” gösterilen evliliklerinin içinde başka “saklı” boyutlar da barındırdığının farkında olmaları gerektiğinin altını çizmiştir:

Yeliz: *Mesela hani o [arkadaşını] görüyor, o evlenmiş ne kadar mutlu hani içini bilmiyor ama dışarıdan güzel görünüyor. Hani acaba ben de mi erken evlensem gibi daha çok, çok özentilik.”*

(Kadın OG, Adana)

Feridun: *En basitinden işte izlediğimiz televizyonlarda hani bir gelinlik giysem, her kızın hayali. İşte bir damatlık giyeyim her erkeğin hayali vs. vs. genç yaşta bunları çok fazla ve gereksiz bir biçimde benimsenirse kişiler tara-*

⁶ Katılımcı eşdeğer bir meslek lisesine kaydolmak istemiş ancak kontenjan olmadığı için eğitimini yarım bırakarak abisinin çalıştığı bir atölyede işe başladığını aktarmıştır.

ından ve eğitimsiz olurlarsa... işte hadi evlenelim, hadi kaçalım... Müge Anlı’da görüyoruz işte.”

(Erkek OG, Ankara)

ÇEZE’ye Karşı Olmak/Onaylamamak

Görüşmeler sırasında, bazı ailelerin 18 yaşından önce yapılan evliliklere yönelik itirazları olduğu da dile getirilmiştir. Gençlerin eğitimlerini evlenmek için bırakmak istemeleri, çiftlerin farklı mezheplere mensup olmaları ya da evlenecek kişinin aile tarafından onaylanmaması bu evliliklere karşı çıkma konusunda gözlemlenen başlıca nedenler olmuştur.

Bazı genç oğlan ve kızlar, evlenme kararları ne olursa olsun ailelerinin onlardan okulu bırakmamalarını istediklerini söylese de ailelerin hiçbiri, çocukları evlenmeye niyetli olsun ya da olmasın (ya da çocukları evlenme niyetlerinden ailelerine bahsetsin ya da bahsetmesin) çocuklarının eğitimlerine devam etmesine yönelik dile getirdikleri bu isteklerinin peşine aktif bir çaba göstererek düşmemiş ve bu isteğin sadece sözde kaldığı anlaşılmıştır. Sonuç olarak aileler bir şekilde çocuklarının evlenmesine izin vermişlerdir. Örneğin, çocuk yaşta evlendirilmiş gençlerden Ağrı’da yaşayan Özgü kendi hikayesini anlatırken ailesinin aslında eğitimini tamamlamadan evlenmesini istemediğini belirtmiştir. Ailesi “Yüzük tak ama oku, liseden sonra evlenirsin” diyerek Özgü’nün evlenme isteğini kabul etmiş olsa da kendisi ve erkek arkadaşının ailesi Özgü’nün liseyi bitirmesini beklemek istememiş, ailesinden gizlice kaçarak dini nikahla evlendikten sonra bir yıl içinde hamile kalmış ve ancak bu hamilelikten sonra babası resmi nikah kıyılabilmesi için (başka bir ilden) ebeveyn izni vermiştir.

İlginçtir ki, görüşülen evli genç kadınların aile üyelerinden, anneleri, erkek kardeşleri ve hatta babaları ilk başta evliliklerine itiraz etse de bu itirazlar ne uzun sürmüştür ne de itirazların temeli çocukların yaşıyla ilgilidir. Bu tür itirazlar ebeveynlerin kültürel normlar sebebiyle kızlarının evlenmek üzere verdikleri “sözden” dönmelerini istememeleri sebebiyle açıklanabilir. Ancak yine bu normlar sebebiyle evlenmek isteyen çocukları onları “kaçmakla” tehdit ettiğinde anne babalar çoğunlukla başta istemedikleri evlilikleri kabul etmek durumunda da kalmıştır. Evlilik dışı cinsellik toplumun çoğunluğu tarafından (ve özellikle görüşülen kişilerin büyüdüğü çevrelerde) kabul edilemez olarak algılandığından, kaçmak, ailelerin “namuslarına” hakaret edilmesini istememeleri dolayısıyla evlenmek isteyen kadınlar için işe yarayan bir tehdittir. İzmir’de yaşayan, 7 kardeşin en küçüğü olan 17 yaşında evlenmiş olan 20 yaşındaki Feyzi’nin evliliği de benzer bir örnektir. Eşiyle pamuk tarlasında tanıştıklarında birbirlerine âşık olduklarını ve hemen evlenmek istediklerini aktaran Feyzi ve eşi, aileleri yaşlarının küçük olması nedeniyle evlenmelerini istemeyince, ailelerini nasıl tehdit ettiklerini şöyle anlatmıştır:

Feyzi: Onlar [eşinin anne babası] da ilk başta onay vermedi, bu böyle bir hafta böyle gitti. Hani onay vermedi, verecek, vermedi verecek öyle şöyle derken.

Görüşmeci: *Nasıl ikna etmiş?*

Feysi: Dediğim gibi vermezseniz kaçırım diye. Ben de burada öyle söyledim, istemezseniz kaçırırım diye. E tabii annelerimiz babalarımız da kötü yollara girmeyelim diye onay verdiler. Öylelikle nikahımızı kıydık, evlendik...

Görüşmeci: Kötü yol olarak neyi düşünüyorsunuz? Kötü yol dediğiniz şey ne?

Feysi: Ya şimdi şöyle kötü yol dediysen hani mesela annemiz babamız, şimdi ben kendi imkanlarımla evlendiğimde bir şey yapamam. Mesela ne bileyim gittim kızı kaçırdım, nereye getireceğim? Veyahut da nerede tutacağım? Veyahut da bir ev tutalım hani sevgili olmayalım diye hani.

Görüşmeci: Yapacak mıydınız olmasa?

Feysi: Olmazsa tabii yapardım. Çünkü bizde sevgi her şeyden büyüktür. Hani sevgi olmazsa hiçbir şey olmaz (gülerek)"

Mezhep farklılıkları da ailelerin çocuklarını evlendirmemeleri için bir neden olabilmektedir. İzmir’de yaşayan lise mezunu Esin, o dönemde müstakbel eşiyle evlenme isteklerine, eşinin ve ailesinin farklı mezheplerden olması nedeniyle annesi ve ağabeyinin nasıl karşı çıktığını şöyle anlatmıştır:

"Ailem falan ilk çok karşı çıkmıştı hani dini mezheplerden dolayı falan, sonra tanıştılar, çay kahve, yemektir derken 'biz çok yanılmışız' hani 'çok ön yargıyla yaklaşmışız' gibisinden bir düşünce oldu. Sonra çok iyi anlaştılar, şu an sorsanız mesela 'en sevdiğiniz damadın, dünürün kim?' Hemen benimkileri söylüyor mesela (gülüşmeler)..."

(Esin, 22 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Ekonomik Faktörler

Görüşülen gençlerden hiçbiri evlenmelerinin/evlendirilmelerinin arkasındaki nedenlere ilişkin yapılan konuşmalarda ailelerinin olumsuz ekonomik koşullarından çok detaylı söz etmemişlerdir. Ancak ailelerin önemli bir kısmı düşük gelirli ve/veya düzensiz işlerde çalıştığından, gençler yapılan görüşmelerde çoğunlukla bunu belirtmemiş olsalar da bu tür hanelerdeki çocuklar "beslenecek fazladan boğaz" olarak görülebilmektedir. Görüşülen evli genç kadınlardan birinin annesi, görüşme sürerken proje koordinatörüyle ettiği sohbet esnasında ailenin yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle kızlarını çocuk yaşta evlendirdiklerini ima etmiştir. Görüşülen erkeklerden ortaokulu tamamlamadan eğitimi bırakan Doruk ise ÇEZE'nin son zamanlardaki nedenlerinden birinin maddiyat olduğunu savunmuştur. Ankara’da yaşayan Doruk’a göre aileler, bugün masraflarını karşılayabilecekleri ekonomik durumda oldukları noktada tekrar bu noktaya gelememe ihtimallerini düşünerek çocuklarını bir an önce evlendirmeyi tercih etmektedir:

"Çocuk yaşta evlilik direkt maddiyata dayanıyor bence. Neden olduğunu şu anda size söyleyeyim hatta örnek göstereyim. Kayınpederim oğlunu neden evlendirmek istiyor şu anda, sokakta bir düşün yapmak şu anda 200.000 lira. Roman düşünüyüyorlar ya, o 200.000 lira şu an. Düşün yaptığında, çünkü bu her ay geçtikçe artıyor bunun fiyatı. Anladınız mı? O da evlenmesini hemen istiyor ki yoksa yapamayacağım diyor yani. Gün gittikçe yapama-

yacağım diyor. Maddiyata, direkt maddiyata dayanıyor yani, başka bir şey değil bu."

(Doruk, 22 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Odak grup görüşmeleri katılımcıları tarafından da ailelerin ekonomik durumuna dikkat çekilmiştir. Çoğunluk, çocuk yaşta veya erken evlenenlerin/evlendirilenlerin genellikle sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı koşullarda büyüdüğünü dile getirmiştir. Hatta katılımcılardan bazıları, ailelerin bu evlilikleri çeyiz parasını elde etmek için kullandığını düşündüklerinden söz etmişlerdir. Gençler, arkadaşlarının yaşantılarını örnek göstererek başlık parası olarak talep edilen miktarların çok yüksek olduğunu vurgulamış, başlık parasının evlenecek gençler için faydalı olmaktan ziyade, ebeveynler tarafından kullanıldığına dikkat çekmişlerdir.

Serhat: *Başlık parası alıyorlar hocam kızlarından ve o başlık parasıyla hocam ne bileyim ben; kızlarına hiç harcamıyorlar o parayı hocam. Bazıları da var hocam kaçıyor hocam, kocaya kaçıyor küçük yaşta.*

(Erkek OG, Ağrı)

Ailelerin Eğitime Yaklaşımı

Aile fertlerinin çoğunun ya düzensiz ya düşük gelirli işlerde çalıştığı ya da çalışmadığı evlerde büyüyen gençlerin etrafında eğitimi tamamlamış veya aldığı eğitimden faydalanmış bir rol model ya da örnek olmadığından, okula devam etmenin bir getirisinin olmadığı konusu görüşmelerde sık sık dile getirilmiştir. Bu bağlamda, ailelerin eğitime ilişkin tutumlarının çoğunlukla teşvik edici olmadığı görülmüştür. Halihazırda ekonomik bir zorluk içinde oldukları için okula ulaşımın bile bir sorun haline geldiği ortamlarda, görüşülen gençlerin eğitime yaklaşımlarında, tıpkı evliliğe bakışları gibi, hanelerinin ekonomik durumunun etkisini düşünmedikleri gözlemlenmiştir. Yoksulluk içinde yaşayan kalabalık ailelerde, eğitimi tamamlamaya hevesli olmayan kız çocukları okula gitmek için teşvik edilmezken, oğlan çocuklarından ise ailenin geçimine yardımcı olacak gelir getirici bir işte çalışmaları beklenmektedir. Görüşülen evli gençler eğitimlerine ilişkin sorularda "Okumak istemiyordum" ya da "Okumaya ilgim yoktu" gibi cümlelerle okula devam etmemelerini yalnızca kendi kişisel tercihleriymiş gibi ifade ederek eğitim almaya ilgisiz olduklarını vurgulamışlardır. Her ne kadar eğitimi bırakma nedenlerini kişisel tercihleri olarak yansıtsalar da görüşmelerde yapılan irdelemeler gençlerin ailelerinin ya kendi eğitimleri için para sağlamakta zorlandıkları ya da daha önce kendilerinden yaşça büyük bir kardeşlerinin eğitimi için mücadele ettiklerini gözlemlediklerini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla okul bırakma pratiğinin aslında ailelerin karşı karşıya olduğu kültürel, toplumsal, çevresel ya da ekonomik sorunların bir sonucu olduğu anlaşılmıştır:

"Babam da seyyar satıcı. Çok destek olayım diye bıraktım okulu, işe girdim. Yani çok istiyordum okumayı ama bu sefer ailemi de çok zor duruma koyuyordum. Çünkü okumak biliyorsunuz maddi istiyor. O da çok olmadığı için,

onu istesem bile onları üzeceğim için, o yüzden bıraktım. Kendi isteğimle, onlar okuldan çekmediler beni, hep oku dediler.”

(Doruk, 22 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Yukarıdaki alıntıda, dört çocuklu ailenin ilk çocuğu olan Doruk'un ailesinin ekonomik durumu nedeniyle okulu bırakmak zorunda kaldığının farkında olduğu görülmektedir. Öte yandan Yozgat'ta yaşayan, 17 yaşında evlendirilmiş 22 yaşındaki İlgi'nin okula yönelik isteksizliğinin altında anne ve babasının eğitime yönelik aldırılmaz tutumunun yattığı görülebilir. İlgi, babasının eğitime sadece para harcanan bir şey olarak yaklaşırken, annesinin de çocuklarının okula düzenli devam etmesine önem vermediğini şöyle aktarmıştır.

Görüşmeci: *Anladım, şey, peki nasıl, okumayı sever miydiniz? Okula gitmeyi?*

İlgi: *Vallahi şimdi sevmiyorduk ne yalan söyleyeyim. Babam zaten hiç desteklemiyordu. Hevesimiz kalmadı, çünkü babam destek etmedi. Annem zaten diyordu eklemek yapacaksınız bilmem bugün 'İlgi bugün gitme eklemek yapacağız', 'İlgi bugün gitme bunu yapacağız'. Hani hep kendimizi derse veremiyorduk tabii.*

Görüşmeci: *E veremiyordunuz tabii, anladım.*

İlgi: *Evet. Şey yapamıyorduk. Baktık babamızdan da destek yoktu. Babamızdan para istiyorduk, sanki diyordu sen bana okuyacaksın da para istiyorsun gene benden. Hep öyle derdi. E öyle olursa biz de derdik ki aman ne kafa yoracağız okumadıktan sonra. Öyle onun düşüncesiyle okumadık. Ama ben çocuklarıma öyle yapmam. Çocuklarımla okuturum. Onun yaptıklarını çocuklarıma yapmam yani. Öyle.*

4.2. Gençlerin Sosyal Çevresi ve Okul Yaşamı

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerde en önemli koruyucu faktörlerden biri eğitimidir. Ailenin içinde bulunduğu koşullar, çocukların eğitimlerine devam edememelerinde önemli bir etkidir. Bununla birlikte okul ortamı ve sosyal çevre de öğrencilerin okulda kalmasını, bazı durumlarda olumsuz olarak etkilese de genel olarak olumlu yönde etkilemekte ve ÇEZE'ye karşı da bir koruma oluşturmaktadır. Bu bölümde ÇEZE sonucu evlenmiş genç kadınlar ve erkekler ile aynı yaş grubunda evlenmemiş gençlerin aile ve sosyal yaşamı ve eğitim ile olan ilişkileri ele alınmaktadır.

Katılımcıların görüşmelerde belirttiklerine göre bazı aileler ev işleri ya da idari süreçlerle ilgili nedenlerle çocuklarının okula gitmesine izin vermeyerek eğitimlerini kasten engelleyebilmektedir. Yukarıdaki alıntıda hikayesini paylaşan, on yedi yaşında evlenen ve Yozgat'ta yaşayan 22 yaşındaki İlgi, annesinin kendisinden evde kalıp hazırlıklara yardım etmesini beklediğini, babasının ise eğitimlerini hiçbir zaman desteklemediğini ve bu nedenle kendisinin ve kardeşlerinin okula gitme konusunda isteksiz olduğunu söylemektedir. Annesinin yanı sıra, İlgi'nin babasının da çocuklarının okula gitmesi için herhangi bir ikna çabası göstermediği görülmektedir. Anne ve babasından gerekli teşviki göremeyen

İlgi'nin okulu bırakması bu durumda kaçınılmaz görünmektedir. Adana'da yaşayan, 17 yaşında evlenen 19 yaşındaki Üzüm ise babası onu okula göndermek için gerekli belgeleri doldurmadığından ilkokula kendisinden 2 yaş küçük kız kardeşiyle başladığını ve tüm sınıfa "ablalık" yaptığını anlatmıştır. Sonunda bu durumdan sıkıldığından ve okulu bırakmak istediğinden şöyle bahsetmiştir:

Üzüm: *Ben çok geç yazıldım hatta ben aynı sınıftayken çocuklar kardeşlerim gibidirler, ben büyüktüm. ... o yüzden [zorlandım]. Ben hani kötü hissediyordum kendimi, çıkmak istedim, dedim okudum yeter. ... gayet de güzel anlaşıyordum [sınıf arkadaşlarımla], skeç falan yapardık, onları güldürürdüm, hiç yaramazlıklar olmazdı sınıf başkanı da bendim. Sürekli o sorumluluğu alınca, dedim yeter artık. ... Ablaları gibiydim hani hepsine şey yapardım, ilgilenirdim, dedim yeter.*

Görüşmeci: *Peki niye geç yazıldınız?*

Üzüm: *Niye geç yazıldık şimdi biz kiradaydık sürekli ev adresi gerekiyormuş bi okula yazılmak için de, e biz kirada olduğumuz için de hiç, ev, şey bulamadık. Ev bulamadık, benim okulum da baya hani mesela XX mahallesinde otururduk, çok uzakta okul çıktı. E babam dedi ki çok uzak, mesafe çok uzak. Dedi sonra, erteleye erteleye anca.”*

Üzüm'ün durumunda, babasının çocuğunun eğitimiyle ilgili açık bir ihmali söz konusudur ve bu durum Üzüm'ün okulu bırakıp ev işlerinin sorumluluğunu almasıyla sonuçlanmıştır. ÇEZE'ye giden yolda aile ve eğitimin önemli etkileri vardır. Aile ve eğitim kurumunun sağladığı doğru yönlendirme ve ilgi olmaksızın, çocuklar bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde okulu terk etmeye ve evlenmeye yönelebilmektedir. İlk eğitim verilen yerlerden biri olan aile, değerlerin oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir. Ailenin bu kritik rolü, odak grup görüşmelerinin çoğunda değinilen temel bir konu olmuştur. Ankara'daki erkek odak grubunda katılımcılar, ailenin değerlerin öğrenilmesinde ilk ve en önemli kaynak olduğunu vurgulayarak tartışmışlardır.

Mirkelam: *Eğitim ailede başlar, baba değil daha çok anne ... figürdür. İki okullardır, okuldaki eğitimi bize devlet verir. Genelde teoriktir. İyi bir insan olmaya yönelik değildir, hayata yönelik değildir ya da paraya yönelik değildir. Üç eee belki sporcular olabilir ya da sanatçılar olabilir çünkü çok geniş bir kitleye sahiptirler. O kitle eğer bilinçli olursa bizi de bilinçlendirebilecek potansiyele sahiptirler ama bizim toplumumuz bilinçsiz.*

(Ankara-Erkek OG)

Kubilay: *Ya ben de söyledim herhalde de hani... aslında bütün iş insanın kendisinde ve ailenin ... kendi çocuklarına verdiği değerde. Hani devletin de çok büyük bir etkisi vardır onda da şey değil ama ... hani kendimizde ve aslında ailenizde bitiyor... kendiniz ve ailenizde bu tarz bir sıkıntı olmadığı zaman, sizden sonraki nesillerde de yüksek ihtimalle olmuyor. Yani aile ve bireyi bilinçlendirmeyi başarırırsanız eğer sorun olacağını zannetmiyorum ben...*

(Ankara-Erkek OG)

Ağrı'da ise genç kadınlarla yapılan odak grup görüşmesinde, ailelerin çocuklarına bu tür bir değer eğitimi vermemesinin ve ilgi göstermemesinin çocukları, özellikle de kız çocukları, evlenmeye itebileceği vurgulanmıştır.

Meliha: *Bence sadece kadınların çalışabildiği ama belli bir yaş kadınların. Hani ailenin içinde olup hani bazı kızlar okumak istiyor. Ama ailesi destek vermiyor. Hani sana mı bakacağız biz? Senin eğitim masraflarını mı karşılayacağız biz diyor. Bu yüzden bazen okuldan alıp evlendiriyorlar. Bence sadece belli bir yaş kızın çalışabildiği yerler olmalı. Mesela kütüphanelerde bir sürü yaşlı adam dolduruyorlar. Oraya genç kızları doldursunlar yani.*

(Ağrı-Kadın OG)

Genç kadınlar, istemedikleri takdirde evlilikten uzak durabilmek için eğitimin ve iş yaşamının öneminin farkındadırlar. Bu nedenle, istihdama yönelik fikirler öne sürerek hem bu soruna dikkat çekmişler hem de çözüm önerilerinde bulunmuşlardır. Tüm odak gruplarda hem örgün eğitimin hem de aileden alınan eğitimin ÇEZE'nin önlenmesinde önemli olduğu ortak bir görüş olarak ortaya konmuştur. Ancak bire bir görüşülen kişilerden yalnızca üçünün liseyi bitirdiği veya bitirmeye hazırlandığı görülmektedir. Katılımcıların çoğunun ebeveynleri düşük eğitim seviyesine sahip olduğundan eğitime devam etme konusunda farklı bir zihniyete sahip olmalarına yol açabilmektedir. Ebeveynler genellikle çocuklarının okula gitmesini ve yüksek maaşlı işlerde çalışmasını istemekte, ancak bir şekilde onları okulda tutmakta zorlanmaktadır. Katılımcıların eğitimlerine devam etmemelerinin veya edememelerinin birçok farklı nedeni bulunmaktadır. Bunlar, kız çocukların belli bir yıldan sonra okula devam etmesini yasaklayan kültürel normlardan, pandeminin daha dezavantajlı gruplar üzerindeki etkisine kadar uzanmaktadır. Hangi nedenle olursa olsun, görüşülen kişiler çoğunlukla okulu bırakmış ve bir daha devam etmemiş ya da edememiştir. Adana'da yaşayan Şevval, 16 yaşında evlenmiş ve lise üçüncü sınıfta okulu bırakmış 17 yaşında bir kadındır. Okulu bırakmak istemesinin diğer nedenlerinin yanı sıra öne çıkan nedenin pandemi sırasında dersleri takip etmek için gerekli ekipmana (bilgisayar/tablet, internet) sahip olmadığı anlaşılmaktadır. On beş yaşında evlenmiş, eşi ve 3 çocuğuyla birlikte Ağrı'da yaşayan 24 yaşında bir kadın olan Nazgül, eğitimine neden devam edemediğini ise şu şekilde vurgulamıştır:

"[Okula gitmeyi] çok istiyordum. Çok istiyordum ama işte [bizim kültürümüzde] hani kız çocuk okumaz şu olmasın bu olmasın diye okuyamadım. ... [Okumama] eşim [aynı sebeple] izin vermez."

(Nazgül, 24 yaşında, 15 yaşında evlenmiş)

Aynı ilde yaşayan ve 16 yaşında evlenen 24 yaşındaki iki çocuklu Pelin de kültürlerinde kadınların eğitim almasının ve çalışmasının tercih edilmediğini belirtmiştir:

"Yani mesela böyle güzel bakmıyorlar. Yani diyorlar ki yok saçma kadının çalışması, okuması yani iyi değil saçma diyorlar yani. Öyle düşünüyorlar."

(Pelin, 23 yaşında, 16 yaşında evlenmiş)

Kültürel normların ve inançların kız çocuklarının eğitimi etkilediğinin farkında olmak özellikle ÇEZE için risk taşıması açısından önem arz etmektedir. Yine kültürle ilişkilendirilebilecek bir başka durum ise aile içindeki ebeveyn-çocuk ilişkileridir. Adana'daki odak grupta bir katılımcı, gençlerin hayatında bir rol modelin varlığına ve anne-çocuk ilişkisine vurgu yapmıştır. Eğer anne ve dolayısıyla aile, çocuklarını duygusal ve maddi olarak desteklerse, gençlerin erken yaşta evlenmeyeceğini belirtmiştir.

Helin: *Yani orada bir rol model gerekiyor, bazen annesi mesela annesiyle arasındaki ilişkiye göre annesi buna önüne set çekebilir ama o da yoksa ee aile için[de] de bir destek yok.. Daha destek yoksa evleniyor yani. O yüzden aile bence, yani odağımız aile olmalı."*

(Adana-Kadın OG)

Ancak, tam tersi bir örnek olarak bazen kültür, özellikle genç kadınlara karşı, onları, ailelerinden ihtiyaç duydukları destekten mahrum bırakan ve aileye getirdiği mali yük nedeniyle mümkün olan en kısa sürede onlardan "kurtulma" anlayışına sahip bazı değerleri içerebilmektedir. Ağrı'daki genç kadınlarla gerçekleştirilen odak grup görüşmesi katılımcısı Meliha'nın daha önce de belirttiği gibi kız çocukları okumak istediği halde ailelerinin bunu desteklemediği "sana mı bakacağız biz? Senin eğitim masraflarını mı karşılayacağız biz" diyerek kız çocuklarını eğitimden alarak evlendirdiklerini vurgulamıştır.

Ekonomik zorlukların yanı sıra, tek ebeveynli bir hanede yaşamak ve küçük kardeşlere bakma sorumluluğunu üstlenmek de eğitime devam etmemeye/edememeye katkıda bulunan diğer etkenlerdir. Adana'da yaşayan ve 16 yaşında zorla evlendirilen 23 yaşındaki Umay, okul birincisi olmasına rağmen, babalarının olmamasının kendisini çalışmak zorunda bıraktığını anlatmıştır:

"Evet okulun birincisiydim. Hatta müdürüm annemin yanına kadar geldi yeter ki okusun biz masraflarını karşılayacağız. Annem hani babam başımızda yoktu. Kardeşlerime bakmak zorunda olduğum için annemle birlikte çalışmak zorunda kaldığım için annem göndermedi. Yoksa öğretmenlerim de müdürüm de çok geldi."

(Umay, 23 yaşında, 16 yaşında evlenmiş)

Umay'ın durumu, ailesinin yaşam koşulları nedeniyle zorunluluk olarak görülebilir. ÇEZE'nin ekonomik boyutu odak grup görüşmelerinde de vurgulanmıştır. Bir yandan ailelerin maddi durumları nedeniyle çocuklarını evlendirdikleri söylenirken, diğer yandan ailelerin karşılaştıkları ekonomik zorluklarla bağlantılı olarak çocukların okulu bırakıp erken yaşta çalışmaya başlamaları, erken yaşta ekonomik olarak bağımsız hale gelmelerini sağladığından kendilerini hazır hissetmelerine ve dolayısıyla evlenme kararı vermelerine yol açabilmektedir.

Diren: *Zorunluluk derdim eğer bir şey dersem zorunluluk olurdu, hem ee evlendirilen için çok zor hem de ailenin de hem cahilliğinden kaynaklı hem de çok zengin bir...*

Mesela köyde bir ağa kızı istiyorsa mecburen kendi maddi durumunu sağlamak için vermek zorunda hissediyor ya da çok değersiz gördüğü için kendi kızını ya da oğlunu vermek istiyor. Zorunluluk ve cahillik derdim ben de."

(Ankara-Kadın OG)

Beklendiği gibi, kız ve oğlan çocukların ekonomik zorlukları deneyimleme biçimleri farklılık göstermektedir. Kız çocuklar ailelerini ekonomik yüklerinden kurtarmak için evlendirilirken, oğlan çocuklar genellikle isteyerek ya da mecburen okulu bırakmakta ve ailelerine maddi destek sağlamak için çalışmaktadır. Adana'daki odak grup katılımcılarından Furkan, çalışmaya başlayan oğlan çocukların daha erken olgunlaştığını ve dolayısıyla bunun çocuk yaşta ya da erken evlenmelerine/evlendirilmesine yol açabileceğini şu şekilde anlatmıştır:

"Bir de çok nadir de olsa şöyle bir durum da var ... Şimdi ortaokulda[n] veyahut ilkokulda[n] mezun olmuş, bir işe girmiş, okuma imkanı elinde olmamış, yani artık işe başlamış ustalığını almış artık maddi durumu gerektiğinden daha fazla iyi 15 yaşında, 16 yaşında yani hayat onu erken yaşta büyütmüş, erken yaşta akli yerine oturmuş. Ve artık evleneceğine kendini hazırlamış ve buna kanaat getirmiş bir kişi yani kendisi 15 yaşındayken 20 yaşındaki bir kişiyle evlenemez. Evlenmek için her halükarda hazır maddi manevi bütün her yönden hazır yani bundan dolayı da erken yaşta evlilik olduğunu söylemek istedim yani bu da var."

(Adana-Erkek OG)

Okulu bırakma konusunda ailenin ekonomik durumu pek çok katılımcı tarafından gündeme getirilmemiş bir konudur; yalnızca İzmir'de yaşayan 17 yaşında evlenmiş 22 yaşında ve bir çocuk sahibi bir kadın olan Esin ve Ankara'da yaşayan 17 yaşında evlenmiş 22 yaşındaki Doruk okula gitmenin kendileri için maddi açıdan ne kadar zor olduğundan bahsetmişlerdir. Esin, okula toplu taşımayla gitmek için bile yeterli parası olmadığından şöyle bahsetmiştir:

Esin: *Hı hı evet. Ben hayır evlilik için [okulu] bırakmadım. ... Ben alışamadım. Alışamadım evet bazı problemler de oldu hani maddi konuda. Yeri geliyordu hani yürüyerek bile gittiğim oluyordu okula.*

Görüşmeci: *Uzak bir mesafede miydi?*

Esin: *Bir poğaça mesela bir su, günlük alabileceğimiz bir param vardı. Yürüyerek gidiyordum, yürüyerek geliyordum. Bazı noktalarda bir dolmuş var, hani gelirken, sadece bir kere dolmuşa biniyordum. Öyle..*

Görüşmelerde Esin ve Doruk dışında kimse ekonomik sorunları olduğunu açıkça belirtmese de katılımcıların ebeveynlerinin genel eğitim seviyesinin düşük olması ve çoğu durumda sadece birinin çalışıyor olması nedeniyle görüşülen kişilerin ailelerinin çoğunun aşağı yukarı aynı maddi zorlukları yaşadığını varsaymak anlamlı görünmektedir. İzmir'de yaşayan 17 yaşında evlenen 18 yaşındaki İtir, maddi durumlarının nasıl dolaylı olarak okulu sevmemesine yol açtığını şöyle anlatmıştır:

İtir: *Ama nasip olmadı, tabi bizim öyle şeylerimiz yoktu, durumlarımız. Tabi biraz maddi durum olması lazım insanın, okumak istiyor olması lazım ama bizde yoktu yani bu. Görüşmeci: Maddi olarak zorlanıyor muydunuz okula gittiğinizde?*

İtir: *Şöyle o zamanlar ben fazla gitmediğim için... (??) abimi okutamadık zorlanıyorduk daha doğrusu çünkü, ee, kaydın nereye çıkacağını bilmiyorduk, onu oraya göndermekten korkuyorduk."*

İtir'in ailesinin, abisini okula göndermek için verdiği mücadelenin de İtir'in okula olan ilgisini etkilediği görülmektedir. Okula gitme(me)yi etkileyen başlıca faktörler arasında ailenin eğitime yaklaşımı ve ekonomik durumları olduğu anlaşılmaktadır. Oğlan çocukların ilkokulu bitirdikten sonra okulu bırakmaları beklenmemekte ancak bıraktıkları takdirde kısa süre içinde ücretli bir işte çalışmaya başlamaları beklenmektedir. Okulda verilen eğitimin kişinin kariyeri için önemli olduğu aşikâr olmakla birlikte, farklı bir çevre olması ve birçok kültürden ve kimlikten insanları barındırması açısından bir sosyal ortam, çocukların duygusal, gelişimsel ve sosyal olmak üzere pek çok düzeyde desteklenmesi için de önemli bir kurumdur. Katılımcıların çoğu, özellikle de kadınlar, çoğunlukla aile ve akrabalarından oluşan küçük/kısıtlı sosyal çevrelere sahiptir. Adana'da gerçekleştirilen odak grupta yer alan genç kadınlar, sosyal çevrenin kişi üzerindeki etkisine vurgu yapmıştır. Arkadaş grubunun bir genç üzerinde nasıl etkili olabileceğine ilişkin önceki ifadelerle uyumlu olarak, çocuk yaşta ya da erken evlenmeye karar vermek de gençlerin kimlerle etkileşim içinde olduğundan etkilenebilmektedir.

Beril: *Benim çevremde çok var şu an mesela çoğu arkadaşım hatta en son ben kalmış olabilirim şu an geneli evli ve çocuğu var. Ben bir tek grup olarak vardık arkadaş, şu an ben okuyordum tabii okulu bırakmak zorunda kaldım. Artık ben de bu yöne çevrilmeye başladım. Çünkü çevrem onu gösteriyor benim."*

(Adana-Kadın OG)

Elif: *Benim etrafımda evlenen kimse yok, benden hani 25 altı direkt evlenen kimse yok herkes bekliyor kendi özgürlüğünü sağlayabilmek için. Mesela benim için de şu an benim ya da bu yaş grubunda bir arkadaşımın evlenmesi çok garip geliyor. Çünkü etrafımda yine neyi örnek görürsen o senin için çok normalleşiyor."*

(Adana-Kadın OG)

Ağrı'daki genç kadınlarla yapılan odak grup görüşmesinde de gençleri kötü davranışlara yönlendirmeyecek "gerçek, düzgün" arkadaşlara olan ihtiyaç vurgulanmıştır. Ankara'daki kadın odak grubunda ise erken ya da çocuk yaşta evliliklere teşvik edilmesi konusunda aile kadar, çocukların içinde bulunduğu çevrenin de etkili olabileceği belirtilmiştir.

Metin: *Öyle, samimi olan. Baskı göstermeyen arkadaşlar. Arkadaşlar önemli, böyle has arkadaşlar, samimi olduğun*

arkadaşlar. Kötü davranışlara yöneltmeyecek arkadaşlar bence etkili olur.

(Ağrı-Erkek OG)

Ceylan: *Ailesi istemese bile çevre baskısından da evlenebilir. (Katılan sesler)*

Hümeysra: *Çevre.. Genel olarak çevre. Kişide bitmiyor yani."*

(Ankara-Kadın OG)

Ayrıca 17 yaşında lise öğrencisi bir genç olan Cem, arkadaşlıkların gençler üzerindeki etkisini vurgulayarak ailelerin kendi çocuklarından ziyade çocuklarının arkadaş gruplarını takip etmelerini/izlemelerini önermiştir.

"Yani aileden çok arkadaş ortamının etkisi vardır. Aile daha çok oğlunu değil daha çok arkadaş ortamını takip etmesi gerekir bence. Çünkü çoğu kötü şeyler arkadaş ortamında öğrenilir. Anne baba onu yasaklasa bile, onu uyarmasına rağmen bir arkadaş ortamında her türlü şeyi yapabilir."

(Adana-Erkek OG)

Gençlerin yakın çevrelerinden, yani ailelerinden, arkadaşlarından, mahallelerinden vb. etkilendikleri defalarca belirtilmiştir. Dahası, genellikle aileler çocuklarına yabancılaşma, hatta çocuklara karşı dahi dikkatli olmalarını öğretmektedir. Bu sınırlı sosyalleşme, farklı insanları tanımalarını ve sosyal becerilerini geliştirmelerini engelleyerek onların aleyhine işleyebilmektedir. Sosyal beceri eksikliği bazen kendini akranlarıyla sohbet etmeme, hatta hem kızlar hem de oğlanların akranlarıyla kavga etmesi şeklinde gösterebilmektedir. Ankara'da yaşayan 16 yaşında evlenen 19 yaşındaki Asude, okulda çok fazla arkadaşı olmadığını ve başkalarıyla konuşmayı sevmediğini belirtirken, bir keresinde bir sınıf arkadaşıyla tartıştıktan sonra onu çöp kutusunun üzerine oturttuğunu anlatmaktadır. Okulu bırakma nedenlerinden birinin sürekli kavgaya karışmak olduğunu söyleyen Ağrı'da yaşayan, 16 yaşında evlenen 18 yaşındaki Osman ise yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

Osman: *Ya ben kötü bir şey yani derken, kavga ettim hocam. Hani ben dedim okul nalet olsun. [Ortamdan dolayı istemedim].*

Görüşmecisi: *Başka bir yerde olsa?*

Osman: *Ortam müsaade etmedi hocam. ...*

Görüşmecisi: *Peki böyle şey ister miydiniz? Üniversite okumak falan.*

Osman: *Ya çok isterdim. Keşke beni şu anda vallahi deseler götürseydim var ya, keşke beni işte üniversiteye falan alsalar hani çok mutlu olurum."*

Her ne kadar eğitimine devam etmek istese ve bir nevi okulu bıraktığı için pişman olduğunu ima etse de okul ortamı, Osman'ın okula devam etmesi için uygun görünmemektedir. Okuldaki bu olumsuz deneyimler, gençlerin okulu bırakmalarına yol açan nedenlerden biri olarak görülmektedir ve bu davranışların arka planına bakmak önemlidir. Bunlara ek olarak, okul bırakma nedenlerinden

birinin de okul çevresindeki güvenlik sorunları olduğu dikkat çekmektedir. Ankara'da yaşayan ve 16 yaşında evlenen 17 yaşındaki Işıl, okullarının çevresinde uyuşturucu satıcıları olduğunu, bu nedenle kendisinin ve ailesinin, çocukların güvenliğinden endişe duyduklarını belirtmektedir. Işıl okulu sevmesine ve başarılı bir öğrenci olmasına rağmen bu endişeler nedeniyle okulu bırakmaktan başka çaresi kalmadığını söylemiştir:

Işıl: *[Okulu] Seviyordum.*

Görüşmecisi: *Başarılı bir öğrenci miydiniz?*

Işıl: *Evet.*

Görüşmecisi: *Hıhı. Peki neden bıraktınız? Bir sebebi var mı?*

Işıl: *Gitmek istemedim sonradan sonraya. Biraz da uzaktı. Bazı bir şeyler oluyordu orda içiciler filan oluyordu. Korkuyorduk yani.*

Görüşmecisi: *Hee güvenlik sebebiyle mi?*

Işıl: *Evet. Servis filan da yoktu. O yüzden bir gün gitmeye gitmeye gitmeye soğudum bıraktım."*

Uyuşturucu ve benzeri maddeler okula devam etmek isteyen çocuklar için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Ancak, okula gitmelerini daha az güvenli hale getiren başka tür sorunlar da bulunmaktadır. İzmir'de yaşayan ve 17 yaşında evlenen 19 yaşındaki Gülpembe, okula gidememesinin nedenini şöyle açıklamıştır:

Gülpembe: *Ya aile içi sorunlardan hani kavga olmuştu mahallemizde... Benim ailem başka bir şeyle büyük bir aile ile.. Kavgadan gidemedim bi gün iki gün üç gün.*

Görüşmecisi: *Ha okula gidemedin?*

Gülpembe: *Aynen gidemedim.*

Görüşmecisi: *Şey mi? Güvenlik tehdidi mi vardı kavgadan dolayı?*

Gülpembe: *Evet o şekil aynen. O şekil olduğu için ben de bırakmak istedim çok devamsızlığım olmuştu. Ben de bırakmak istedim.*

Bir süre okula gitmedikten sonra gençler, okula olan ilgilerini kaybetmekte ve geri dönmek istememektedir. Bu durum, Işıl gibi okulu sevdiğini söyleyen ve iyi bir iş sahibi olma hayalleri kuran katılımcılar için bile geçerli görünmektedir. Ancak, çoğu durumda, görüşülen kişiler halihazırda okulla ilgisi az olan ve başarısı da düşük kişiler olarak değerlendirilmektedir. Bu kısmen, öğretmenlerin devamsızlığa karşı tutumuyla ilgili olabilmektedir. Görüşülen kişilerin çoğu dezavantajlı mahallelerde yaşadıklarından ve bu bölgelerde çalışan öğretmenler için bir teşvik sistemi olmadığından bu öğretmenlerin onları okulda tutmak için motivasyon kaynaklarının daha az olabileceği düşünülmektedir. Rol model ve öğretmenlerin ilgi eksikliği de bu soruna katkıda bulunmaktadır. Adana'da yaşayan, 16 yaşında evlenen 17 yaşındaki Veysel, okulu bitirip bitirmemenin önemli olmadığını, çünkü yüksek eğitim seviyesine sahip olmanın iyi bir yaşamı veya işi garanti etmediğini belirtmiş, bunu da şu şekilde açıklamıştır:

Görüşmecisi: *Böyle şey var mı, çocuklarınız için böyle... Çocuğum büyüyünce şöyle olsun böyle olsun falan.*

Veysel: *Çocuğun büyüyünce ne olacak sadece tamirci olacak benim gibi. Ben onu istiyorum. Okuyan adamı gördüm, benim abim okudu mesela. Okuyan adamı da gördüm okumayan adamı da gördüm. Okuyan adamın sonu tamirci, ben okudum ben de tamirciyim. Yarın bir gün şey yaptığı zaman okuduğu zaman ne olacak? Okuduğu yıllarını verecek okula kaybedecek bilmem o olacak bilmem bu olacak. Korkacak yani. Ben sinirlenirim gelemem öyle şeylere. Ben sinir hastasıyım. Öyle şeyleri şey yapmam ben yani. Okumasın istemiyorum. Sadece gitsin, ortaokulu bitirsin. Okuma yazma öğrensün. Başka da bir şeyin gereği yok zaten."*

Daha da endişe verici olan, Veysel'in çocuklarının okula gitmesini de istememesidir; çünkü ona göre eğitim alsalar da almasalar da bir şey fark etmeyecektir. Veysel'in bakış açısı Türkiye'nin gerçeklerinden kopuk görünmemektedir. Nüfusun eğitim seviyesi artarken talepleri karşılayacak yeterli sayıda üst düzey iş bulunmamakta, bu da gençlerin işsiz kalmasına ve niteliklerinin altında işlerde çalışmasına neden olmaktadır. Veysel de benzer şekilde okul bitirilse de bitirilmese de sonuçta düşük ya da orta düzey işlerde çalışmak zorunda kalacaklarını düşünmektedir.

Daha önce de söz edildiği gibi ailenin çocuklarda değerlerin ve sosyal becerilerin geliştirilmesi üzerinde etkisi bulunmaktadır. Adana'da yaşayan Seyhan'ın ailesi gibi bazı aileler sadece akrabalarla yakın ilişki kurmayı tercih etmekte ve çocuklarına "yabancılara" karşı dikkatli olmayı öğretmektedir. On altı yaşında evlenen 18 yaşındaki Seyhan, okulda erkeklere ilgi duyduğunu ancak ailesinin bu tür bir davranışı kabul etmeyeceği için harekete geçmediğini ya da kendisine yaklaşan erkekleri reddettiğini şu şekilde açıklamıştır:

Seyhan: *Evet yani beğendiğim birileri vardı ama hiç konuşamıyordum yani. Utanır, utanıyordum hep. Hem bizim aile de istemiyorlardı [birileriyle konuşmamı]. ... Evet, yabancı birileriyle falan. ... Onlar da, bir kaç teklif ettiler okuldayken.*

Görüşmeci: *Ha beğendiğiniz birileri teklif etti mi?*

Seyhan: *Evet, ben istemedim ama.*

Görüşmeci: *Ha ailenizden mi çekindiniz?*

Seyhan: *Evet. Evet. Hem ortaokulda çok kalmadım işte, çıktım."*

Pandemi sırasında ekipman eksikliğine ek olarak, Şevval, okulu bırakmasının bir diğer nedeninin de okulunda kızlar ve oğlanlar arasında yaşanan flört ilişkilerini doğru bulmaması olduğunu belirtmektedir. Fiziksel sevgi gösterilerini "kötü" davranışlar olarak tanımlayarak bu ilişkilere karşı yoğun rahatsızlığını göstermektedir. Kültürün bu konuda önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Odak gruplarda bazı katılımcılar da evlilik öncesi rızaya dayalı cinsel ilişkiye ve sevgi gösterilerine kesinlikle karşı olduklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, odak grupların hiçbirinde evlilik öncesi cinsel ilişkiye dair bir fikir birliği görülmemekte, Ankara'daki kadınlarla yapılan odak grup görüşmesinde olduğu gibi çoğunda grubun yarısı bu konuya daha olum-

lu yaklaşırken diğer yarısı karşı çıkmaktadır. Odak grup görüşmelerinde flört olarak tanımlanabilecek ilişkilerle yönelik olumsuz bir görüşün de bulunmadığını belirtmek önemlidir.

Romantik ilişkilerin yanı sıra, ÇEZE sonucu evlenen genç erkeklerin sosyal çevreleri kadınlara göre biraz daha geniş olsa da yine de sınırlıdır. Onlar da aileleriyle birlikte yaşamının ve akrabalarının komşu olmasının bir sonucu olarak aile ve akrabalar arasında sosyalleşmektedirler. Dolayısıyla, mahallelerindeki kahvehanelere gitseler bile, kendi grupları arasında yaşadıkları için farklı insanlarla çok fazla etkileşime girmemektedirler. İzmir'de yaşayan ve 17 yaşında evlenen 20 yaşındaki Feyzi, arkadaşlarıyla buluşmak için genellikle aynı yerlere gittiklerini anlatmıştır:

Görüşmeci: *[Arkadaşlarınızla] Görüşür müsünüz mesela böyle bir yerde oturur musunuz?*

Feyzi: *Tabii, otururuz yani bir yere geldiğimizde, o benim masama oturur ben onun masasına otururum.*

Görüşmeci: *Nerede görüşüyorsunuz tam olarak? Dışarıda mı?*

Feyzi: *Dışarıda tabii, kahvelerde. Bizim şurada cadde var ya caddece iki üç tane kafe var. Kahvelerde görüşürüz, ara sıra işimiz olur beraber geliriz.*

On altı yaşında evlenen ve Ağrı'da yaşayan 18 yaşındaki Osman, "arkadaşları" diye hitap ettiği ve çoğu erkek olan kuzenleriyle dışarı çıktığını ve aynı yerlerde zaman geçirdiklerini anlatmıştır:

Görüşmeci: *Hani böyle sosyal bir şeyler yapıyor musunuz [arkadaşlarınızla] dışarıda oturmalı?*

Osman: *Aynen aynen kuzenlerim var hocam. ...*

Görüşmeci: *Ne yapıyorsunuz? Buluşunca falan? ...*

Osman: *Valla hocam çarşılar falan gidiyoruz, takılıyorz bir yerlere hani, kahveye hani bilemedim lokantaya, hani oyun salonları falan gidiyoruz."*

Ailelerin çocuklarının sosyalleşmesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Çocuklarına empoze ettikleri sosyal değerler, dar sosyal çevrelere sahip olma ve doğal olan ergen davranışlarına eleştirel yaklaşma şeklinde yansımaktadır. Buna ek olarak, aileler muhtemelen çocuklarının gelecekteki sosyal seçimleri üzerinde de etkili olmaktadır. Örneğin, 16 yaşında evlenen ve Ağrı'da yaşayan 18 yaşındaki Özgü, dedikodular yüzünden komşularıyla ilişki kurmaktan hoşlanmadığını belirtmiştir. On yedi yaşında evlenen ve Ankara'da yaşayan 19 yaşındaki Burçak ise neden yalnız kalmayı tercih ettiğini açıkladıktan sonra farklı şehirlerde arkadaşları olduğundan bahsetmiştir:

"Evet arkadaş anlamında. Arkadaşım da yoktur zaten böyle bu iş sayesinde böyle çevrem olmuştur ve bu iş sayesinde şu an sohbetimi ettiğim, muhabbetimi ettiğim bir şeylerimizi konuştuğumuz kişiler vardır. Her ilde ve ilçede var aslında şu anda. Ama böyle yakın ailedir, ee aile ne bileyim aileye yakın teyze kızı, teyze olur ne bileyim hepsi bunlar uzak."

(Burçak, 18 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Burçak, arkadaşları olmasına ve komşularıyla sosyalleşmesine rağmen, yine de yalnızlığı sevdiğini belirtmektedir. Bu durum özellikle, fazla müdahaleci bir hale gelerek özel hayatını etkileme potansiyelinden dolayı "vıcık vıcık" olmaktan hoşlanmadığı akrabaları için geçerlidir. Özgü ve Burçak gibi kişiler az sayıda kişiyle etkileşime girmeye karar verirken, akranları tarafından dışlanan/zorbalık gören ve dolayısıyla sosyal partnerleri sınırlı olan kişiler de bulunmaktadır. Ağrı'da yaşayan, 17 yaşında evlenen 20 yaşındaki Rana, boyundan dolayı sınıf arkadaşlarının okulda kendisine nasıl zorbalık yaptığını ve dışladığını şu şekilde anlatmıştır:

Rana: *Valla ben oynardım da arkadaşlarım hiç beni sevmezdi. Vallahi hiç istemiyorlardı ben onların yanına gideyim falan. Ben de öyle üzülüyordum.*

Görüşmecisi: *Niye istemezlerdi?*

Rana: *Valla öyle ben küçüktüm ben böyle benim boyum şeydi kısaydı falan. Bana hep cüce diyorlardı, dalga geçiyorlardı."*

Güçlü sosyal ağları olmayan çocuklar kendilerini izole etmeye meyilli olmakta ve kadınlar genç yaşta kendilerinden yaşça oldukça büyük erkeklerle evlenmektedir. Sınırlı sosyal çevrelerin çoğunlukla erken yaşta okulu bırakan ve evde kalıp ev işlerine yardım etmek zorunda kalan kadınlar için mevcut olması da dikkat çekicidir. Erkekler ise dışarı çıkıp çalışan ya da kahvelerde zaman geçiren kişiler oldukları için daha geniş sosyal ağlara sahiptir. Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler sonucunda evlenen ve çalışan erkekler, en azından farklı insanlarla tanışmalarına olanak tanıyan farklı bağlamlara sahiptir. Ancak ne eğitimde ne de iş gücünde olan erkekler genellikle uzun süredir birlikte oldukları arkadaşları ve akrabalarıyla mahallelerinde kalmaktadır. Böyle bir sosyal çevreye sahip olmak onlar için bir ölçüde faydalı olsa da olabilecekleri kişiye ve dış dünyanın neler sunabileceğine dair bakış açılarını daralttığı tartışmasızdır.

Genel olarak, çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin önlenmesinde eğitim çok önemli olmakla birlikte, ailenin bu konudaki düşünce yapısı, hanenin maddi durumu ve toplumsal teşviklerin de arka planda rol oynadığı görülmektedir. Bununla birlikte ÇEZE sonucunda evlenmiş gençlerin sınırlı sosyal çevrelere sahip olduğu da göz önünde bulundurulursa, sosyalleşmelerini teşvik edecek faaliyetlerin de önem arz ettiği düşünülmektedir.

4.3. Evlilik Özellikleri, Eşler Arası İlişkiler ve Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı

Bu bölümde öncelikle görüşülen gençlerin evlilikleri için karar alma süreci, evliliklerin kuruluş biçimi ve eşler arasındaki ilişkiler açısından evlilik özelliklerine odaklanılmaktadır. İkinci olarak, genç kadın ve erkeklerin evlilik öncesi cinsellik hakkındaki düşünce ve görüşleri, gebeliği önleyici yöntem kullanımı ve evlilik sırası adölesan gebelik konularına değinilecektir.

On Sekiz Yaş Öncesinde Gerçekleşen Evliliklerin Özellikleri Evlilik kararı

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerde aile baskısı reşit

olmayan gençlerin evlilik kararlarında önemli bir faktör olsa da araştırma kapsamında görüşülen 28 evli gencin 22'si severek evlendiklerini ve evlenme kararını kendilerinin verdiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, görücü usulü yapılan evlilikler yerine, gençlerin evliliklerinin gönüllü olarak gerçekleştiği, hatta bazen ailelerin rızalarını ya da karşı çıkılmalarını önemsemeden, bir an önce gerçekleşsin diye kaçırma yoluyla kurulan örneklere de rastlanmıştır. Örneğin, İzmir'de yaşayan ve 17 yaşında evlenen Halit, zengin bir aileye sahip başka bir genç erkeğin sevdiğini istemeye geldiğini duyunca ani bir kararla kaçırma ya karar veriyor:

"Abi ben nasıl kaçırıldım biliyor musun? Ben normalde bunu kaçırılmayacaktım, bunu başkasına veriyorlardı. Bunlara misafirler falan gelmiş. Söz istemeye falan gelmişler, haberim de yok benim. Tabii bana haber geliyor böyle böyle. Ben de işteyim. Ben diyom hayırdır... Hazırlan diyorum kız akşam kaçıyoruz (gülerek). Tamam dedi kaçalım."

(Halit, 20 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Bir başka örnekte ise, İzmir'de yaşayan, bebek bekleyen ve 17 yaşında ailesinin onayıyla evlenen Gülpembe ve nişanlısı düğünleri için daha fazla beklemek istemediklerinden kaçarak evlendiklerini anlatmıştır:

"Evet arkadaş da yok düğünde istedik. Hani biliyorduk düğünümüzün de olacağını şey [eşinin ismi]'nin arkadaşlarından evlenen olmuştu çünkü ondan önce. Önce çok sıcak bakıyorduk evliliğe. Hem de çok iyi anlaşıyordu arkadaşlarımız. Sözümüz oldu, 8 ay bekledik. Sonra hani bir gün sözleştik anlaştık bir gün. Ablası var, [ilçe ismi]'nde oturuyor. Biz dedik onun evine gidelim. Zaten hemen duyuluyor. Mesela'12'ye kadar eve gelmezse kız nişanlı bir kız "tamam kaçtı".

(Gülpembe, 19 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Görüşülen kadınlar arasında evlilik kararı almada etkili olan bir diğer faktör de yeni evlenen diğer genç kadınlara gıpta etmek, onların düğünlerini, sosyal yaşamlarını, aile hayatlarını, yaşam tarzlarını ve sosyal statülerini yakından takip ederek kendileri için de benzerlerini arzu etmektir. Ağrı'da yaşayan ve 16 yaşında evlenen Pelin, eşine gerçekten aşık olup olmadığı konusunda şüpheleri olmasına ve ailesinin evliliğe şiddetle karşı çıkmasına rağmen, evlendiği takdirde ihtiyaç duyduğu şeylere sahip olacağını ve sevdiği kişi ile iletişim kurarken daha fazla özgürlük kazanacağını düşündüğünden söz etmiştir:

"... bu benim ee eşimin ablası vardı. O mesela evlendi. Onun evlendiği kişiler çok zengindiler, yani ona var ya böyle neler aldılar, telefonlar, işte böyle altınlar, takılar, güzel elbiseler falan filan. Böyle bi görse. Böyle bi çeyiz falan yaptılar ee yani bilmiyom böyle çok özentili gibi oldum yani dedim ki hani ben de evlensem bana da böyle alırlar ... sevgiliyken rahat konuşamıyoduk mesela biz onunla. Hani hiçbi şekilde konuşamıyoduk çünkü benim telefonum yoktu ailem de izin vermiyordu".

(Pelin, 23 yaşında, 16 yaşında evlenmiş)

Evli genç kadın ve erkeklerle yapılan derinlemesine görüşmelerden farklı olarak aile ve toplum baskısının gençlerin evlenme kararları üzerindeki etkisi Adana'da genç kadınlarla yapılan odak grup görüşmesinde tartışılmıştır. Bir odak grup katılımcısı, aile zoruyla evlenmeye rıza gösteren bir arkadaşının olumsuz deneyimini paylaşırken, bir başka katılımcı ise, üniversitedeki eğitimini yarıda bıraktıktan sonra maruz kaldığı mahalle baskısından dolayı nasıl evlenmek zorunda olduğu hissine kapıldığını şu sözlerle aktarmıştır:

Suna: *Bir de şöyle bir şey var benim gözlemlediğim, benim yakın tarihte bir arkadaşım evlendi 21 yaşındaydı. Onda da başta istemiyordu ama o kadar bir baskı oldu ki sanki böyle zorunluluktan isteğe çevrilmiş gibi bir durum da söz konusu oldu. İlk başta istemeyen, tepki gösteren, işte ben okulumu okudum, işte kendi ayaklarımın üstünde daha net durmak istiyordum diyen bir kişi bir anda ailesinin de şeyiyle yani tabiri caizse pozitif bir baskıyla yani sevdirdi resmi evlilik ve evlendi şu an.*

Beril: *Benim çevremde çok var şu an mesela çoğu arkadaşım hatta en son ben kalmış olabilirim şu an geneli evli ve çocuğu var. Ben bir tek grup olarak vardık arkadaş, şu an ben okuyordum tabii okulu bırakmak zorunda kaldım. Artık ben de bu yöne çevrilmeye başladım. Çünkü çevrem onu gösteriyor benim. Ben mahalle kültüründe büyüdüm üç mahalle mesela, mahallede oturuyorum daha doğrusu etrafım hep zaten geneli evli, çocuğu var veya okumamış, okulu yarım bırakmış geneli istemiyor zaten okumak. Çünkü kız çocuğusun neden okuyasın gibi düşünce hep var bizde. Yani bu değiştiremiyor maalesef. Yani çıksa da sayılı yani mesela, birkaç kişi aynen okuyan, bitiren, işi olan çok az.*

(Adana-Kadın- OG)

Akraba Evliliği

İkinci derece kan bağından akrabalar arasındaki evlilikleri ifade eden akraba evliliği, ÇEZE deneyimlemiş gençler arasında yaygın biçimde gözlemlenmiştir. Çeşitli toplumsal ve kültürel nedenlerle gerçekleşen akraba evlilikleri genellikle sosyal bağları sürdürmenin, aile onurunu ve mülkünü korumanın bir yolu olarak görülmektedir. Araştırma kapsamında derinlemesine görüşmeler yapılan genç katılımcıların çoğunluğu eşler arasında akrabalık ilişkisine olumlu yaklaşıtlarını, bunu yaşadıkları çevrede ve sosyal hayatlarında yaygın ve normal olarak algıladıklarını belirtmişlerdir. Ankarada 17 yaşında uzak akrabalarından biriyle evlenen Cenk, akraba evliliğinin avantajlarının yanı sıra dezavantajları olduğundan da söz etmektedir:

Cenk: *Bir yandan iyi, bir yandan kötü. Kötü yanları da bunun gibi, akrabasın ya o yüzden dolayı işte niye aramıyorsun sen beni niye etmiyorsun, dara giriyorlar.*

Görüşmeci: *Avantajı ne?*

Cenk: *Avantajı da, tanıyorsun ya yabancı bir insan almıyorsun evine sonuçta. Şimdi çok var eşini dolandırıp kaçan işte 10 günlük affedersiniz karılık yapan.*

Görüşmeci: *Güven oluyor yani.*

Cenk: *Tabii güven oluyor yani çünkü çocukluktan beri gördüğün insan. Ne olduğunu biliyorsun. Kuzenler, annesi de kuzenler. O şekilde olur. Mesela hala dayı çocukları nasıl diyeyim..."*

(Cenk, 21 yaşında, 17 yaşından evlenmiş)

Ağrı'da genç erkekler ile yapılan odak grup görüşmesinin katılımcıları ise, akrabalık bağına çocuk yaşta ve erken evliliklerle ilişkilendirerek ebeveynlerin aile bağlarını güçlendirmek için bu tür evlilikleri tercih ettiklerini vurgulamışlardır:

Moderatör: *Anladım. Kimler daha çok şey yapıyor? Böyle evlilikler yapıyor sizce?*

Serhat: *Akrabalar... Hocam akraba evliliği.*

Moderatör: *Akrabalar arasında.*

Metin: *Aynen hocam akraba evliliği.*

Bayram: *Burada şey var hocam nasıl söyleyeyim size; yabancıya gitmesin, yabancıya gitmesin düşüncesi var, öyle bir düşünce var. O yüzden genç yaşta, 15-16 yaşında evlendiriyorlar.*

(Ağrı-Erkek OG)

Ağrı'da genç kadınlar ile gerçekleştirilen odak grup görüşmesinde ise gençler, akraba evliliğinin çocuk yaşta ve erken evliliklerden farklı olarak zorla evliliklerin ayırt edici bir özelliği olduğunu vurgulamışlardır:

Moderatör: *Peki zorla evlilik farklı mı sizce?*

Hatice: *Farklıdır.*

Moderatör: *Nasıl farklıdır?*

Hatice: *Karşında sevmediğin bir insan varsa...*

Moderatör: *Hangisine zorla evlilik, neye zorla evlilik deriz desem?*

Meliha: *Akraba evlilikleri mesela...*

Zeliha: *Ben başkasını seviyorumdur...*

Meliha: *Akraba evliliklerinin çoğu mesela, çoğu akraba evliliği zorla oluyor.*

(Ağrı-Kadın OG)

Başlık Parası

Evlilik arifesinde söz konusu olan "başlık parası", erkeğin ailesi tarafından kadının ailesine, yeni evli çiftin gelecekteki yaşamlarına destek ve katkılarının bir sembolü olarak verilen mal ve/veya parayı içeren kültürel bir gelenektir. Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerde sıklıkla gözlemlenen bu uygulama düğün öncesi gelinin ailesinin mobilya, ev eşyası, giysi ve takı gibi çeyiz masraflarının hafiflemesine yardımcı olmak için de kullanılmaktadır. Araştırmada görüşülen genç katılımcılar, aileler ve içinde yaşadıkları toplum tarafından zorunlu gibi sunulan bu geleneği bir yük olarak eleştirmişlerdir. Bir yandan genç erkekler yaşanan ekonomik krizin sonucu olarak başlık parası miktarlarının da fahiş ölçülerde arttığını dile getirirken, diğer yandan hem genç erkekler hem de genç kadınlar bu geleneksel uygulamaya kadınları alınıp satılabilir bir "mal" durumuna düşürüp bu algıyı oluşturduğu için karşı olduklarını ifade etmişlerdir. Örneğin, Adana'da 16 yaşında evlenen Umay başlık parasının hem eşler hem de aileler tarafından kadınların aleyhine kullanıldığını belirtmektedir:

"Ben kesinlikle hiç anneme diyorum bazen hani geldiği zaman kabul etmeyin istemeyin diyorum. Hani biz mal değiliz ki siz bizi satasınız. Ki hani bu devir farklı bir devir olmuşkine yapsan versen bile ilerki zamanda eşin onu yüzüne vuruyor. Ben bunu yaşadım. Çünkü kendimde de yaşadım, kız kardeşimde de yaşadım. Ablam da yaşadım. Akrabalarım da bile çevremde çok yaşayan var. Günü geldi mi yüzüne vuruyolar. Gereği yok anne diyorum ha çeyiz mi zaten ben çalışıyosam kendi çeyizimi zaten yapıyorumkine. O yüzden ben başlık parasını hiçbir zaman gerçekçi bulmuyorum."

(Umay, 23 yaşında, 16 yaşında evlenmiş)

Benzer şekilde, odak grup görüşmelerine katılan genç kadınlar da başlık parasının kadınları metalaştırdığını, onları evlilik piyasasında alınıp satılacak mal statüsüne düşürüp, ailelerinin onlara satılacak nesnelere gibi davrandığını vurgulamıştır:

Seçil: *Başlık parası yani kendi canından kanından olan bir çocuğunu veyahut da başka birisini satmak gibi bir şey. Hani pazarlamak olabilir, öyle düşünüyorum.*

...
Elif: *İnsanın etik anlayışı... Araba mı alıyorsun yani bir insanını emanet ediyorsun sonuçta vermiyorsun da emanet ediyorsun; geçici ya da kalıcı. Yani kişiye kendini bir eşyaymış gibi hissettirebilir yani. Cidden bir obje oluyor yani çünkü biz parayla neyi alıyoruz kullanacağımız şeyleri alıyoruz. Ama aldığınız insan sonuçta insan yani hani kullanabileceğin bir şey değil. Beraber yaşayıp bir şeyleri paylaşabileceğin bir şey. Yani bu hem o kişi için hem de aile için başlık parası alan aile de kendini kötü hissetmeli zaten bence.*

(Adana-Kadın OG)

Başlık parası ile ilgili dikkat çeken bir diğer durum da bu geleneksel uygulamanın özellikle Doğu illerinde yaygın olduğunun gençler tarafından belirtilmesi ve bunun da bu bölgede çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklere yol açan önemli bir neden olarak dile getirilmesidir. Bununla birlikte odak grup görüşmeleri sırasında genç erkeklerle yapılan görüşmelerde, kız babalarının bu bölgede sıklıkla başlık parası isteme eğiliminde oldukları ve bunu kişisel menfaatleri için kullandıkları vurgulanmıştır:

Serhat: *Genellikle hocam Doğu böyle tarafında zorla evlendiriliyor kız çocukları. Baba tarafı diyeyim büyük tarafından hocam.*

Ali: *Başlık parası hep hocam.*

Serhat: *Başlık parası alıyorlar hocam kızlarından ve o başlık parasıyla hocam ne bileyim ben; kızlarına hiç harcamıyorlar o parayı hocam.*

(Ağrı-Erkek OG)

İdeal Evlilik Algısı

Araştırma kapsamında çocuk yaşta, erken ve zorla evlilik deneyimi yaşamış genç erkek ve kadın katılımcıların ideal evliliğe bakış açılarında farklılıklar gözlemlenmiştir. Kişisel geçmiş ve deneyimlerinin yanı sıra gençlerin kül-

türel arka planları da bu perspektiflerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Görüşülen gençlerden bazıları, aile kurma ve istikrar sağlama için 18 yaşından önce evlenmenin güvenli bir yol olduğunu düşünerek olumlu yaklaşmaktadır. Güvenlik ve aidiyet duygularının yanı sıra geleneksel evlilik rollerini ve sorumluluklarını benimsemek bu gençler için önem taşımaktadır. Öte yandan, evliliklerinin kuruluşunda ve evlilikleri sırasında olumsuz deneyimler yaşamış olan katılımcılar eşler arasında karşılıklı rıza, saygı ve gerçek sevginin olduğu evlilikleri "ideal evlilik" olarak tanımlamaktadır. İdeal evlilik ile ilgili bir diğer görüş de gençlerin kendi hayatları hakkında bilinçli kararlar almasına izin veren hem duygusal hem de zihinsel olgunluğa sahip olana kadar evliliklerinin ertelenmesi gerektiğidir. Görüşülen gençler, ideal evliliklerin eşler arasında karşılıklı sevgi ve saygı, ailelerin onayı, erkeğin eşine ve çocuklarına karşı sorumluluk duygusuna sahip olması ve iyi davranışlar sergilemesi halinde gerçekleşeceği konusunda büyük oranda ortaklaşmışlardır. Örneğin, İzmir'de 17 yaşında evlenen Gülpembe iyi bir evliliği şu şekilde tarif etmektedir:

"Birbirlerine karşı sevgi en önemlisi saygı. Hani birbirlerine değer vermeleri. Hani kalp kırılmamalı. Hani bir şey olduğu zaman birbirlerine danışmaları en önemlisi O. Aileler bir yandan. Ailesi benim annem atıyorum mesela Y'yi istemese Y'nin annesi beni istemese bizim ne kadar huzurumuz olacak evin içinde. Birbirimizi çok sevsek de aileler önemli. Ama en önemli bence erkek. Kötü bir alışkanlığı yoksa zaten o kadın ne isteyecek kocasından çalışıyor."

(Gülpembe, 19 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Eşler arasında karşılıklı sevginin varlığı, ideal bir evliliğin en önemli unsuru olarak belirtilmiştir. Adana'da 16 yaşında evlenen Yusuf, mantık çerçevesinde gerçekleşen aşk evliliğinin sadece mantıkla yapılan görücü usulü evlilikten daha iyi olduğunu düşünmektedir:

Yusuf: *Gerekli abi. Ama tabii ki kişiden kişiye fark var abi. İki kişi birbirini seviyorsa, aile onayı pek de gereksiz. Gönüller bir olunca zaten herkes şey yapar.*

Görüşmeci: *Aşk olmalı mı?*

Yusuf: *Aşk olmalı abi, severek almalı. Yani biz severek aldık.*

Görüşmeci: *Mantık evliliği olur mu?*

Yusuf: *Yok abi, o eskiden ya. Eski zamanlardaydı."*

(Yusuf, 17 yaşında, 16 yaşında evlenmiş)

Benzer biçimde odak grup görüşmelerinde de eşlerin birbirlerini sevmeleri ideal bir evlilik için en öne çıkan nitelik olarak dile getirilirken, özellikle genç erkeklerle gerçekleşen odak grup görüşmelerinde ekonomik bağımsızlığın da ideal evlilik için olmazsa olmaz olduğu belirtilmiştir. Bu durum, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün bir sonucu olarak erkeklerden beklenen evin geçimini sağlayacak kadar finansal güce sahip olmaları ve haneye para getirme görevini üstlenmeleridir. Geleneksel olarak belirlenen bu rol, erkekler tarafından da büyük oranda benimsenmiştir:

Murtaza: Her şeyin bir sırası, bir düzeni olması gerektiğini düşünüyorum. Hani hemen evlendin, hemen çocuk... veya hemen okulun bitti hemen evlen.. yani her şeyin bir aşaması olması gerektiğini, her şeyin sırasıyla yapılması gerektiğini düşünüyorum hocam.

Feridun: Ama özellikle Türkiye'nin şu anki ekonomisini de zaten hepimiz iliklerimize kadar hissediyoruz maalesef. Açıkçası şu an işte hani.. Maaşlı çalışan, özellikle işte memur tipli maaşlı çalışan biri, işten çıktığı anda bir sene değil, 2 ay boyunca kendine bakamaz. İşsizlik maaşı alıyor olsa dahi. [dernek ismi]'nden yardım alıyor olsa dahi, imkansız bakması, kiralar 20bin 30bin olmuş neredeyse... O yüzden işte hani belli bir ekonomik denge sağlanmadan önce çocuk yapılması... aynı şekilde evlilik yapılması da mantıksız geliyor bana.

(Ankara-Erkek OG)

Eşlerin Birbirini Tanıma Biçimi

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerde çoğunlukla gençler eşleriyle aralarında güçlü bir bağ kurabilmeleri için gereken duygusal olgunluk ve yaşam tecrübesinden yoksundurlar. Ergenlik ve gençlik dönemlerinde gençler cinsel kimliklerini henüz oluştururken önemli değişimler yaşamaktadırlar ve bu dönemde gençlerin birbirleri ile evlilik öncesi tanışma ve ilişkiye girme biçimleri evlilik deneyimlerini doğrudan etkilemektedir. Araştırma kapsamında görüşülen 18 yaşından önce evlenmiş genç katılımcıların büyük çoğunluğu eşleri ile evlilik niyetlerini paylaşmadan önce okulda, düğünde ya da mahallede tanışmış ve kısa bir süre de olsa bir arkadaşlık/flört dönemi geçirmişlerdir. Örneğin, Ağrı'da ilk aşkı ile 16 yaşında evlendiğini söyleyen Osman eşi ile tanışmasını ve evlenme hikayelerini şu şekilde aktarmıştır:

"...8-7 arası [ilk karşılaştıkları yaş]. Hani ben dedim sen benim eşim olacaksın. O da dedi sen de benim kocam falan olacaksın. Hani işte Allah'ın kaderi. Hani onların evi de Erzurum'daydı. O da dedesinin evinden gelmişti Kayseri'den. Ben gittim, ben bir baktım ya bu benim eski sevdiğim, küçüklük sevdiğim. Ondan sonra da hani ona söyledim dedim seni kaçıracağım falan işte hocam birbirimizle anlaştık falan. (Gülerek) Şubat 10'da kaçırıldım."

(Osman, 18 yaşında, 16 yaşında evlenmiş)

Kadınlara Yönelik Şiddet

Daha önce de vurgulandığı gibi reşit bile olsalar duygusal ya da zihinsel açıdan tam olarak olgunlaşmamış genç bireyler için söz konusu olan bu evliliklerde, eşlerin birbirleri ile ilişkileri kolayca gerginleşebilmekte; ilişkilerinde izolasyon ve yalnızlık duygularına yol açabilmektedir. Ayrıca, evlilik ilişkisi içinde etkili iletişim kurmak bu yaşta gençler için zorlayıcı olmakta, iletişim becerilerinin eksikliği ve özellikle eşler arasında yaş farkı olması gibi nedenler ile çiftlerin birbirlerini yeterince anlama ve desteklemeleri güçleşmektedir. Bir diğer önemli konu da evlilik ilişkisi içinde eşler arasındaki güç dengesizliğidir. ÇEZE ile kurulan evliliklerde genellikle erkeklerin genç kadınların üzerinde otorite ve etki kurarak daha fazla kontrole sahip olduğu ve bu durumun potansiyel sömürüye, şiddete

ve istismara yol açtığı gözlemlenmektedir. Özellikle zorla evliliklerde genç kadınlara yönelik şiddetin boyutları ve derecesi de ağırlaşabilmektedir. Kendisinden yaşça büyük bir tanıdığıın evde alıkoymasından sonucunda evlenmek zorunda kalan, evliliği boyunca şiddete maruz bırakılan ve boşandıktan sonra çocuğunu babasıyla bırakmak durumunda kalan Umay, maruz bırakıldığı şiddeti şu sözlerle ifade anlatmaktadır:

"Hani evlendikten sonra dedim ki ne ... olmuş bir kere kaderine boyun eğ, ailenin başını tamam ne kadar istemeye istemeye olsa da bir evlilik yapmış olsan bile ailenin başını bir kere önüne eğdin bir daha eğme dedim kendi kendime. Ama yaşadıklarım haddinden fazlaydı. Ben kışın ortasında, eşim madde içerdi içerdi beni bahçeye katardı [atardı]. Ben o bahçede tir tir titrerdim derdim ki Allahım ne zaman kafası geçecek de ben içeri giricem. Ben çocuğumu görmek istediğim için beynimden 17 dikişle zimba yedim. Bazen bana diyolar ki e sen hiç mi evladını düşünmüyorsun? Evladını yanına almayı istemiyorsun, bazen imkanlar da el vermiyor. Ben doğum ettim doğum eder etmez benim annem benim evladımı kucağımdan benden bir parça ya evladımı kucağımdan aldı. Daha emzirmedim bile kucağımdan aldı babasının eline verdi götür dedi, çocuğu burdan. Evime geldim benim anneme dedim ki anne dedim hani bir ağlama sesini duyayım ya dedim ya hani ölse değil mi gidersen mezarının üstüne oturursun dersinki hani bir toprağı var en azından burda dersin. Anneme dedim ki sadece bir ağlama sesini duyayım ara dedim. Annemin bana orda dediği tek kelime, eğer sen o çocuğu buraya getirirsen sen de git."

(Umay, 23 yaşında, 16 yaşında evlenmiş)

Benzer şekilde, Adana'da 16 yaşında Facebook üzerinden tanıştığı 17 yaşındaki genç ile yüz yüze buluşmalarından birinde erkeğin babası tarafından yakalanıp evlenmek zorunda bırakıldıklarını belirten Tansel, yaşı küçük olduğu için sadece imam nikahı yapıldığını belirtmiştir. Eşinin evliliklerinin beşinci ayından sonra madde kullanmaya başladığını ve kendisine fiziksel şiddet uygulamaya başladığını anlatmıştır. Uzun bir süre bu durumu hem erkeğin hem de kendi ailesinden eşinin tehditleri nedeniyle sakladığını belirten Tansel, eşinin isteği ile örtünmek durumunda kaldığını, böylece uzun pardösüler altında maruz bırakıldığı fiziksel şiddet izlerini ve yaralarını daha rahat gizleyebildiğini söylemiştir.

Görüşmelerde eşleri tarafından şiddete maruz bırakıldığından söz eden kadınlar olduğu gibi, Ankara'dan 17 yaşında evlenen Doruk, evlilik ilişkilerinde öfkesini kontrol edemediğini, eşinin anlayışı ve desteği ile bu sorunun üstesinden geldiğini ifade etmiştir:

"...Cam kırdığım çok oldu evde. Çünkü nasıl diyeyim sana, şiddete yani o an şiddete meyil göstermek, istesem de yapamıyordum çünkü ona ben bir tane vursam ikinci gün kendimi öldürürüm yani... Bir kere tokat atmıştım. Ondan hıncımı alamadığım zaman eve zarar vermeye başladım."

Eşim sonra beni yanına çağırdı böyle bir gün. Kavgalı değildik ama. Dedi ki şimdi sen erkek çocuk istiyorsun dedi... Çoğunlukla baskınlığım erkek çocuktur yani. Peki sinirlendiğin zaman evine senin gibi olmasını ister misin dedi, istemem dedim. Sen niye öylesin dedi. Niye konuşarak anlaşamıyoruz dedi. Niye bir yere zarar veriyorsun ya da kendi canını niye yakıyorsun dedi. Sonra çok dokundu o bana, bir hafta düşündüm yani o söylediğini dokundu yani. Eşimin bana bu şekil akıl vermesi çok hoşuma gitti. Ondan sonra şimdi şöyle yapıyoruz; ben tartıştığım zaman yani tartıştığımız zaman bir şey demeden montumu alıp dışarıya çıkarım. 10-15 dakika gezip, hava alıp dışarı çıkarım. Sonra oturur beraber çözeriz”

(Doruk, 22 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Cinsellik, Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Gençlerin Evlilik Öncesi Cinsel Birlikteliğe Bakışı

Türkiye’de, toplumsal değerler ve normlar, yaygın bir şekilde, evlilik öncesi cinsel ilişkiyi uygun görmemektedir. Bu bağlamda ebeveynler aile şerefine ve itibarının korunmasına büyük önem vermekte ve çocuklarını yetiştirirken bu değerleri öncelemektedir. Saha çalışması kapsamında iletişime geçilen gençler, muhafazakâr normlara uymak ve aile onurunu korumak için evlilik öncesinde cinsel birliktelik yaşanmasına ilişkin toplumsal normları büyük oranda kabul etmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen genç kadınların ve erkeklerin neredeyse tamamı evlilik öncesi cinsel ilişkiye karşı olduklarını ifade etmiştir. Örneğin, İzmir’de yaşayan ve 17 yaşında evlenen İtir (18), karşı cinslerin arkadaş olabileceklerini ancak aralarındaki ilişkiyi daha ileri götürmemeleri gerektiğini savunmaktadır:

“Ben öyle şeye karşıyım. Ortaokul mesela, ilkokul. Olmaması lazım. Arkadaş olabilir tabii ki de erkek kız arkadaş olabilir arkadaşlık edebilir tek kalmaması için. Derslerinde yardımcı olabilirler birbirlerine. Sınıfta arkadaşlık kurabilirler ama diğer yönlerden sıcak bakmıyorum yani bu tip şeylere.”

(İtir, 18 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Büyükşehirlerde gerçekleştirilen odak grup görüşmelerinde geleneksel normları kabul etmeyen ve kendisine yönelik bir baskı olarak algıladığını belirten az sayıda kadın katılımcı olmuştur. Gençlere evlilik öncesi cinsel ilişki hakkında düşünceleri sorulduğunda, bazıları bunu normal kabul edilmesi gereken bir şey olarak değerlendirirken diğer katılımcılar özellikle bunun genç kadınları sıkıntıya sokacağı gerekçesiyle karşı çıkmışlardır:

Beren: Ben normal olduğumu düşünüyorum yani cinselliğin, evlenmeden önce de olabileceğini düşünüyorum. Çünkü yani bu kişinin tamamen kendi görüşüyle alakalı ama olduğu zaman da insanı mesela böyle genel olarak çevre bizden daha büyük orta yaş insanların böyle çok kötü gördüğü bir şey. Ama modern dünyaya baktığım zaman böyle yeni nesil, özellikle yirmili yaşlardaki insanların bunu bence gayet normal karşıladıklarını ve ben de normal olduğumu düşünüyorum.

Diren: Hatta ben direkt olması gerektiğini düşünüyorum evlilik öncesi bir ilişkinin...

Ceylan: Boşanmalar da varmış bu konularda.

Beren: Aynı zamanda olmadığı takdirde bence, genel olarak erkeklerde eğer hani kendi karşının kendi isteği olmadığı takdirde zorla yapmaya çalışıyorlar yani bunu eğer herkes kafasını normalleştirebilirse zorla ilişkilerin önüne de geçilmiş olur bence...

Moderatör: Katılıyor muyuz arkadaşlar?

Seda: Yok.

Müşerref: Ben buna katılmıyorum.

Hümeysra: Hani sevgililik döneminde cinsellik istemesi biraz daha böyle şey oluyor zaten o cinsellik için sevgili olmuş gibi de oluyor biraz. Buna zor zorlamak zaten... Bilmiyorum... Biraz... ilişkinin masumiyetini yitiriyor gibi biraz. Sevgililik döneminde böyle bir şey istemesi mesela...

Hümeysra: zaten yaşa bağlı biraz da mesela erken yaşta böyle bir şey istemesi mesela... ileriki yaşlarda pişmanlığa da yol açabilir. Hamile kalsa?

Moderatör: Kızlar açısından diyorsun?

Hümeysra: Hamile kalabilir mesela.

Müşerref: Ben Yani... bir kadına vermediği... yani dinden ayrı da, bir kadına vermediği değeri gösterdiğini düşünüyorum. Çünkü yani bilmiyorum yani bir insan sevdiğine kıyamaz, onun gözyaşına kıyamaz, onun yani... bence yani evlenmeden önce çok kötü bir şey. ... Eee şu an cinsel ilişkiler çok arttı tecavüz de arttı ama evlendikten sonra yani olması dinimizce de ve böyle de çok güzel yani.

Seda: yani hamile, ee, hamile kalması, babası belli olması... Bunlar çok kötü şeyler yolu açabilir.

(Ankara-Kadın OG)

Ankara’da 17 yaşında evlenen Cenk ise, kendi cinselliğini kısıtlamak zorunda kaldığı için bir yandan evlenmeden önceki hayatını yaşayamamaktan duyduğu pişmanlığı paylaşırken diğer yandan ise dini inancının gereklerine uyduğu için memnuniyetini ifade etmiştir:

“Cinsellik konusundan mesela eksikim var ama eşime karşı değil dışarı tarafta yaşayamadım, hayatımı yaşayamadım. Otelde çalıştığım zaman adamları görüyorum 18-19 yaşında adamlar yiyor, içiyor, geziyor tozuyor. Lan ben niye yapamadım diyorum bazen. Ama bir yandan da düşünüyorum lan yapmayayım boşver diyorum, zina haram diyorum. Anladın mı demek istediğimi? O yüzden dolayı şu an mutluyum”.

(Cenk, 21 yaşında, 17 yaşından evlenmiş)

Evlenmiş genç kadınlar ve erkekler ile yapılan derinlemesine görüşmelerde ortaya çıkan bulgulara benzer şekilde, bekar genç erkekler ve kadınların katıldığı odak grup görüşmelerinde de din ve fiziksel sağlığa ilgili nedenler öne sürülerek, evlilik öncesinde gençler arasındaki cinsel ilişkilerin uygunsuz olduğu vurgulu bir biçimde dile getirilmiştir. Ancak, Ankara’da genç kadınların katıldığı odak grup görüşmesinde, gençlerin evlilik ilişkisi dışında cinsel açıdan özgür bir yaşam sürme imkanları gündeme gelmiş ve tartışılmıştır. Aile namusunu öne sürerek bu tür davranışları önlemeye yönelik toplumsal baskıyı eleştirip, bu tür

bir engellemenin kadınların cinsel sağlığı üzerinde zararlı etkileri olabileceğini düşündüklerini ifade etmişlerdir:

Beren: Ben normal olduğumu düşünüyorum yani cinselliğin, evlenmeden önce de olabileceğini düşünüyorum ... Bence kadınların sürekli cinselliğin çok kötü bir şey, çok kötü bir şey dendiği zaman ileride bazı hastalıklara yol açtığını düşünüyorum. Belki duymuşsunuzdur vajinismus diye bir hastalık var, kadınların hani kendini görmek bile istememesi. Hatta çoğu kadın, evliliklerinde bunun çok kötü bir şey olduklarını düşündükleri için kocalarının kendilerini aydınlık ortamda, çıplak bir şekilde görmediğini bile söylüyorlar sadece karanlık ortamda yaptıklarını söylüyorlar. Bence bu çok büyük bir baskı insanın üzerinde çünkü eee bu çok kötü bir şey, çok kötü bir şey diye dayatmak kadını ileride gerçekten böyle çok fazla uğraşması gerektirecek hastalıklarla baş başa bırakabiliyor. (Sessizlik)...

Diren: Bir de bu işte bekaret dediğimiz ee kavramı doğuruyor. Eee bekaretini koruyamamışsan ya da bakir değilsen evlenemezsin, namusun kirlenmiştir. Eee namusu başka şeylerde aradıklarında kaynaklı. Bu da eee daha önce hiç, tamam ne güzel hiç daha önce bir cinsel ilişki yaşamamışsın tertemizsin, evlenmeye hazırsın olgusunu doğuruyor ve ben de bu da yanlış bir şey olduğunu düşünüyorum açıkçası.

(Ankara-Kadın-OG)

Evlilik öncesi cinsel birliktelik konusu sağlık perspektifinden tartışılırken, odak grup görüşmelerindeki genç erkekler ve kadınlar için cinsellik ile ilgili eğitimlere duyulan ihtiyacın acil ve gerekli olduğu ifade edilmiştir:

Helin: Ben 18'den sonra cinsel ilişki olabileceğini düşünüyorum... burada da işte yine eğitim, yani çünkü o yaştaki gençlere cinsel eğitim verilmesi gerekiyor bunun ayıp bir şey olarak gözükmemesi gerekiyor. Cinsel birliktelikler hakkında hem erkeklere hem kızları eğitmemiz gerekiyor. Bunun hem okullarda yaygınlaştırılması gerekiyor bunu ailelerin de konuşması gerekiyor. Mesela çoğu anne kız ilişkilerinde bu yok...

Elif: ... Şimdi şöyle, bence de hem cinsel mesela korunma yöntemi de hem ailede hem de okulda bunun eğitimi verilmeli. Benim annemle aramdaki ilişki böyle çok sıkı, birbirimizden bir şey sakladığımız bir ilişki değil, o yüzden ben de annemden nasıl gördüysem kendi kızıma da aynı şekilde aktarmak isterim yani. Bunun yanlış bir şey olmadığını ama iyice düşünüp taşınması gerektiğini ve korunma yöntemi ya da cinsellik ya da mesela regl eğitimi gibi bu cinsellikten bağımsız bir şey. Ee yani bence eğer kendini hazır hissediyorsan ve 18'den büyüksün ve karşı tarafla güveniyorsan ve öncesinde ve sonrasında her şeyi konuşabilecek kadar yakınsanız birbirinize manevi olarak bence hani ben çok karşı değilim evlilik öncesi cinselliğe.

(Adana-Kadın OG)

Benzer şekilde genç erkekler de cinsellik ile ilgili gençlere yönelik eğitimlerin verilmesine ihtiyaç duyulduğunu şu şekilde belirtmişlerdir:

İlber: .. bilinçli olunması gerektiğini, bu eğitimlerin erken yaşlarda verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bir sürü korunma yöntemi var ve gençler bunu bilmeli. Ee şimdi dini açıdan, gelenek görenek vesaire toplum baskısından çok daha farklı, herkes tarafından farklı incelenebilecek bir şey ama herkesin birbirine saygı duyabileceğini, saygı duymasının mümkün olduğunu düşünüyorum. Saygı zaten her zaman mümkündür. Ben bir sakınca görmüyorum. Sadece bilinçli olunması gerektiğini, devletin bilinçlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Mirkelam: Katılıyorum İlber'e okullarda bunun dersleri verilmeli, sadece cinsellik üzerine değil hayat bazında. Çünkü liseden çıktığımızda aslında sadece teorik bilgilerle yüklenmiş insanlar topluluğuz. Cinsellik alanında da bizi eğitebilirler. Kadınlara mesela ortaokuldayken adetle alakalı dersler veriyorlardı. Ama neden hiçbir kadın ve erkeğe cinsellikle alakalı ders verilmiyor?

Kubilay: Ya ben de onu yine maalesef hani aslında kötü bir şey değil tabii ki ama, dini açıdan bazı kişiler tarafından hoş görülmediğini, o yüzden de bu konuların çok açılmadan üstünün kapanması gerektiğini düşündüklerini düşünüyorum. Hoş bir şey değil aslında. Yani herkesin bir şekilde işlenmesi lazım. Aynen dediği gibi yani liseden çıktığımız zaman aslında ergin bireyler olarak görülürüz ve çoğu şeyi bilmeden, sadece teorik bilgilerle etrafta geziyoruz. O yüzden öğretilmesi kesinlikle doğru olurdu.

Mirkelam: benim kastettiğim, lisede sonuçta bunu öğrettiklerinde, cinsellikle alakalı şeyleri öğrettiklerinde.. yani çocuklar hadi bunu öğrendik hani gidelim deneyelim havasında bir izlenim uyandırmayın. Sonuçta evlenecek insanlar da var, evlenecek insanlar için de geçerli bu. Ben onu düşündüm mesela. Sonuçta istenmeyen hamilelikler evliliklerde de çok sık gözlemlenen bir durum ve bunların önüne geçebilmek için insanların bilinçlendirilmesi lazım olduğunu düşünüyorum.

(Ankara-Erkek-OG)"

Gebeliği Önleyici Yöntem Bilgisi ve Kullanımı

Araştırma kapsamında gerçekleşen derinlemesine görüşmeler ve odak gruplar, gençlerin gebeliği önleyici yöntem kullanımı hakkında bilgi düzeylerinin oldukça düşük ve bu yöntemlere erişimlerinin de sınırlı olduğunu göstermiştir. Bu duruma neden olan faktörler arasında yaygın toplumsal değer ve tutumların yanı sıra cinsel sağlık ve üreme sağlığı konusunda gençlere yönelik kapsamlı eğitimlerin eksikliği ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişim imkanlarının sınırlı olması da yer almaktadır. Olgunlaşmadan evlenmiş genç çiftlerin yaşlarının küçüklüğünden kaynaklı tecrübesizlikleri, aile planlamasının önemini ve mevcut seçenekleri tam olarak kavrama ve uygulama becerilerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Derinlemesine görüşmelerde, genç kadınların çoğunluğu ilk doğumlarına kadar ne kendilerinin ne de eşlerinin herhangi bir modern gebeliği önleyici yöntem kullanmadığını ve doğum yapana kadar bu yöntemlerden herhangi bir şekilde haberdar olmadıklarını belirtmişlerdir. Doğumlarını ertelemek isteyen kadınların, ilk çocuklarından sonra kullandıkları ya da kullanmayı düşündükleri gebeliği önleyici yöntem sorulduğunda en fazla tercih

edilen yöntem olarak rahim içi araç (RİA) takılmasından söz edilmiştir. Bazı genç kadınlar olası olumsuz yan etkileri nedeniyle gebeliği önleyici yöntemleri kullanmakta tereddüt ettiklerini de belirtmiştir. Örneğin, İzmir'de yaşayan, 17 yaşında evlenen ve bir çocuğu olan Esin gebeliği önleyici hap kullanırken, düzenli kullanmadığını da belirterek, hamile kaldığını şu sözlerle aktarmıştır:

"... çocuğumun doğum sürecini de onunla [doktor] geçirdim, nasıl korunabilirim, ne yapabilirim? Spiral takalım dedi, korktum istemedim...Hani canım acır mı, bilinçsizim çünkü. Küçüküm, bilinçsizim bunu kabul ediyorum çünkü bir şeyleri bilmiyorum. Canım acır mı, acaba nolur, ne hissederim, bu tarz kaygılar oldu bende ve kabul etmedim. Ondan sonra bana doğum kontrol hapı verdi, en güvenilir olan hapı şey yaptı. Ben de kabul ettim ve içiyordum. Her gün. Ama saatlerini düzenli içmiyordum mesela bir gün sabah içiyorsam bir gün unutuyordum akşam içiyordum, ama her gün içiyordum ben bu hapı. Sonrasında işte bir yedi sekiz ay sonra hamile olduğumu öğrendim."

(Esin, 22 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Genç erkeklerin kadınlara kıyasla gebeliği önleyici yöntemler ve kullanımları konusunda bilgi düzeyleri ve ilgilerinin daha az olduğu rahatlıkla söylenebilir. Örneğin Ankarada yaşayan ve 17 yaşında evlenen Cenk (21), maddi durumlarının kötü olması nedeniyle babasının kendisini ikinci bir çocuk yapmaması konusunda uyardığını ve bu nedenle eşinin gebeliği önleyici bir yöntem kullandığından söz ederken pek ilgili olmadığını göstermiştir:

Görüşmeci: Peki şeyi sorayım, gebeliği önleyici yöntem hakkında bilginiz var mıydı, yöntemler hakkında? Hamileliği önleyici yöntemler?

Cenk: ...Şu an mesela kullanıyor eşim yani o şekilde, spiral denilen bir cisim varmış ben pek bilmiyorum. Çocuk olmasını istemiyoruz şimdi o yüzden dolayı korunuyoruz.

(Cenk, 21 yaşında, 17 yaşından evlenmiş)

Her üç ilde genç kadınlar ve erkeklerle yürütülen odak grup görüşmeleri, katılımcıların cinsel sağlık ve üreme sağlığı konusunda yeterli derecede bilgiye sahip olmadıklarını ortaya koymuştur. Genç kadın katılımcılar derinlemesine görüşmelerde olduğu gibi bu konularda kendilerine verilen eğitimin içerik ve süre açısından yetersizliğinden söz etmişlerdir:

Moderatör: Ama hiç böyle bir ne bileyim regl ile ilgili, üreme sağlığı, gebelik, gebeliği önleyici yöntem kullanımı...

(Karışık sesler): Üstünkörü... yüzeysel olarak...

Elif: Reglin ne olduğu değil de mesela pedin nasıl kullanılması gerektiğini birisi öğretmeli... Ortaokulda ve lisede hatırlıyorum gelip biri işte bir saatlik falan ped nasıl takılır..

Helin: Orkid miydi [Hijyenik Ped Markası]... O evet benim dönemimde de yaptılar.

Ezgi: O kadar. Ped nasıl takılır eğitim bu kadar. Yani regle dair hiçbir şey yoktu ped nasıl takılır eğitim sadece böyle..

(Adana-Kadın- OG)

Bazı okullarda eğitim verilmesinden söz edilse de özellikle eğitim müfredatında bu konuların yeterince yer almaması hep eleştirilmiştir. Aynı ildeki genç erkeklerin katıldığı odak grup görüşmesinde, bu konunun çok da önemsenmediği anlaşılmaktadır:

Moderatör: Ben de onu merak ediyordum hiç yapmadılar mı cinsel sağlık, üreme sağlığıyla ilgili herhangi bir ortaokulda ya da lisede eğitime katılmadınız mı?

Harun: Biz fen bilgisi dersinde çok ufaktım fazla hatırlamıyorum ama kitabın belli bir kesiminde böyle bir resim ve emoji de biz o sayfayı atladık...

Yusuf: Fen bilgisi biyoloji olarak gidiyor galiba.

Harun: Evet fen bilgisinde atladi.

Moderatör: Hmm baya o konuya geldik atladık.

Harun: Atladık evet.

Mustafa: Bizde atlamadılar da yani ders verildi geçti hani..

Harun: Bizde şeydir öyle. Gırgır şamata..

Furkan: Bizde de üstünkörü olmuştu".

(Adana-Erkek-OG)

Adölesan Gebelik

Adölesan gebelik, genel itibari ile 19 yaşında veya daha küçük genç kızlarda meydana gelen gebelikleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Adölesan gebelikler ve doğumlar anne ve bebek için çok ciddi sağlık risklerini taşımakta, aynı zamanda genç kadınların kendilerini gerçekleştirebilmelerinin önünde sağlıklı gelişim, eğitim ve ekonomik fırsatlardan mahrum kalma ve sosyal damgalanma dahil olmak üzere çeşitli zorluklarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Çocuk yaşta evlilikler sonucu meydana gelen gebelikler ruhsal ve biyolojik yönlerden bu yaş grubunda olanlar için yüksek risk taşımakta ve beraberinde birçok kısa, orta ve uzun vadeli sağlık riskleri ve sorunlarına neden olmakta ve anne ve bebek ölümleri riskini artırmaktadır. Saha çalışması sırasında ÇEZE deneyimi yaşamış gençlerin bazıları bebeklerinin ciddi sağlık sorunları yaşadıklarından söz etmişlerdir. Örneğin, İzmir'de yaşayan ve 17 yaşında evlenen 20 yaşındaki Halit bebeğinin doğumdan sonra kafasında bir hasar oluştuğundan söz etmiştir:

Görüşmeci: Beyinde hasar oluşmuş dediniz, ne oldu?

Halit: Kafası büyük olduğu için, doğumda sıkışma yapmış abi. Kafasına oksijen, kan gitmemiş. Sıkışma yaptığı için kan gitmemiş ama Allah'a şükürler olsun düzeldi şu anda. Benzer şekilde, Ağrı'da yaşayan Pelin de "Evlendikten herhalde 2 ay sonra falan hamile kaldım. 2 aylıktı bebeğim herhalde, sonra öldü karnımda kalbi durmuştu. Ben de kürtaj oldum. Yani 16 yaşındayken" diyerek çocuk yaşta evliliğin getirdiği zorlukları ve bu nedenle çocuğunu kaybettiğini anlatmıştır. Derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmelerindeki gençlerin anlatımları, çocuk yaşta evliliklerin çocuk yaşta ebeveynliği beraberinde getirdiğini ve bunun sadece anneler ve bebekler için değil, aynı zamanda aileler ve toplum için de ciddi bir sorun yarattığını göstermiştir.

Adana'da ilk kız arkadaşı ile 17 yaşında evlenen 18 yaşındaki Zeki, eşi ve yeni doğan bebekleri ile birlikte ailesinin yanın-

da yaşıyor ve her ne kadar babasına ihtiyaç duyduğunda yardım etse de düzenli ve ücret getiren bir işte çalışmıyor. Çocuk yaşta evlenmenin kendisi ve eşi için herhangi bir zorluğu olmadığını belirtirken eşi de çalışmadığı için hem kendi ailesinin hem de evde kardeşlerinin geçimini babasının sağladığını annesinin de evde temizlik ve yemek işleri ile ilgilendiğini belirtirken bu durumun ailesi için ne kadar zor olduğunun farkında olmadığı gözlemlenmiştir.

Görüşmeci: *Anladım, peki sence küçük yaşta, yani 18'inden önce evlenmek herhangi bir şeyi var mı?*

Zeki: *Zorluk?*

Görüşmeci: *Bir sorun yaratıyor mu? Zorlukları var mı?*

Zeki: *Yok yani, bence yok.*

....

Görüşmeci: *Sence böyle evi geçindirmek falan mesela, tabi baban, baban başındaymış tabi de. Kendi başına geçindirecek olsan?*

Zeki: *Geçindiririm valla.*

Görüşmeci: *Geçindiririm diyorsun.*

Zeki: *Tabi.*

...

Görüşmeci: *E sen de babanla çalışıyormuşsun aslında.*

Zeki: *Ama ben mesela bazen gidiyorum, bazen gitmiyorum.*

Görüşmeci: *Baban şey demiyor mu, sürekli gel demiyor mu sana?*

Zeki: *Yok, diyebilir mi?*

Görüşmeci: *Tek başına mı çalışıyor baban?*

Zeki: *Aynen.*

Görüşmeci: *Hani yardıma ihtiyacı olunca çağırıyor seni o zaman.*

Zeki: *Aynen. Zor bir şey olursa gel yardım et.*

Görüşmeci: *Peki şey nasıl oluyor, harçlık? Baban mı sana para veriyor?*

Zeki: *Ya babam mesela eve katar parayı, ihtiyacınız kadar alın der.*

Görüşmeci: *Annende mi duruyor para nerede duruyor?*

Zeki: *Annemde durur, veya odamıza koyar.*

Görüşmeci: *Ha size de ayrı şey veriyor yani.*

Zeki: *Tabi, bana ayır verir, eşime ayrı verir, anneme ayrı verir.*

Ankara odak grup görüşmesi katılımcılarından Murtaza finansal bağımsızlıklarını kazanmadan gençler arasında yapılan bu tür aşk evliliklerinin kendilerini ne kadar zora sokacağını şu sözlerle ifade etmektedir:

Murtaza: *Şimdi bizim Burdur'da kız kaçırma oluyor. çok meşhur bir şey. yani şimdi...alıyor alıyor...*

Moderatör: *Hah, kız kaçırma neden meşhur? Mesela ben hiç bilmiyordum.*

Murtaza: *Yani şimdi hani anne baba genç diye vermiyor, alıyor. hani ne işin var? Nasıl bakacaksın ona? Aşk da karın doyurmuyor hani şeyden bakınca. Evin yok şeyin yok ya neyine bakacaksın? Taşıyabilecek halin yok ya, bir şekilde bakman gerekiyor ona. Yani onun için Hani işin... veya hani belli şey yaptıktan sonra, aşamaları hallettikten sonra evlenilmesi gerekiyor. sadece ben buna aşığım diye Hani ev geçindiremiyecem, bunun kirası var, faturası var.*

Moderatör: *Genç de bunları düşünsün diyor yani?*

Murtaza: *Evet, çocuk doğacak, bunun bezi var şeyi var hani. öyle ben bunu çok seviyorum diye bir senin cebine para koymuyor veya bakmıyor sana."*

(Ankara-Erkek-OG)

4.4. ÇEZE'nin Anlamı, Sonuçları ve Çözüm Önerileri

Bu bölümde ilk olarak genç kadın ve erkeklerin çocuk yaşta, erken ve zorla evlilik kavramlarını nasıl tanımladıkları ve tarif ettikleri tartışılmıştır. İkinci olarak gençlerin bakış açısından çocuk yaşta ve erken evlenmenin artıları ve eksileri incelenmiştir. Son olarak, genç kadın ve erkeklerin çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikleri sorun alanı olarak görüp görmediklerine dair görüşlerine ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Saha çalışmasında, çocuk yaşta ve erken evliliklerin benzer şekilde algılandığı ve bu iki evlilik biçimini farklı şekilde tanımlayan katılımcılar arasında ise çocuk yaşta evliliklerin genellikle 15 yaş ve altında yapılmış evlilikler olarak ifade edildiği gözlemlenmiştir. Zorla evliliğin ise benzer şekilde tanımlandığı ve katılımcıların evliliğe zorlanılmasına karşı oldukları söylenebilir. Ayrıca, özellikle odak grup görüşmelerinde gençler ÇEZE'yi sosyo-ekonomik durum ve kültürel yapı ile ilişkilendirerek tanımlamış ve tarif etmişlerdir. Olgunluğa erişmek, mutlu bir yuva kurmak ve kötü alışkanlıklardan uzak durmak çocuk yaşta ve erken evliliğin olumlu tarafları olarak belirtilirken kesintiye uğrayan eğitim ve meslek hayatı, ağır sorumluluklar ve kısıtlamalar olumsuz yönleri olarak öne çıkmaktadır.

ÇEZE ile ilgili Tanımlamalar

Çocuk Yaşta ve Erken Evlilikler Algısı ve Tanımlanması Hem derinlemesine görüşmeler hem de odak gruplar için çocuk yaşta ve erken evlilikler arasında belirgin bir ayrım yapmayan katılımcılardan söz edilebilir. Bunun yanında, zorla evlilikleri tanımlama konusunda farklılık gözlenmiştir. Genç erkek ve kadınlar çocuk yaşta ve erken evlilik kavramlarını birbirine koşut şekilde tarif ederken, iki tür evliliğin doğrudan aynı şey olduğunu söylemiş veya benzer yaş sınırları ortaya koymuşlardır. Örneğin, Ankarada yaşayan ve 17 yaşında evlenen Doruk, 17 yaş öncesinde yapılmış evlilikleri çocuk yaşta evlilik çerçevesinde değerlendirirken, erkeklerin evlenmesi için yaştan ziyade ekonomik koşulların önemini altını çizmiştir. Aralarındaki fark sorulduğunda ise aynı şeyin aklına geldiğini ifade etmiştir:

"Erken (evlilik)... bizim insanımıza, Türk insanına 'erken evlilik' dediğin zaman, erken evliliğin tanımı hemen akla 'çocuk yaşta, genç yaşta' olarak geliyor. Öyle değil mi? O yüzden insan ekmeğini kazandığı zaman... (hazırdır)" (Erkekler için evlenmek için gereken maddi şartlardan bahsediyor.)

(Doruk, 22 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

On sekiz yaşından küçük her evliliğin çocuk evliliği olarak kabul edilmesi gerektiğine inanan Metin de iki kavramı birbiriyle aynı yönde tarif etmiştir. On yedi yaşında evlenen/evlendirilen 24 yaşındaki katılımcı, yaş sınırları yerine

bu tür evliliklerin olgunluk ve cehalet ile ilişkisini vurgulamıştır:

Görüşmeci: *O çocuk yaşta olur mu?*

Metin: *Yaş yani yıl geçtikçe yaş geçtikçe bence daha çok mantıklı düşünüp de daha çok olgunlaşabiliyor insan. O yüzden bence 18-19-20 olabilir yani.*

Görüşmeci: *Bunlar çocuk yaşta evlilik değil diyorsunuz.*

Metin: *Aynen.*

Görüşmeci: *Erken yaşta evlilik ne ifade ediyor size?*

Metin: *Çocuk evliliği.*

Görüşmeci: *Aynı şeyi mi ifade ediyor?*

Metin: *Yani aynı şey ifade ediyor. Bilip bilmeden evlenmek. Bir nevi cahilken.*

Aynı şekilde, 14 yaşında evlenen/evlendirilen iki çocuk annesi Jale, çocuk yaşta ve erken evlilikler arasında bir fark olmadığına inanmaktadır. Bununla birlikte, 17 yaşın altındaki evliliklerin erken olduğunu ifade ederken kendi evliliğini de bu çerçevede değerlendirmiştir. Derinlemesine görüşmede evlilikle ilgili toplumsal baskıya değinen Jale, aslında çocuk olduğu dönemde "Evliliğin tam zamanı; artık çocuk değilsin" gibi söylemlerle karşılaştığını anlatmıştır.

Sınırlar ve Farklılıklar

Benzer tanımlamaların yanı sıra genç kadın ve erkekler çocuk yaşta ve erken evlilikler için yaş çitasını farklı şekilde belirlemektedir. Görüşülen kişilerin bir kısmı çocuk yaşta evlilikleri 18'in çok altındaki yaşlarda yapılan evlilikler olarak görürken kimi katılımcılar erken evlilikler için 18, 20 ve hatta 15 yaşlarını sınır olarak düşünmektedir. Örneğin biri kuzeninin ailesi olmak üzere iki ailenin kendisini istemeye gelmesinin ardından akrabası olmayan kişiyle 17 yaşında evlenen/evlendirilen ve Yozgat'ta yaşayan Kumru, 14 yaş altında yapılan evlilikleri çocuk yaşta evlilikler olarak nitelendirirken 17 yaş altı evlilikleri erken olarak tanımlamıştır. Kumru ayrıca okuldaki son yılı olan 8. sınıfta evlenmeyi ve çocuk sahibi olma zamanının geldiğini düşündüğünü ifade etmiştir.

Bir başka örnek olarak, Adana'da yaşayan, görüşme tarihinde 17 yaşında olan ve 16 yaşında evlenen Veysel, çocuk yaşta evlilik denildiğinde 14-15 yaşlarını düşündüğünü ve 15-18 yaş arasının evlilik için erken olduğunu belirtmiştir:

"14-15 yaşında mesela. Mesela ben çok erken evlendim. Ama ben sevdim de evlendim. Şimdi bir de bunu sevmediğin insanla evlendiğini düşündüğün... Düşünüyorum bazen, böyle bakıyorum olmuyor yani ne bileyim. Ben şimdi bu kızı sevmesem niye evleneyim ki? Deli miyim ben? İşte konuşuyorum kendi kendime. Ben bazen eşime çocuğuma bakarım. Oynadıklarını görüyorum böyle. Ben evli miyim derim bazen. "... Öyle ben evli miyim derim. Bir dakika böyle içimden geçerim geri gelirim mesela. Aslında erken işte de biz acele ettik aslında. Kim olsa olsun erken evlilik bazılarına iyi bazılarına kötü. "... "Erken evlilik. Çocuk yaşta evlilik olmaz. Erken evlilik benim aklıma, yaştan 15-16-17 erken evlilik yaşları. Ama çocuk yaşta aklıma gelenler 11-12-10. O yaşlar geliyor aklıma direkt."

(Veysel, 17 yaşında, 16 yaşında evlenmiş)

Ağrı'da yaşayan ve 15 yaşında evlenen/evlendirilen Nazgül ise, o dönemi çocukluk olarak nitelendirirken bu şekilde bir evliliğin "kötü" olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında, 20-21 yaşlarından önce yapılan evliliklerin erken olacağını belirterek bu yaşlardan önce evlenilmemesi gerektiğini söylemiştir.

Yaş sınırı koymayan bazı gençler ise, olgunluk ve cahillik gibi kişisel özellikleri ön plana çıkarmıştır. Bu kişilere göre eğer bir kişi evlilik kararı konusunda olgun ve bilinçli ise, evlenmek için uygun yaşta olup olmadığı önemsiz hale gelmektedir.

Adana'daki genç kadınlarla yapılan odak grup görüşmesinden Suna ise 18 yaşında olmanın olgunlaşmak anlamına gelmediğini vurgulayarak mutlu bir evlilik için daha ileri yaşları işaret etmiştir. Ayrıca Suna, çocuk yaşta ve erken evlilikler arasında muğlak bir ayırım olduğunu düşünmektedir:

"Hani çok tam bir ayırımı da yok bence ya sonuçta 18 yaşına gelmiş kişi de bir ergen ve o da çocuk diye düşünüyorum ben. Tam bir olgunluğa sahip değil ve doğru kararlar veremez. Çünkü bir kimlik karmaşası yaşıyor, bir kimliğini bulmaya çalışıyor o dönemlerde. Hani bunun için çok bir net bir ayırım söz konusu değil bence."

(Kadın OG, Adana)

Ağrı odak grup katılımcısı Defne de 18 yaş sınırının çocukluk döneminin bitişini ifade ettiğini, evlilik için ideal yaşın 25 olduğunu ve daha erken yaşları çocuk yaşta ve erken evlilik çerçevesinde gördüğünü belirtmiştir.

"Zaten bir gencin ideal yaşı 25'tir. Çünkü ergen çağı, çocuk çağı ve büyüme yaşı vardır bunlarda. 18'e kadar sen daha çocuksun, sen daha yemeği pişirmeyi bilemezsin ki. Hani sen daha sütü içersin. E 18 yaşında da çocuktan şeyin mantığı var, ben artık özgürüm. Hani kimse bana karışamaz. Bu bir de aileden kaynaklanıyor hani, o aile ona o güveni veriyorsa eğer kötü yolda, kötü baskı veriyorsa; e çocuk da der hani ben artık erkeğim yanda ben artık kızım istediğimi yaparım, istediğimle evlenirim. Ailem de bir şey demez. Aksine gurur duyar. Bu da çok yanlış. Yani 25 yaş her bir insan için..."

(Kadın OG, Ağrı)

Genel olarak gençlerin iki kavram arasında ayırım yapmakta güçlük çekildiği gözlemlenmiştir. Derinlemesine görüşmelerde birçok katılımcının çocuk yaşta ve erken evlilikler arasındaki farkı ortaya koymakta güçlük çektiği, kavramların soyut düzeyde algılandığı ve günlük hayatta karşılıklarının pek olmadığı görülmüştür. Buna rağmen, genç kadınların katıldığı Ankara'daki odak grup görüşmesinden Arzu gibi daha somut tanımlar getiren katılımcılar da olmuştur:

"18 yaşın altı bence bütün herkes çocuk kabul edilir ve 18 yaşın altındaki herkes için çocuk evliliği diyebiliriz ama 18 yaşın üzerindeki insanlar için kişisel tercihe bağlı olarak erken evlilik ya da bunu artık nasıl adlandırıyorsak herkes

bence göreceli bir şekilde adlandırabilir. Kimisi için 25 yaş da erkendir ama kimisi için 23 yaş erkendir.”

(Kadın OG, Ankara)

Aynı odak grup görüşmesinde Diren ise çocuk yaşta evlilikler için daha alt yaşları işaret ederek erken evlilikler için yaş sınırının duruma göre değişebileceğini ifade etmiştir:

Moderator: *Ne zaman çocuk yaşta evlilik oluyor?*

Diren: *Yani 12, 13 bazen 8. Değişebiliyor yörelere ya da insanların bakış açılarına, çocuklarına değer verip ya da verdikleri değer ölçütlerine göre. Yani çocuk biraz daha nesnel bir kavram ama erken yaşta evlilik... Belki biraz daha göreceli olması yönünden ayrılabilir ondan..*

(Kadın OG, Ankara)

Bir diğer husus da cinsiyetlere göre değişkenlik gösteren yaş sınırları olmuştur. Bazı gençlerin erken evliliği tanımlarken erkekler için daha ileri yaş sınırlarını dile getirdiği gözlemlenmiştir. Örneğin, Ankara’da gerçekleşen odak grup görüşmesi sırasında İlber ve Afşin 17-25 yaş arasında yapılan evliliklerin erken evlilik olduğunu söylerken Mur-taza “Bence bir erkek 30’dan önce çocukluktan çıkamaz.” demiştir. Bunun yanında, Ağrı odak grup görüşmesi katılımcısı Serhat ise kadınların 20 yaşından önce evlenmesi gerektiğini söyleyerek çocuk yaşta evliliği olumsuz bir olgu olarak anlatmıştır.

Sosyo-Ekonomik Durum ve Kültür ile İlişkisi

ÇEZE’yi sosyo-ekonomik statü ile ilişkilendirerek bu olguyu ülkenin doğusundaki veya Orta Doğu’daki kültürel yapı ile bağlantılı olarak tanımlayanlar da olmuştur. Burada yaşayan insanların ekonomik ve eğitim ile ilgili dezavantajları çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler ile ilişkilendirmektedir. Örneğin, Ankara’da yapılan odak grupta Feridun zorla evlilikleri yetersiz eğitim ve kültürel normlarla bağdaştırmıştır:

“Hah zorla evliliğe gelecektim evet. Şimdi ne oluyor, zorla evlenin... Evlendirildiğinde küçük küçük çocuklar, küçük çocuklardan kastım illa hani 6 yaş, 10 yaş, 10 yaşın altı değil 18 yaş da küçük bir evliliktir bence. Tabii istatistikler ne kadar bilmiyorum Türkiye’de veya işte dünya çapında ama yüksek ihtimalle Orta Doğu bölgesinde daha yüksektir bu evlilik diye düşünüyorum kendimce. Eee bunu da ben, eğitimsiz bir topluma ve işte maalesef yanlışça benimsenmiş bir kültüre yoruyorum. Olmaması gereken bir şey yani.”

(Erkek OG, Ankara)

Adana’daki odak grup katılımcılarından Elif ise çocuk yaşta evlilikleri anlatırken bölgenin “kültürel karmaşasına” atıfta bulunarak çocuk yaşta evlilik deyince aklına “doğudaki şehirler ya da o kültürün geldiğini” ifade etmiştir. Ankara’da gerçekleştirilen odak grup katılımcılarından biri ise zorla evliliği tanımlaması istendiğinde konunun ekonomik yönünü vurgulamış ve Romanlardaki çocuk yaşta evliliklere değinmiştir:

“Aileler arasında prestij, güç, para.. Çünkü fakir fakire verecek değil ya, fakir zengine hani kız verir veya kız alır veya

başka ne olabilir hani gelenek görenek... Emin olmamakla beraber Romanları da 16, 17 yaşlarında evlendiriyorlar, yirmisinden sonra evde kaldı gözüyle bakıyorlar hani sosyal medyada gördüğümüz kadarıyla. Hani bunlardır nedeni...”

(Erkek OG, Ankara)

Konu açıldığında bazı katılımcılar yaş sınırlarına değinmeden önce az gelişmişliğe, ekonomiye, eğitimdeki eksikliklere, geleneklere, aile baskısına veya kültürel yapıya atıfta bulunmuşlardır. Özellikle odak grup oturumlarındaki tartışmaların bir kısmı ülkenin doğusundaki ve batısındaki farklı dinamikleri, dinin modern ve geleneksel yorumu, kuşak farklılıkları ve ekonomik eşitsizlikler etrafında dönmüştür. Örneğin, Ağrı odak grup katılımcısı Ömer, çocuk yaşta evliliklerde dinin ve geleneklerin rolünden bahsederken sorgulamanın elverişsizliğini değerlendirmiştir:

“Çünkü mesela biz genelde bu bizim kuşak biraz daha Batılaşma, biraz daha modern takılıyorlar. Biz bilmediğimiz için pek fazla gelenek görenek. Sorsanız belki hepimiz her şeyi bilmiyoruz. Onlar da belki hatalarını gelenek görenek falan diye üstünü kapatıyorlar. Veya hepimiz Müslümanız falan diyoruz, “Bilmediğimiz konular var”, “Çok büyük konuları bilmiyoruz”, “Dinimizde böyle” deyip bizi geçiştirmeye çalışıyorlar. Hani eğitim verenlerin, eğitim alanlara karşı biraz daha eğitim alması gerek. Sizin bilmediğiniz konu hakkında belki ben de size bir şey söylesem belki siz de bana inanacaksınız. Bilmediğiniz için doğru olarak düşünüyorsunuz.”

(Erkek OG, Ağrı)

Çocuk Yaşta ve Erken Evliliğin Getirdikleri ve Götürdükleri Olgunluğa Erişme, Mutlu Bir Yuva ve Kötü Alışkanlıklardan Uzak Durma

Bazı katılımcılar, evliliğin olgunlaşmalarına ve hayatı daha erken öğrenmelerine yardımcı olduğuna inanmaktadır. Ankara’da yaşayan, 17 yaşında evlenen/evlendirilen ve bir çocuğu olan Burçak, derinlemesine görüşmede çocukluk çağında ve daha ileri dönemde evlenen insanların karşılaştırarak, erken evlenmenin hayata dair daha fazla farkındalık yarattığını ve bu şekilde evlenenlerin olgunluk açısından diğerlerinden bir adım öne geçtiğini ifade etmiştir:

“Ailelerinin özelliklerini bilmem ama yani çocuk yaşta evlenen kişileri düşünsene bi... Çocuk yaşta evlenmiş, bir de 25 yaşında evlenmiş kişi çok farklı olur. Tecrübeleri farklı olur, hayat yaşantısı farklı olur. Yani onun düşüncesi bile farklı olur yani kişinin. O 30 yaşında, 25 yaşında evlenen kişiyle o erken yaşta evlenen kişi, yani evlilik hakkında olsun çocuk hakkında olsun ya da ne biliyim iş hakkında olsun ailesi hakkında olsun çevre hakkında olsun daha çok tecrübelidir. Zaten diğer kişi o yaşa kadar kendi böyle eğlenmenin ya da ne bileyim okumanın derindedir. Hiçbir şeyin farkında değildir. Ama o sadece onlarla ilgilendikleri için her şeyin farkındadır. Ne olup biteceğini mesela ondan daha çok bilir. O şekilde.”

(Burçak, 19 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Derinlemesine görüşmelerde çocuk yaşta ya da erken yaşta evliliğin sağladığı erken olgunlaşmanın yanı sıra, daha küçük yaşta mutlu bir yuva sahibi olma şansı yakaladıklarından bahsedilmiştir. Örneğin Ağrı'da yaşayan Metin, evlilik sayesinde ailenin değerini anlama ve sorumluluk almayı öğrenme şansı yakaladığını anlattıktan sonra böyle bir evlilikle birlikte çocukla yaş farkının az olacağını ve bunun tadının çıkarılabileceğini anlatmıştır:

"... O yüzden ne bileyim hani küçük yaşta evlenmesinin güzel yanı, erkenden sorumluluk almak, erkenden ailenin değerini anlamak. Ailenize sahip çıkmak. Hani gidip de 35-40 yaşında evlenilmez mi, çocuğunuz bile olmaz. O çocuk sen 40 yaşındasın çocuk büyüyecek, 20 yaşına geldi mi sen 60 yaşında olacaksın. Öldükten sonra o çocuğun şeyi kalmıyor ki, kıymeti."

(Metin, 24 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Yine derinlemesine görüşmelerde kimi katılımcılar evliliğin uyuşturucu bağımlılığı başta olmak üzere kötü alışkanlıklardan koruduğunu vurgulamıştır. Örneğin, İzmir'de yaşayan, ağır bir uyuşturucu bağımlılığı dönemi yaşamış olan ve bir süre hapis cezası alan Halit, evliliğin ve çocuk sahibi olmanın sorumluluk sahibi yaptığını anlatarak evliliği hayatının kurtarıcısı olarak gördüğünü ifade etmiştir. Bu bağlamda, ailelerin halihazırda eğitim hayatında olmayan veya çalışma hayatında istikrarsız olan çocuklarını mümkün olan en kısa sürede evlendirmeye çalışarak tehlikelerden uzak tutmak istedikleri söylenebilir. Örneğin Adana'da yaşayan Veysel, evli olmanın kötü alışkanlıklardan kendisini nasıl uzak tuttuğunu şöyle anlatmıştır:

"Ben demiştim ya size yedi tane dosyam var. Ben onun sayesinde şu an kavga etmiyorum mesela. Elim ayağımı çektim. Ben evli olmadan önce her gün, her hafta içki içerdim mesela. Sürekli gezerdim evlere hiç gelmezdim. Sonra evlendim elim ayağımı her şeyden çektim. Şu an kavga yok, alkol yok, bilmem o yok. Ben sigara kullanıyorum. Yani başka bir şey kullandığım yok. Uyuşturucu hayatta olmaz. Bizim ailemizde genetik [uyuşturucu kullanmamak] bu."

(Veysel, 17 yaşında, 16 yaşında evlenmiş)

Eğitim ve Meslek Hayatına Dair Pişmanlıklar, Ağır Sorumluluklar ve Kısıtlanma

Katılımcıların çocuk yaşta evliliğin olumsuz yönleri konusunda farklı düşüncelere sahip oldukları gözlemlenmiştir. Erkeklerin bir kısmı evliliğin karşı cinsle ilişkilerde yaşadıkları kısıtlamalar da dahil olmak üzere hayatlarından zevk almalarını engelleyen taraflarından söz etmişlerdir. Öte yandan, kimi kadın katılımcılar çocuk yaşta evlenmenin sonuçlarına değinerek eğitim hayatlarının kesintiye uğradığını ve çocuk sahibi olma ile gelen sorumluluklarla ilgili pişmanlıklarını ifade etmişlerdir. Örnek olarak, Yozgat'ta yaşayan, lise birinci sınıfta okulu kendi isteğiyle bıraktıktan sonra evlenen/evlendirilen Kumru şu şekilde konuşmuştur:

"Yani nasıl anlatayım yani insan hiçbir şey bilmiyor. Gözü açıldığında da ayy keşke bende öyle bir şansım olsaydı

da evlenmeseydim de şey yapsaydım yoluma baksaydım. Mesela misal biz ben kendim söyleyim. Keşke liseye gitseydim belki bir meslek sahibi olurum... // Yani hiç olmasa bi alanda diplomam olurdu. Yani en azından diyorum ki yani babamın o kadar emek gördüğünü biraz çalışarak da şey yaparak da öderdim. En azından bir işe girebilirdim yani."

(Kumru, 23 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Benzer şekilde, Ağrı'da yaşayan Nazgül "Bizde kız çocuk okumaz" anlayışının okuldan uzaklaşmaya etkisinden söz etmiştir. Okuldan ayrılması evlenmek amacıyla olmasa da, eğitime devam etmesi yönünde desteklenen bir ortamda bulunsaydı, şu anda evli olmama ihtimalini düşündürmektedir.

"Ya çocuk... (evliliği) Bazen gerçekten hani insan artık anlayamıyor, bun alıyor. Mesela yaş ilerledikçe hani diyelim 15 yaşında, 18'de 17'ye, 19'a falan geliyorsun... Keşke hiç evlenmeseydim. Evlenmeseydim şu an hayatım değişik olurdu. Okurdum bir meslek sahibi olurum, kendime göre birini isterdim. Hani bazen o pişmanlık da oluyor insanlarda."

(Nazgül, 23 yaşında, 15 yaşında evlenmiş)

Aynı ilde yaşayan, 16 yaşında evlenen ve iki çocuğu olan Pelin ise erken yaşta evlenmeyi hiç önermediğini söyleyerek çocukluğunu ve gençliğini yaşayabilmek için 24 yaşından sonra evlenmeyi ve daha sonra çocuk sahibi olmayı tercih edeceğini dile getirmiştir. Ağrı'da yaşayan Lale de erken yaşta evliliği çocukların gençliklerini yaşamalarını engelleyen ve ağır sorumluluklar yükleyen "korkunç bir şey" olarak tanımlamıştır.

Buna ilaveten, evliliğin olumsuz yönlerini dile getirme konusunda erkeklerin daha çekingen görüldükleri gözlemlenmiştir. Erkeklerin daha ziyade bir aileye sahip olmanın ve haneyi idare etmenin önemine ve sorumluluğuna değindikleri; bunun yanında aileyi bir arada tutma ve aileyi geçindirmek için gerekeni yapmanın değerinden bahsettikleri söylenebilir. Buna karşın bazı erkek katılımcılar da erkenden sorumluluk alma ile evliliğin yaşamları üzerinde kısıtlayıcı bir etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin Ankara'da yaşayan Doruk, evlilik ve ilgili sorumluluklar nedeniyle tamamen kısıtlanmış hissettiğini söyleyerek pek çok gencin yaptığı gibi "gezip tozamadığını" ifade etmiştir. On yedi yaşında evlenen bir çocuk babası Feyzi'nin anlattıkları da bu çerçevede değerlendirilebilir:

"Kısıtlanma var. Şimdi biri arıyor seni ikna etti. Tamam dur diyorsun mesela tamam bakayım, geleyim diyorsun mesela. Diyemiyorsun ki hemen tamam geliyorum, çünkü evde bir sorumluluğun var. Bir sorman lazım, akşam gelirim veyahut da gelemem. Danışman, sorman lazım. Hani bu sefer o oluyor yani kısıtlanma oluyor. Yani istediğin her yere gidemiyorsun, istediğin her şeyi yapamıyorsun. Öyle bir kısıtlanma oluyor."

(Feyzi, 20 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Sorun Alanı Olarak ÇEZE ve Çözüm Önerileri

Genç kadınlar ve erkeklerin çoğu çocuk yaşta veya erken evlilikleri sorunlu olarak görmektedir. Bu tür evliliklerin toplumsal olarak bir sorun teşkil edip etmediği sorulduğunda bazı gençler daha çok günlük hayatta yaşadıkları sorunlardan bahsetmiştir. Örneğin, Yozgat'ta yaşayan ve 17 yaşında evlenen/evlendirilen ortaokul mezunu İlgü günlük hayattaki zorlukları anlatırken bu tip evlilikleri bir sorun alanı olarak tanımlamıştır:

"Tabii ki de sorun. Küçük yaşta evlilik, çocuğun çocuğu olur mu derler mesela. Ya sen mesela şunda tecrübe kazandın, şunda bir ilktir. Şunda tecrübe kazanman gerekirdi mesela. Ama işte bu 17'sinde, şimdi 21 yaşında şey yaptım, 21 yaşında şeyim oldu. Nasıl diyeyim size, insan büyüyor yani, evlenen insan daima tecrübeli olur. Küçüğün daima tecrübesiz, uykusuz kalırsın, yorgun olursun, bitkin olursun. Sabah kaynanan çağırır kalk, kahvaltı hazırla ondan sonra ahıra git, bilmem ne yap. Zaten bir kere sabaha kadar bu adamı uykusuz bırakır. Özellikle doğum aylarında."
(İlgü, 22 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Daha az sayıda olmakla birlikte, çocuk yaşta ve erken evlilikleri bir sorun olarak görmediğini ifade eden katılımcılar da olmuştur. Örneğin 18 yaşından önce evlenen/evlendirilen ve Adana'da yaşayan Yusuf, çiftin iyi geçinmesi ve birbirini sevmesi durumunda bu yaşlarda evliliğin sorun olmadığını belirtmiştir. Aynı ilde yaşayan, şu anda 18 yaşında olan ve bir yıl önce evlenen Zeki ise 18 yaşından önce yapılan evlilikleri sorunlu bulmadığını söyleyerek "İnsanlar istedikleri zaman evlenmeliler" demiştir. Ayrıca, genel bir gözlem olarak, görüşülen erkeklerin özellikle 15-17 yaşları arasında hoşlandıkları ve sevdikleri birini bulduklarında evlenmek için güçlü bir irade gösterdikleri ve dolayısıyla bu süreci normal gördükleri anlaşılmaktadır.

Katılımcıların çocuk yaşta ve erken evliliklerle ilgili tanımlamaları ve yaş sınırları ve diğer değerlendirmeleri değişiklik gösterse de zorla evliliklere doğrudan karşı çıkılmaktadır. Ancak istisnai hallere örnek olarak, derinlemesine görüşme yapılan Ankara'da Doruk (22) ve İzmir'de Fevzi (20) evlilik öncesi cinsel ilişkiye giren kadınlar üzerinden örneklerle ailelerin çocuklarını zorla evlendirme hakkına ancak biriyle cinsel ilişkiye girmeleri halinde sahip olduklarını ifade etmiştir.

Sorunun çözümü için ise aile, öğretmenler ve medya temel aktörler olarak işaret edilerek farkındalık yaratma ve bilinçlendirmenin gerekliliği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra, kamusal yaptırımların rolü ve genç kadınların güçlenmesi ile ilgili öneriler de sunulmuştur.

Ailelere Yönelik Öneriler: Farkındalık Artırıcı Eğitimler, Eğitime Devamlılığın Sağlanması

Odak grup görüşmeleri boyunca vurgulanan önemli bir konu, çocukların içinde büyüdükleri ailelerin bilinç düzeyinin ÇEZE üzerindeki etkisi olmuştur. Gençler, çocuk yaşta ya da erken olduğunu düşünmeden evlenmek isteseler

bile, ailelerinin ya da yaşlıların bu tür evliliklerin yol açtığı olumsuzluklara dikkat çekerek bu durumu engellemeleri gerektiğinin altını çizmiştir. Ancak yaşlıların ve ailelerin tam tersi yönde bir tutumda olabildikleri ve bu nedenle, ÇEZE'nin olumsuz sonuçlarının onlara öğretilmesi gerektiğinin üzerinde durulmuştur. Odak gruplardaki katılımcılara bu konuda ailelere ve yaşlılara nasıl yaklaşılması gerektiğine dair bir önerileri olup olmadığı sorulduğunda, hayranlık duydukları ünlülerden bahsederek bu kişilerin ÇEZE'nin olumsuz sonuçları hakkında konuşmalar yapabileceği söylenmiştir.

Çocuk yaşta evlenen ve Yozgat'ta yaşayan Kumru, ÇEZE'ye karşı yapılabileceklerden bahsederken çocukların liseye başlamadan önce evlenmek istediklerini ve karşı cinsle çıkmaya başladıklarını, bu nedenle ailelerin bu yaşta evliliği önlemek için çocuklarını eğitime teşvik etmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Ağrı'da yaşayan ve 17 yaşında evlenen Lale de ailelerin en azından çocuklarının eğitime devam etme potansiyeli olup olmadığını görmek için beklemelerini ve aksi takdirde 20 yaşını geçtiklerinde evlendirmelerini önermektedir:

"Eğer okuması güzelse, dersleri iyiyse okusunlar. Hem anne baba okutsun hem çocuk okusun. Ta ki hani nasip, ne eline geçirirse. Baktılar dersleri iyi değil yani okuması yazması... Öğretmen de diyor normal dersleri, okumasınlar evde otursunlar, anne babasına yardım etsinler, taa ki yaşı evlenecek yaşa geldiği zaman evlensinler. Ben onu tavsiye ediyorum. Mesela bir arkadaşım var, o da okulu bıraktı. Dersleri iyi değildi bıraktı, şu an anne babasına yardım ediyor evde, ta ki yaşı geldiği zaman görücü usulüyle... Ne bileyim yani sevdiğiyle evlendirirler, evlendirsin. Ta ki yaşa geldiği zaman evliliğe, evlenecek yaşa geldiği zaman gelsinler, hani erken 18, 20 yaşında evlenmesinler."
(Lale, 24 yaşında, 17 yaşında evlenmiş)

Benzer biçimde, odak grup görüşmelerinde gençlerin ve ailelerinin evlilik konusunda eğitilmesinin gerekliliği gündeme gelmiştir. Gençlerin evlilik hakkında bilgi sahibi olmaları ve kendilerini hangi sorumlulukların beklediği konusunda bilinçlendirilmelerinin çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin önüne geçilmesini sağlayabileceği belirtilmiştir.

Helin: Bunu da çok doğru bulmuyorum ama bence şey mesela küçük çocukların yani belki 15-16 yaşlarındaki insanlar artık yavaş yavaş evlilik nedir, ne değildir bunun hakkında bilinçlendirilebilirler hem çocukları hem de aile. Yani en büyük şey bence şey odak noktası ailedir. Çünkü lise bittikten sonra mesela evlenmişler ya lise bittikten sonra o çocuk o an sevdiğini düşünüyor, istediğini düşünüyor evliliği istediğini düşünüyor çünkü evliliğin ileride ne gibi sorumluluklar getirdiğini bilmiyor.

(Kadın OG, Adana)

Ömer: ...Veya evlilik için ayrı, çocuk için ayrı eğitimler olması lazım. Eğitimsiz çocuk olmaması lazım. Yani bunlar eğitim en önemlisi. Aile olmadığı sürece her şey hani ailede başlar. Aile ne yaparsa çocuk aynısını görür. Sabahtan

beri hani burada konuştuğumuz bütün konular aileye bağlıyor hani genel olarak. Aileden başlayıp, çocuğu ona göre geliştirmemiz lazım. Eğitim yani her şeyin başı..”
(Erkek OG, Ağrı)

Öğretmenlere Yönelik Öneriler: Farkındalık Geliştirme ve Daha İlgili Rehberlik/Öğretmenlik

Odak grup görüşmelerinde özellikle öğretmenlerin kırsal bölgelerde önemli bir role sahip olduğu ve ilkokuldan başlayarak insanların bilinçlendirilmesi gerektiği tartışılmıştır. Örneğin, üniversite öğrencisi Suna, Adana’da gerçekleştirilen odak grup görüşmesinde Türkiye’nin az gelişmiş bölgelerinde öğretmenlerin dönüştürücü rolüne dikkat çekerken, yine aynı ilde genç erkeklerle gerçekleştirilen odak grup katılımcısı, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde okuyan Harun yükseköğretimde de bu konuda eğitim verilmesi gerekliliğinden bahsetmiştir. Eğitimde ÇEZE farkındalığı yaratma gerekliliği konusunda geniş bir fikir birliği olduğu görülürken diğer bir odak grupta psikolojik danışma ve rehberlik öğretmenlerinin bu konuda öğrencilere danışmanlık vermede yetersiz kaldıkları ve sadece “çalışma programları yazdıkları” tartışılmıştır. Örneğin, üniversite sınavına hazırlanan Ankara odak grubu katılımcıları Müşerref rehberlik derslerinin gerekliliğine değinirken, Alman Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencisi Arzu öğretmenlerin ilgisizliğine işaret etmiştir:

Müşerref: Evet bu aslında aileye de bağlı, bu kız yani kız istese bile evlenmeyi, ailenin engel olması lazım ya da aile vermeye çalışsa bile kızın yani iki... İkisinden birisinin olgun olması lazım bu konuda. Ve yani okullarda da bunun daha fazla öğretilmesini... Yani bir rehberlik derslerinin daha fazla verilmesini düşünüyorum yani öyle okullarda verilsin yani erken yaşta da gerçekten..”
(Kadın OG, Ankara)

Arzu: Evet PDR uzmanları tarafından okullara rehberlikçiler atanıyor ama bu rehberlik öğretmenleri aslında öğrencilerle ben çok ilgilenmediklerini de düşünüyorum, sadece işte dersler konusunda ilgi verdiklerini, onun dışında öğrencilerle bireysel ya da böyle çok az öğrenci gibi bir grup görüşmesi yapılmadığını düşünüyorum. Bu yine okullarda seminerler oluyor öğrencilere hani rehberlik öğretmenin verdiği... Rehberlik öğretmenleri seminerler veriyor fakat bu seminerler aşırı kalabalık oluyor hani 40 öğrenci, 50 öğrenci ve öğrenciye ulaşmak mümkün değil aslında.”
(Kadın OG, Ankara)

Odak grup katılımcısı olan üniversitesi öğrencisi Furkan da aynı şekilde lise dönemindeyken rehberlik hocaları ile yeteri kadar görüşemediklerinden bahsetmektedir:

“Ya da rehber eğitim hocası, rehberlikler sağlam eğitim almalı ve sağlam eğitim vermeli. Çünkü ben buradakinde yani hepsi aynı düşünceyi düşünüyor büyük ihtimalle ortaokul beşten lise 4’e kadar rehberlik hocamı ben bir TEOG’da [Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş Sistemi] gördüm... Bir de YKS’de [Yüksek Öğretim Kurumları Sınavı] gördüm.”
(Erkek OG, Adana)

Rehber öğretmenlerin bu konularda nitelikli eğitim almaları, böylece öğrencilere soruları ve sorunları konusunda, tercihen küçük gruplar halinde, daha fazla yardımcı olmaları önerilmiştir. Buna ek olarak, bir odak gruptan katılımcısı da rehber öğretmenlerin kırsal bölgelerde de farkındalık yaratmak ve aileleri eğitmek için görevlendirilmesini önermiştir.

Medyaya Yönelik Öneriler: Alternatif Programlar, Güçlü Kadın Figürleri

Öneriler konuşulduğunda medyanın bu konudaki rolüne ve farkındalık oluşturmada etkili olabileceğine sıklıkla değinilmiştir. Ankara’da genç kadınlar ile yapılan odak grup görüşmesinde, yerli dizilerde yansıtılan kadın imajının olumsuz bir etmen olduğu, bu yapımların kadınları kariyer hedefi ve başarı hikayesi olmayan karakterler olarak resmettikleri ve daha çok kadınların evlilik yaşamına ve erkeklerin toplumdaki üstün statüsüne odaklandıkları konuşulmuştur. Üniversitede gazetecilik bölümünde okuyan Ceylan, bununla ilgili olarak daha çeşitli kadın profillerinin yansıtılması gerekliliğine değinmektedir:

“Kamu spotları koysalar bence iyi olur. Ama onun dışında dizilerde sürekli kadınları öne çıkarmaları gerekiyor ki yanında bir erkek olmadan. Ben bu yüzden Türk dizisi izlemiyorum genelde yabancı dizi izliyorum. Onda da şu şekilde mesela dizilerde çocukların hayal gücünün gelişmesi açısından farklı meslek gruplarını anlatmaları gerekiyor. Sürekli ağa var işte bir serveti var nereden geldiği belli olmayan.”

(Kadın OG, Ankara)

Devlete ve Kamu Kurumlarına Yönelik Öneriler: Kamusal Yaptırımlar

Devletin ve kamu otoritelerinin konu hakkında sert önlemler alması gerekliliği hem derinlemesine görüşmelerde hem de odak gruplarda sıklıkla ifade edilmiştir. Bu noktada kamusal yaptırımlara duyulan ihtiyaçlardan bahsedilerek evliliklere ve medyaya doğrudan müdahalelerin gerekliliği de tartışılmıştır. Örneğin, Ağrı odak grup katılımcılarından lise son sınıf öğrencisi Ömer, evlilikte “yeterliliğin” önemini vurgulayarak “evlilik ruhsatı” uygulanmasını önermektedir:

“Yani şey olması lazım bence hocam, bu şimdiki neslimiz bence gitti artık, yani iş işten kopmadı da. Şimdiki nesli anladıkları, hani kırsal kesim falan dedim ya mesela onlara gidip eğitim verirsiniz çok da ciddiye almazlar. Onlara biraz daha anladığı dilden olması lazım. Ama mesela böyle şehir merkezinde olan mesela imkanlarımız olduğu gibi, bizim gibi ders alma imkânı olan kişiler bence şu an düzelmiş sayılırlar yani. İleride olan nesiller, çocuklarına falan sanmıyorum ileride böyle bir şeylerin yaşanacağını. Ama illa yani tedbiri elden bırakmamak lazım, şey olması lazım bence artık evlilik mesela cüzdanı veriyorlar ya. Onun yerine bence evlilik ruhsatı vermeliler. Onu story atmalarına, hani evlilik cüzdanını story olarak kullanıyorlar. Onun yerine bir eğitim belgesi olması lazım mesela, bir hafta bile olsa en azından bir çocuk eğitimi olsun, nasıl yetiştirilir...”
(Erkek OG, Ağrı)

Adana'da genç kadınların katıldığı odak grup görüşmesinde ise evlilik yaş sınırı ile ilgili daha sert tedbirler dile getirilmiştir. Örneğin, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları bölümü mezunu Peri, evlilik yaş sınırı olarak 25'i önerirken evlilik ile ilgili belli başlı kriterlerin gerekliliğine işaret etmektedir:

"25 yaşından önce evlenemezsiniz. Buna katılıyorum, ben 20 yaşından önce ne cinsellik evlilik öncesi veya sonrası hiç fark etmiyor cinselliğin yaşanmasına tamamen karşı bir insanım. Ya bu kızda da oğlunda da bu şekilde bana göre öyle. Sebabi şu 18 yaşına geldiğinde herkes kendisini aa işte ben tüm haklarımı elime aldım artık 18'im ve ben bir yetişkin oldum istediğim her şeyi yapabilirim. Bu çok yanlış bir şey, sen henüz daha oluşmadın yani tam o olgunluğa erişmeden senin 20 yaşına kadar en azından o kişinin yetiştiğini düşünüyorum..."

(Kadın OG, Adana)

Başka bir denetleme talebi de gençlerin yaşamlarını etkileyen sosyal medya ile ilgili olarak gündeme getirilmiştir. Genç erkekler ile yapılan odak grup görüşmesinde, sosyal medyanın denetlenmesi konusunda bir uzlaşma sağlanamasa da sosyal medyanın denetlenmesinin imkansızlığından, hangi kurumun denetleyeceği ve Türkiye'nin bilişim alanındaki hukuk sistemindeki yetersizliğinden söz edilmiştir.

Genç Kadınların Güçlenmesi

Genç kadınlarla gerçekleştirilen odak grup görüşmesinde, kadınların her açıdan güçlenmelerinin önemi vurgulanmıştır. Kadın dostu işlerin yaratılması ya da mevcut işlerin buna göre düzenlenmesi ile genç kadın istihdamının artacağı ve çocuk yaşta evliliklerin önlenebileceği ifade edilmiştir. Özellikle genç kadınların ailelerinden ihtiyaç duydukları desteği alamadıkları ve aileye getirdikleri mali yük nedeniyle mümkün olan en kısa sürede evlendirilmek istendiği tartışılmıştır. Üniversite sınavına hazırlanan 18 yaşındaki Meliha, söz konusu odak grupta genç kadınların ekonomik özgürlüğünü kazanması gerekliliğini şu sözlerle ifade etmiştir:

"Bence ekonomik özgürlük her şeydir. Eğer bir kadın ekonomik özgürlüğü varsa tüm toplum karşısında dursa, yine kendi başına ben bu kararı verdim, bunun arkasında duruyorum diyebilir. Hani kız çocuklarının genelde babalarının zoruyla evlendirmelerinin sebebi de ekonomik özgürlüklerinin olmaması. Çünkü baba evden attıktan sonra onlara bakacak hiç kimse yok. Kız bir cam fanusun içinde büyütülmüş hiçbir erkek görmemiş hayatında. Çıktığı gibi, yani başına kötü bir şey geleceği belli. Hani kız da diyor ki hani ben kötü bir hayat yaşayacağıma bari ailemin gözetimi altında yaşayayım. O da bir şey gibi, hayvanat bahçesindeki hayvan gibi oluyor yani. Bir eve kapatıyorlar. Kızı da gelip görüyorlar arada..."

(Kadın OG, Ağrı)

Konuyla ilgili olarak üniversite öğrencileri 20 yaşındaki İlber ve 18 yaşındaki Murtaza odak grup görüşmesinde kadın örgütlerinin daha etkin olması gerekliliğinden, öğ-

retmenlerle etkileşimin bu anlamda öneminden ve erkeklerin hakimiyetinin kırılması ihtiyacından bahsetmişlerdir:

İlber: Şimdi ama yani sonuçta eğitim zorunlu bir şey. En kötü ihtimalle oradaki genç kızların... Okulda toplanıyorlar. Okula gidip yine bu örgütler bir şekilde, en azından öğretmenlerle, öğretmenler...

Murtaza: Yapılması gerek ona lafım yok (kadın örgütlerinin etkinliğinden bahsediyor). Hani ilk önce bu şeyin kırılması gerekiyor, hani erkeğin affedersin kızın, kadının sahibi tabusunu hani "o benim tapulu malım" şeyinin kırılması gerekiyor, tabusunun..

(Erkek OG, Ankara)

Sonuç olarak, çocuk yaşta ve erken evlilikler benzer şekilde tanımlanmış, bazı katılımcılar tanımlarda yaş sınırları da kullanmışlardır. Belirtilen kavramlar, belli gruplar ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyiyle ilişkili olarak da tarif edilmiştir. Özellikle çocuk yaşta evlenmiş/evlendirilmiş gençler, çocuk yaşta ve erken evliliklerin avantajları ve dezavantajları söz konusu olduğunda, bu evliliklerin olgunluğa erişme, mutlu bir yuva ve sorumluluk sahibi olma ve kötü alışkanlıklardan uzaklaşma gibi olumlu yönlerinden söz etmişlerdir. Öte yandan, bu sorumlulukların getirdiği ağır yük, eğitim hayatından uzaklaşma ve gençliği yaşayamama gibi sebepler de dezavantajlar olarak dile getirilmiştir. Genellikle sorun alanı olarak değerlendirilen bu evliliklerin önüne geçmek için ise; ailelerin bilinçlendirilmesi, öğretmenlerin rolünün üzerinde durulması, medyanın olumsuz etkilerinin bertaraf edilmesi, kamusal yaptırımların sıkıca uygulanması ve kadınların toplumsal rollerinin değişmesiyle beraber eşitlikçi bir anlayışın benimsenmesi gerekliliği öne çıkmaktadır. Ayrıca hem derinlemesine görüşme hem de odak grup görüşmelerinin katılımcılarının zorla evliliğe karşı oldukları konusunda hemfikir oldukları ifade edilebilir.

5. BÖLÜM

BULGULAR VE ÇEZE İLE MÜCADELE ÖNERİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Bu araştırma, çocukların temel haklarına yönelik ihlal, çocuklara yönelik şiddet biçimlerinden ve sürdürülebilir kalkınmanın engellerinden biri olan çocuk yaşta, erken ve zorla evlilik konusunu gençlerin perspektifinden anlamayı ve genç kadınlar ile erkeklerin temel hakları ve refahı için savunuculuk yapmayı destekleyecek bilgi üretmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla üretilen bilgi, ülke geneli için genelleme amacı taşımamakta; ancak insanlar için neyin önemli olduğunu anlamamıza fayda sağlayan bir araştırma yaklaşımı olan nitel araştırma ile çok yaygın olmamakla birlikte yaşanan tüm deneyimleri önemli kılan bir yaklaşımla, gündeme getirilen tüm konuları içermiştir. Kadınların deneyim ve algılarını önceleyen birçok çalışmadan farklı olarak bu nitel araştırmanın odağında, kadınların yanı sıra erkekler de yer almış ve güncel döneme ışık tutabilmek için 25 yaşını bitirmemiş gençler ile görüşülmüştür. Çocuk yaşta evlenme oranlarının yüksek olduğu Adana, Ağrı, Ankara, İzmir ve Yozgat illerinde derinlemesine görüşme ve odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde, gençlerin ÇEZE'ye ilişkin deneyim ve görüşlerinin genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra, araştırmacıların ÇEZE ile mücadeleye yönelik önerilerine yer verilmiştir.

5.1. Gençlerin Perspektifinden ÇEZE

Araştırma bulgularının aktarıldığı bölümlerde, ÇEZE ile ilgili öne çıkan temalar aile, okul, sosyal çevre ve evlilik olmak üzere dört kurum özelinde ele alınmıştır. ÇEZE'nin önlenmesine yönelik müdahale, araştırma ve programlarında öne çıkan yoksulluk ve ekonomik koşulların etkisi, bu araştırma sırasında özellikle evli gençler tarafından çok az dile getirilse de görüşmelerin yapıldığı mahallelerde ekonomik koşulların zorlu olduğu gözlemlenmiştir. Derinlemesine görüşmelere katılan 18 yaşından önce evlenmiş kadın ve erkekler, büyük ölçüde beş ildeki sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahallelerde yaşamalarına rağmen, yoksulluk ve ekonomik koşullar ile kendi evlilikleri arasında bir ilişki kurmaktan kaçınmışlardır. Ailelerindeki ekonomik sıkıntılar ve kardeş sayısının fazlalığı gündeme gelse de başlık parası daha çok başkalarının evliliklerine gerekçe olarak anılmış-

tır.

Evliliklerinde başlık parası uygulaması olan genç kadınlar ve erkeklerin birçoğu bu geleneksel uygulamayı benimsemediklerini ifade etmiştir. Odak grup görüşmelerine katılan genç kadınlar ve erkekler açısından ise, ekonomik faktörlerin ÇEZE'yi tetiklediği, gündeme getirilmiştir.

Evlenmemiş gençler ekonomik koşullardan kendi yaşamları açısından şikayetçi olmamış, 18 yaşından önce evlenmek zorunda kalan "ötekiler" açısından sorun olduğundan söz etmişlerdir. Benzer biçimde, 18 yaşından önce evlenen gençler de evlilikleri ile ekonomik koşulların ilişkisini gündeme getirmemişlerdir.

Birçok nicel ve nitel araştırmanın ön plana çıkardığı ekonomik faktörlerin bu araştırma kapsamında geri planda kalması, bu faktörlerin çocuk yaşta evliliklerle ilişkisi olmadığı anlamına gelmemektedir. Ancak, bu durum gençlerin algıları ya da bu konuda nasıl algılanmak istedikleri hakkında yeni sorular sormayı gerektirebilir.

Gençler ile yapılan görüşmelerin analizi, genç kadınlar ile genç erkekleri ÇEZE'ye teşvik eden ve konuya dair görüşlerini etkileyen aile, okul, sosyal çevre ve evlilik kurumlarına ilişkin anlatımların üç temada ortaklaştığını göstermiştir. Bu temalar, alternatiflerin ve fırsatların sınırlılığı, cinselliğe yaklaşım ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile sosyal normların etkisi biçiminde özetlenmiştir (Tablo 3). Analizlerin öne çıkardığı birbirini destekleyen bu temalar farklı kurumlar açısından geçerli olmakta ve pekişmektedir.

Alternatiflerin ve Fırsatların Sınırlılığı

Türkiye'de gençlerin "aile kurlmalarına" büyük önem atfedilmektedir. Ailelerin çocuklarının "mürüvvetini görmesi" biçiminde ifade edilen olgu, daha çok evlilikle ilişkili olarak algılanmaktadır. Kız çocukların eğitime devam etmesinin daha az desteklendiği ya da hiç desteklenmediği, kadınların ev işleri ve bakım işlerinden sorumlu görüldüğü ama

Tablo 3. Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere Dair Ortaklaşan Temalar

	AİLE	OKUL
ALTERNATİFLERİN VE FIRSATLARIN SINIRLILIĞI	<ul style="list-style-type: none"> • Evliliğin kutsallığı ve alternatifsizliği • Aile içi kurallar ve sınırların çocukların hareket alanını sınırlandırması (arkadaşlarıyla dışarıda zaman geçirme, sosyal etkinliklere katılma anlamında) • Yeterince ilgi görmeme, sevilme (özellikle babanın yokluğu ve sevgisizliği) • Eğitimin desteklenmemesi • Ev içi şiddetten kaçmak • Çocukların korunması (kız çocuklar için "namus", oğlan çocuklar için uyuşturucudan uzaklaşma aracı) • Çocukların ekonomik açıdan da güvenli bir yaşama kavuşması 	<ul style="list-style-type: none"> • Öğretmenlerin isteksiz olabilmesi ve yönlendirme konusunda yetersiz kalabilmesi (özellikle dezavantajlı bölgelerde) • Hayal kurmayı pekiştirmeyen bir eğitim sistemi • Eğitimden istihdama geçiş fırsatlarının yetersizliği ve eğitimin sunacaklarına inanmama, önemsiz görme • Sosyal dışlanma ve ayrımcılık • Akran zorbalığından ve okul içindeki şiddetten kaçma
CİNSELLİĞE İLİŞKİN BAKIŞ AÇILARI	<ul style="list-style-type: none"> • Evlilik öncesi cinsellik" ve "cinsellik" konularının rahat konuşulamaması • Evlilik öncesi cinsel ilişki yaşanması korkusu/kaygısı ("namus" kaygısı ya da hamilelik) • Cinsel taciz ve saldırı, şiddet korkusu/kaygısı • CSÜS ve hakları konularında bilgisizlik 	<ul style="list-style-type: none"> • Ergen sağlığı, gelişimi, cinsel sağlık ve üreme sağlığı konularında bilgi eksikliği ve bu konuların müfredatta yeterince yer almaması
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ	<ul style="list-style-type: none"> • Aile içinde eğitim, istihdam vb. birçok alanda kız ve oğlan çocuklarına yönelik çifte standartların varlığı • Akraba evliliği, başlık parası gibi geleneksel uygulamalara karşı koyamama, baskıya direnememe • Çocuk yaşta evliliklerde dinin teşvik ettiğinin öne sürülmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığı • Yaş hiyerarşisi nedeniyle gençlerin saygı görmemesi, kabul edilmemesi ve değerli hissetmemeleri

SOSYAL ÇEVRE	EVLİLİK	TOPLUMSAL NORMLAR
<ul style="list-style-type: none"> • Akraba/komşular ile sınırlı sosyal çevreden uzaklaşma (dedikodunun yaygın olduğu) • Destekleyici olmayan arkadaşlık ilişkileri • Sosyal çevrenin ve medyanın evliliği özendirilmesi / romantikleştirmesi • Sosyal çevreden saygı görmeme • Evliliğin özendirilmesi (gelinlik giyme, takı, kendi evinin olması, seyahat etme vb.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Duygusal ve bedensel olarak evliliğe hazır olmama • Evliliğin geleneksel normlara uygun biçimde kurulması • Erken yaşta ebeveyn olma • Cinsiyete dayalı iş bölümünün geleneksel normları desteklemesi, küçük yaşta fazla sorumluluk üstlenme • Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetleri hakkında yetersiz bilgi ve sınırlı erişim 	<ul style="list-style-type: none"> • Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve ayrımcı uygulamalar (medya, sosyal medya, toplum ve kurumlar vb.) • Evliliğin toplum ve toplumsal kurumlar tarafından özendirilmesi • Evliliği pekiştiren ve destekleyen sosyal politikalar
<ul style="list-style-type: none"> • Cinsellik konusundaki yanlış bilgiler • Evlilik öncesi cinsel birliktelik yaşayanlara yönelik negatif bakış açısı • Cinsellikle ilgili konularda konuşamama, yalnızlık ve bilgisizlik 	<ul style="list-style-type: none"> • Cinsel yaşama dair bilgisizlik • Riskli adölesan gebelikler • Cinsel sağlık ve üreme sağlığı konusunda bilgi eksikliği 	<ul style="list-style-type: none"> • Cinsellikle ilgili konularda toplumsal cinsiyet eşitsizliği (çifte standartlar) • Medya ve sosyal medyada aldatmanın diziler aracılığıyla normalleştirilmesi; gençlerin cinselliği deneyimlemesine yönelik tabular
<ul style="list-style-type: none"> • Kadınların temel rolünün "eş" ve "anne" olarak tanımlanması • Ataerkil sistemdeki yaş hiyerarşisinin baskınlığı nedeniyle gençlerin saygı görmemesi • Evlilikle birlikte saygı ve statünün artması • Evliliğin maddi güvence getireceği düşüncesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Erkeğin "gelir getiren", kadının "yuva yapan" geleneksel rolünün evlilik içinde desteklenmesi • Üreme sağlığı ve cinsel sağlık ile ilgili kararları da içerecek biçimde, kadınların karar alma rollerinin kısıtlı olması • Akrabalık bağları ve aile mülkiyetinin korunması için uygulanan geleneksel pratiklerin desteklenmesi • Toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde kadınların daha fazla şiddete maruz kalma riski altında olması 	<ul style="list-style-type: none"> • Aileyi güçlendirmeyi hedefleyen politikaların 'birey'i geri planda bırakabilmesi • Çocuk yaşta evliliklerin desteklendiğini gündeme getiren ve gündemde tutan söylemlerin varlığı • Yasal düzenlemelere rağmen toplumsal normlar nedeniyle uygulamada yaşanan sorunlar

ücretli bir işte çalışmalarına olumlu yaklaşmadığı ortamlarda evlilik en önemli alternatif konumundadır. Kız çocuklarının eğitimde başarılı olmaması durumunda ücretli bir işte çalışma alternatifi sınırlı olunca, evlilik hem aile hem de kız çocukları için tek seçenek olarak görülebilmektedir. Bazı durumlarda, ailelerin amacı evlendirmek olmasa bile, "iyi bir kısmet çıkınca" kız çocuklarını evlendirmeyi tercih edebilmektedir.

Aile içi ilişkilerde yaşanan sorunlar, çocukların hareket özgürlüğünün sınırlanması, özellikle kız çocuklarının dışarıda zaman geçirme, sosyal etkinliklere katılmalarının kısıtlanması gibi durumlar evliliği cazip hale getirebilmektedir. Çocukların evlerinde kendilerini özgür ve rahat hissetmemeleri, yeterince sevgi görmemeleri, özellikle babaların çocuklara karşı sergilediği ilgisizlik, sevgisizlik ve baskının, çocukları evliliğe yönelttiği araştırmada gündeme gelen konular arasındadır. Evliliğin getirdiği yetişkinlik etiketi; bireyin tanınması, saygı görmesi ve bazı durumlarda kök ailesinin evinde bir odası olmayan kişilerin evlendiği zaman eşiyile birlikte bir evi olması/eve kavuşması anlamına gelmektedir. Anne ve babanın eğitim seviyesinin düşük olmasıyla paralel olarak, çocuklarının eğitimini yeterince önemsememeleri de ailelerin farkında olmadan çocuklarını evliliğe teşvik ettiği durumlardan biridir.

Çocuklar ev içinde şiddete tanıklık ettikleri ya da maruz bırakıldıkları durumlarda da şiddetten kaçmak amacıyla da evlenmeye yönelebilmektedir. Ailelerin içinde olduğu koşullar nedeniyle bilinçli olmadan çocukları evliliğe yöneltmesine örnek olan bu davranışların yanı sıra bilinçli olarak ailenin evliliği özendirdiği birçok durum söz konusudur. Ailelerin çocuklarını bilinçli olarak evlendirmek istemelerinin altında ise, ailelerin alternatiflerinin ve fırsatlarının sınırlı olmasının yanı sıra bu alternatifleri araştırmaması yatmaktadır. Anne ve babalar, çocuklarını "korumak" adına evliliğe yönlendirebilmektedir. Kız çocukları için evlilik öncesinde bir ilişki yaşanmaması ve "namusunun kirlenmemesi" gibi korku ve kaygılara çözüm olarak evlilik gündeme gelmektedir. Bazı ailelerin oğlan çocuklarını uyuşturucudan uzak tutmak için çocuklarını evlendirmeyi strateji olarak kullandıklarına da rastlanmıştır. Uyuşturucu kullanan oğlu olan aileler, çocuklarının omuzlarına ev geçindirme ve erken yaşta ebeveyn olma sorumluluğunu yükleyerek bu sorunla baş etmeye çalışabilmektedir. Uyuşturucu sorununu çözmek için kurumsal destek almak yerine, bazı aileler bu sorumluluğu, oğullarını yaşatları veya daha küçük kız çocuklarıyla evlendirerek, küçük kız çocukların omuzlarına yüklemektedir. Öte yandan, araştırma sırasında aile evinden ayrılıp daha rahat uyuşturucu kullanabilmek amacıyla "kız kaçırma" eylemine başvuran bir genç ile de karşılaşmıştır ve aileler bu evliliğe onay vermiştir. Çocukların bir engel ile yaşaması durumunda da benzer stratejilere baş vurulmakta ve bu tür durumlarda evlilik adeta bir rehabilitasyon kurumu gibi kullanılabilir.

Fırsatların sınırlandırılması, okul yaşamı açısından da geçerlidir. Hem kız hem oğlan çocukları, eğitim sistemini eleştirirken, okulun yeni fırsatlar yaratmamasına ve yaratı-

cılığı geliştiren bir sistemin bulunmadığına dikkat çekmişlerdir. Katılımcıların ortaklaştığı en yaygın şikayetlerden biri öğretmenlerin işlerini severek yapmamalarıdır. Günümüzde, diplomanın yaratacağı fırsatların sınırlı olacağı inancı, özellikle oğlan çocukların erkenden iş hayatına atılmalarını teşvik etmektedir. Özellikle farklı etnik gruplardan gençler okula uyum sağlamakta sorun yaşadıkları ve okul yönetiminin bu konuda yeterince çaba göstermediği dile getirilmiştir. Okul ortamının çocuklar tarafından sevilmemesi ve tercih edilmemesi, destekleyici olmayan arkadaşlık ilişkileriyle bir araya geldiğinde, bazı okullarda akran zorbalığı, şiddet ve taciz gibi durumlara tanıklık edilmektedir. Bu olumsuz faktörler, çocukların eğitim hayatını yarıda bırakmalarına neden olabilmektedir.

Sosyal çevreleri büyük oranda aile, okul ve akrabalar ile sınırlı olan çocuklar, bu yaşam tarzı nedeniyle buldukları çevreden uzaklaşma eğiliminde olabilirler. Özellikle kız çocuklar, akrabalar arasındaki dedikodulardan kaçınmak ve kendi yaşamlarını kurmak amacıyla evliliği tercih ettiklerini belirtmekte; ancak yeni kurdukları ailelerde de çok farklı bir yaşama kavuşamadıklarını dile getirmektedirler. Bu noktada, gelinlik, düğün, balayı, eşin aldığı hediyeler, seyahatler gibi konuların sosyal medyada özendirici bir şekilde öne çıkmasının da etkisi söz konusudur.

Çocuk yaşta evliliğe neden olan faktörler, kız ve oğlan çocukları duygusal ve bedensel olarak hazır olmadıkları evliliklere sürüklemektedir. Genellikle cinsiyetçi iş bölümünün baskın olduğu bu evliliklerde, kız çocuklarının karar alma sürecinde sınırlı söz hakkı olabilmektedir. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı konusundaki bilgi eksikliği ve sağlık hizmetlerine erişim açısından başkalarına bağlı olmak, özellikle çocuk yaşta anne olan kız çocuklarının yaşamını önemli ölçüde sınırlamaktadır. Oğlan çocukları ise evi geçindirme yükümlülüğünü üstlenmek zorunda kalmaktadır. Çocuk yaşta ebeveynlik sorumluluğunu üstlenen bu gençlerin, kendilerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duydukları fırsatlara erişimleri kısıtlanmaktadır.

Çocuk yaşta evliliklerin yanı sıra toplumsal cinsiyet kalıp yargıları da çocukları ve gençleri cinsiyet, sosyo-ekonomik koşullar gibi çeşitli açılardan ayrımcılığa maruz bırakmakta, çocukların ve gençlerin kendilerini sınırlamalarına yol açmaktadır. Bu bağlamda, evlilik ve aileyi destekleyen sosyal ve kamu politikaları, sosyal medyanın da etkisiyle çocuklar ve gençler için evliliği önemli ve öncelikli bir seçenek olarak öne çıkarmaktadır.

Cinselliğe İlişkin Bakış Açıları

Çocuk yaşta evliliklerin teşvik eden faktörler arasında, toplumun cinselliğe yaklaşımı önemli bir rol oynamaktadır. Çocukların ve gençlerin evlilik öncesinde cinsel ilişki yaşamalarına ilişkin korku ve kaygılar, bu tür evliliklerin önünü açabilmektedir. Ebeveynlerin çocukları ile cinsellik konusunda açıkça konuşmaması ve çocukların ve gençlerin bu konuyu rahatça tartışabilecekleri ortamların bulunmaması, cinsel sağlık ve üreme sağlığı konularında bilgi eksikliğine yol açmaktadır.

Aile içinde konuşulamayan cinsel sağlık ve üreme sağlığı konuları, eğitim kurumlarının müfredatında da yer almakta ve çocukların, gençlerin bu konularda bilgileri oldukça sınırlı kalabilmektedir.

Ailede ve okulda yeterli cinsellik/cinsel sağlık ve üreme sağlığı bilgisi verilmediğinde, bu bilgi genellikle akrabalar, arkadaş çevresi, internet ya da sosyal medya gibi kaynaklardan edinilmektedir. Toplumun cinsellik konusunda kız ve oğlan çocuklarına uyguladığı çifte standart, cinselliği deneyimlemiş kız çocuklarının buldukları çevreden de dışlanmasına neden olmaktadır. Bu durum, kendilerini yalnız ya da ötekileştirilmiş hissedenden bu kız çocuklarının bir an önce evlenmesini tetiklemektedir. Söz konusu unsurlar, kadınların ve kız çocuklarının güçlenmesinin desteklenmediği bir ortamda kız çocuklarını evliliğe teşvik etmektedir.

Çocuk yaşta evlilik, çocuk yaşta hamilelik ve ebeveynlik gibi olgular hem çocuk yaşta anne hem de bebekler için sağlık risklerini beraberinde getirmekte ve olumsuz sağlık sonuçları doğurmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, cinselliğin konuşulamaması ve cinsel sağlık ve üreme sağlığına ilişkin hizmetleri önceliklendirmeyen politikalar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmekte ve gençlerin cinsellik ve üreme sağlığı konusunda doğru bilgiye ulaşmalarını engellemektedir. Öte yandan, geleneksel medya ve sosyal medyada cinselliğin abartılı bir şekilde vurgulandığı, aldatmanın ve gelinlik giyip düğün yapmanın özendirildiği bir tezat yaşanmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Sosyal Normlar

Genç kadınlar ve erkekleri etkileyen birçok kurumda toplumsal cinsiyet eşitsizliği öne çıkmaktadır. Örneğin, okullarda cinsiyetler arası eğitim fırsatları eşit olmadığı gibi, işgücü piyasasında da kadınlar genellikle daha düşük ücretler almakta ve terfi süreçlerinde daha fazla engelle karşılaşmaktadır. Ailelerin kuruluşunda da birçok açıdan kadınları daha güçsüz konumlara taşıyan geleneksel uygulamalar devam etmektedir. Örneğin, mal paylaşımına dayanmayan akraba evliliklerinde, ailelerin büyük akrabalarına "hayır" deme konusunda zorlanması, kız çocuklarının yaşça büyük akrabalara evlendirilmesine yol açan feodal ilişkilerin sürmesine neden olmaktadır. Bu evliliklerin çoğunluğu resmi nikah yerine dini nikahla gerçekleşmekte olup, bekar gençler bu durumun dini yeterince bilmeyen kişiler tarafından desteklenmesini de eleştirmektedir.

Klasik ataerkil toplumlarda yaş ve cinsiyet hiyerarşisi, genellikle aile, okul ve sosyal çevrede sırasıyla genç kadınlara ve genç erkeklere yönelik saygı eksikliği biçiminde ortaya çıkmaktadır. Genç kadınlar, aile ilişkilerinde en alt basamakta oldukları gibi, toplum yapısında da daha az değerli ve daha az saygı gören konumdadırlar. Genç erkekler, aile içinde ikinci planda olmakla birlikte, yine de toplum içinde ciddi bir saygı eksikliğiyle karşılaşabilmektedirler. Geleneksel ataerkil toplum yapısında okullar, geleneksel cinsiyet rollerini ve hiyerarşiyi pekiştirerek yeniden üretmektedir. Yöneticilerin büyük oranda erkeklerden oluş-

tuğu, ders kitaplarında erkeklerin daha güçlü, bağımsız, doğal lider ve otorite olarak gösterildiği, kız öğrencilerden daha itaatkâr olmaları beklenirken oğlanların eylemlerinin daha kolay hoş görüldüğü okul ortamlarında, özellikle kız çocuklar açısından kariyer yolları biraz daha kapalı görünmektedir. Eğitimin cinsiyet ayrımcılığını göz ardı etmenin yanı sıra sosyal ve ekonomik ya da etnik farklılıklar gibi faktörlerde ayrımcılığa neden olabilmektedir.

Yetişkinliğe geçişin en hızlı yolu olarak görülen evlilik, gençlere toplumsal kabul ve saygınlık kazandırmakta ve dikkate alınmalarını sağlamaktadır. Aile, okul ve sosyal çevrelerinde bekledikleri saygı ve ilgiyi görmeyen gençler, evlilik aracılığıyla, özellikle ebeveyn rolü üstelendiklerinde daha fazla saygınlık ve ilgi görmeye başlayabilirler. Evliliğin bazı gençlere getirdiği saygı, statü, ekonomik ve sosyal güvence gibi artılara rağmen, özellikle kız çocuklar açısından evlilik yaşamı her zaman beklenen özgürleştirici ortamı sağlamayabilir. Ev içindeki kararlara katılım, cinsiyetçi iş bölümü, çocuk bakımından ev işlerine kadar birçok konuda büyük oranda geleneksel rollerin hakim olması, kadınların ve kız çocukların ev içi sorumluluklarının artmasına, kamusal alandan ve iş hayatından uzaklaşmasına neden olabilir. Bu durum, bakım rollerinin geleneksel olarak kadınlara yüklenmesi nedeniyle, kadınların iş gücüne katılmalarını ve eğitim olanaklarından tam anlamıyla yararlanmalarını kısıtlama riski taşımaktadır. Kamusal alanda daha az temsil edilme ve eşitsiz rollerin sürekliliği, genç kadınların alternatiflerinin sınırlandırılmasına ve geleneksel rollerin pekiştirilmesine yol açabilir.

Nitel araştırma kapsamında üretilen bilgi, daha önce bu konuda gerçekleştirilen nitel araştırma sonuçlarını onaylamanın ötesinde, genç kadınların yanı sıra genç erkeklerin de çocuk yaşta evliliklerine ilişkin deneyimlerine yer vermiştir. Bu evlilikler, çocukların gelişme, özel olarak korunma, çocuğun yüksek yararı ilkeleri ile çocuğun onuruna saygıyı ihlal etmekte; kız çocuklara yönelik ayrımcılık ve eşitsizlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası sözleşmeler ile yasalarda belirtilen bu haklara rağmen, ailelerin ve çocukların "çocuk yaşta, erken ve zorla" gerçekleştirdikleri evliliklerin arkasında fırsat eşitsizlikleri ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yer almaktadır.

5.2. ÇEZE'nin Önlenmesine Yönelik Öneriler

Araştırma bulguları temelinde, ÇEZE'nin ortadan kaldırılması ve çocuk haklarının korunmasına ilişkin savunuculuk yapılabilmesi için öncelikle (1) ÇEZE'nin toplumsal bir sorun olarak tanımlanması, (2) ÇEZE'nin sonuçlarının kamuoyuna aktarılması ve (3) ÇEZE'nin önlenmesine yönelik stratejiler/müdahale programları geliştirilmesi aşamalarının izlenmesi önerilmektedir.

(1) ÇEZE'nin toplumsal bir sorun olarak tanımlanması

Aileler, eğitim kurumları, yerel yönetimler, kamu kurumları, politika yapıcılar, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile gençler dahil olacak biçimde toplumun tüm kesimlerinin ÇEZE'nin bir sosyal sorun olduğunu kabul etmesini sağlaya-

çocuk ortamının yaratılması öncelikli görünmektedir. Yasal evlenme yaşına ve uluslararası sözleşmelerdeki taahhütlere rağmen, halen çocuk yaşta evliliklerin gerçekleşmesinde eşit olmayan fırsatlar, geleneksel toplumsal normların baskınlığı, ekonomik sorunlar, cinsellikle ilgili tabular gibi faktörlerin etkisiyle gerçekleştiğinin sık sık tekrarlanması gerekmektedir. Aksi takdirde, **"aşk için"** ya da **"karşı koyacak güçleri olmadığı ve/veya ikna oldukları için"** çocukların temel haklarından mahrum kalması toplumsal olarak desteklenmeye devam edecektir. Araştırma kapsamında görüşülen genç kadınlardan birinin **"Keşke annem dayıma karşı çıksaydı"** diyerek ifade ettiği gibi, evlilikten kısa bir süre sonra söylenen "keşke"ler hep olacaktır. Nitel araştırma, bir genç kadın ya da erkeğin bile keşke dememesi için, ÇEZE'nin önemli bir toplumsal sorun olduğunun tüm toplumsal kesimler tarafından kabul edilmesi gerektiğini göstermektedir.

(2) ÇEZE'nin sonuçlarının kamuoyuna aktarılması

ÇEZE ile gerçekleşen evlilikler, yalnızca evlenmiş/evlendirilmiş çocukların eğitim, istihdam ve sosyal yaşama katılım gibi temel haklarını kısıtlamakla kalmayıp, tüm aile bireylerinin ruhsal ve bedensel sağlıklarını da ciddi şekilde riske atmaktadır. Ailenin güçlendirilmesinin ön planda olduğu dikkate alınarak, ÇEZE nedeniyle yaşanan olumsuzlukların başlık parası, akraba evliliği, berdel, beşik kertmesi vb uygulamalar ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri aracılığıyla pekiştirilmesine ve gençlerin cinsellik ve cinsel sağlık konularında yeterli bilgilerinin olmamasıyla ilişkisine dikkat çekilmesi önemlidir. Bu konuda kamuoyunun bilgilendirilmesine yönelik bir ihtiyaç söz konusudur. Hem ailelere hem de çocuklara ulaşılabilmesi için toplantı, seminer ve yazılı basın gibi geleneksel yöntemlerin yanı sıra alternatif yolların kullanılabilmesi için mekanizmalar geliştirilmesi için çaba harcanması gereklidir. Bu noktada, ÇEZE'nin olumsuz sonuçlarının kamuoyunda anlaşılabilmesine katkı sağlayacak örneklerin kullanılması, bu örneklerde bölgesel ve yerel dinamikleri yansıtan deneyimlerin ön plana çıkarılması önemlidir.

(3) ÇEZE'nin önlenmesine yönelik stratejiler geliştirilmesi

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının koordinasyonunda birçok kamu kurumuyla iş birliği içinde yürütülen çalışmaların sürdürülmesi, yürütülen çalışmaların izlenmesi, raporlanması ve kamuoyu ile paylaşılması ve yeni çalışmaların geliştirilmesi önerilmektedir. Bu kapsamda, yürütülmekte olan çalışmalara da referans verecek biçimde;

- Eğitime devamlılığın sağlanması amacıyla yönelik öğrenciler, öğretmenler, rehberlik öğretmenleri ile okul yöneticilerini hedef alan çalışmaların programlanması ve ülke geneline yaygınlaştırılması,
- Cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile ilgili yaşa göre yapılandırılmış eğitim içeriklerinin müfredata dahil edilmesi,
- Karar alıcılar, hizmet sunucuları ve toplumun tüm kesimlerinde ÇEZE'nin toplumsal ve sağlık sonuçları ile ilgili farkındalığın oluşturulması,

- Çocukların spor, müzik, tiyatro, resim gibi sanatsal faaliyetlere katılmalarının sağlanacağı ortamlar yaratılarak sosyal yaşama katılımlarının teşvik edilmesi,
- Anne ve babalara yönelik bilgilendirici programların yaratıcı teknikler aracılığıyla yürütülmesi,
- İlgili tüm hizmet sunuculara, din görevlileri de dahil olmak üzere, yönelik ÇEZE'nin önlenmesi ve etkin müdahale konularında kapasite güçlendirme çalışmaları yapılması.

Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler konusunda yürütülen birçok araştırmada benzer öneriler gündeme getirilmektedir. ÇEZE yürütülen birçok çalışmaya rağmen sorun olmaya devam etmektedir. Bu nedenle, çocuk yaşta evlenenlere yönelik cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerinin yaygınlaştırılması/iyileştirilmesi gençlerin sağlığının korunması ve çocuk yaşta gebeliklerin önlenmesi açısından etkili olacaktır. Okullarda CSÜS eğitimlerinin verilmesinin öğrenciler ve öğretmenler açısından olumlu etkileri olduğuna dikkat çeken araştırmalar göz önünde bulundurularak, ÇEZE'nin önlenmesine yönelik çalışmalar kapsamında ele alınmalıdır.

Adalı, T. (2020). "Çocuk ve Erken Yaşta Evlilik". (içinde) Kişisel Olan Politiktir, Kadınlara Yönelik Eviçi Şiddet Verisi ve Politika (ed.) İlnur Yüksel-Kaptanoğlu. NotaBene Yayınları. İstanbul.

Aktepe, E., & Atay, İ. M. (2017). Çocuk evlilikleri ve psikosozal sonuçları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar - Current Approaches in Psychiatry*, 9(4), 410-420.

<https://doi.org/10.18863/pgy.310791>

Alptekin, M. Y. (2022). Social, economic and demographic analysis of marriage by escaping, kidnapping and dispersing in Trabzon. In Proceedings of the International Scientific Research Congress Dedicated to the 30th Anniversary of Baku Eurasia University

Altay, S. (2017). Sosyal kelam açısından yoksul mahallelerdeki kadınlarda dini düşünce ve bu düşüncenin sosyal yaşama yansımaları (Diyarbakır örneği) (Doktora Tezi).

Altuntek, N. S. (2001). Türkiye üzerine yapılmış evlilik ve akrabalık araştırmalarının bir değerlendirmesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2).

Altuntek, N. S. (2006). Bone and flesh, seed and soil: Patriline by father's brother's daughter. *Ethnology*, 45(1), 59-70. <https://doi.org/10.2307/4617564>

Anık, M., & Barlin, R. (2017). Türkiye'de Çocuk Gelinler Sorunu: Balıkesir Örneği. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1827-1841. <https://doi.org/10.15869/itobiad.332107>

Aydın, D., & Akay, B. (2017). Hemşirelik Öğrencilerinin Erken Evlilik ve Çocuk Gelinler Hakkındaki Görüşlerinin Belirlenmesi. *Clinical and Experimental Health Sciences*, 7(2), 39-44.

Baykara-Krumme, H. (2016). Consanguineous Marriage in Turkish Families in Turkey and in Western. *International Migration Review*, 50(3), 568-598. <https://doi.org/10.1111/imre.12176>

Boğucu, M. (2018). Çocuk Yaşta Evliliklerin İhmal ve İstismar Kapsamında Değerlendirilmesi: 2016 Yılı Ağrı Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Boran, P., Gökçay, G., Devocioğlu, E., ve Eren, T. (2013). Çocuk gelinler. *Marmara Medical Journal*, 26, 58-62. doi:10.5472/MMJ.2013.02751.1

Budak, H., & Küçükşen, K. (2018). Türkiye'nin Sosyal Transformasyon Sürecinde Y Kuşağının "Toplumsal Cinsiyet Rolü" Tutumları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(66), 561-576.

Burcu, E., Yıldırım, F., Sırma, Ç. S., Sanıyaman, S. (2015). Çiçeklerin Kaderi: Türkiye'de Kadınların Erken Evliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Bilig* (73), 63-98.

Cevheroğlu, B. A., & Tutarel-Kışlak, Ş. (2023). Spouse and mother-in-law rejection and marital adjustment of Turkish women with child and adult marriage. *Journal of Social and Personal Relationships*, 40(5), 1554-1578. <https://doi.org/10.1177/02654075221129833>

Council of Europe, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos. 11 and 14, 4 November 1950, ETS 5.

Council of Europe, Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence Istanbul Convention, 2011.

Council of Europe, Convention on Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, 2007.

Çakmak, D. (2009). "Türkiye'de Çocuk Gelinler". (içinde) Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik, Bildiri Tam Metinler E-kitabı. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Çaycı, M. Ş. (2014). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın; Cinsiyet Ayrımcılığının Kadın Ağzı Türkülerde İşlenişi (Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Dağdelen, G. (2011). Early Marriage: The Case of Van Province in Turkey. *Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Türkiye*.

Duran, S., & Tepehan Eraslan, S. (2019). Socio-demographic Correlates of Child Marriages: A Study from Turkey. *Community mental health journal*, 55(7), 1202-1209. <https://doi.org/10.1007/s10597-019-00433-5>

Edirne, T., Can, M., Kulusari, A., Yildizhan, R., Adali, E., Akdag, B. (2010). Trends, Characteristics, and Outcomes of Adolescent Pregnancy in Eastern Turkey. *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, 110, 105–108. <https://doi.org/10.1016/j.ijgo.2010.03.012>

Ergöçmen, B., Keskin, F. & Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2021). Türkiye’de çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler: 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları veri analizi.

Erlüle, F. (2022). Erken Yaşta Evlilikle Mücadele Kapsamında Ergin Olmayanlarla Evliliğin Bir Süresiz Geçersizlik (Mutlak Butlan) Sebebi Olarak Düzenlendiği İsviçre Medeni Kanunu’nun Revizyonuna Yönelik Ön Tasarı. *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 28(2), 1003-1028

Ertem, M., Koçturk, T. (2008). Opinions on Early-Age Marriage and Marriage Customs among Kurdish-Speaking Women in Southeast Turkey. *Journal of Family Planning and Reproductive Health Care*, 34 (3), 147–152. <https://doi.org/10.1783/147118908784734927>

Eyüboğlu, D. & Eyüboğlu, M. (2018) Psychiatric disorders and sociodemographic characteristics in children intended to get married at a young age. *Clinical Psychiatry*, 21, 122–129. Available from: <https://doi.org/10.5505/kpd.2018.46320>

Gök, M. (2016). Child Marriages in Turkey with Different Aspects. *International Journal of Human Sciences*, 13 (1), 2222–2231. <https://doi.org/10.14687/ijhs.v13i1.3795>

Gökçe, B., Özşahin, A., Zencir, M. (2007). Determinants of Adolescent Pregnancy in an Urban Area in Turkey: A Population-Based Case-Control study. *Journal of Biosocial Science*, 39 (2), 301–311. <https://doi.org/10.1017/S0021932006001763>

Güler, Ö., Küçüker, H. (2010). “Early Marriages Among Adolescent Girls in Afyonkarahisar, Turkey”, *European Journal of General Medicine*, 7 (4), 365-371.

Gümüş, B., Özer, Ö., Doğru, A. O., & Toprak, S. (2022). Can childbearing and marriage of underage girls be prevented? A study of population data in Turkey. *Child Abuse Review*. <https://doi.org/10.1002/car.2806>

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Macro International Inc. (1994). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1993, HÜNEE, Ankara, Türkiye.

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Macro International Inc. (1999). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1998, HÜNEE, Ankara, Türkiye.

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2004). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003, HÜNEE, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği, Ankara, Türkiye

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2009a). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2009b). Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2008, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye.

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2014). 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2015). Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye.

HÜNEE, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2019). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye

Kaçar, N. (2021). Erken evliliklerin kadın sağlığının psikososyal boyutuna etkileri. Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 61-72.

Kahraman, A. B., & Şenateş, T. (2018). Çocuk Gelinler (Siverek örneği). Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science, 5(29), 380-392.

Kahraman, A.B., Şenateş, T. (2018). Çocuk Gelinler (Siverek Örneği). Sosyal Bilimler Dergisi 5(29), 380-392

Kamer Vakfı. (2016). Kadın Hakları İnsan Haklarıdır Projesi. Diyarbakır.

Kaptanoğlu, İ. Y. & Ergöçmen, B. A. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 15(2), 128-161.

Kara, B. (2015) The matter of early marriage and its social importance in terms of changing family dynamics. Journal Issued by Economics and Administrative Sciences, Faculty, Suleyman Demirel University., 20(2), 59-72.

Kardam, F. ve Yüksel, İ. (2009), "Aile İçi Şiddet Algısı: Niteliksel Araştırma Sonuçları", Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet Araştırması 2008 içinde. HÜNEE ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, Elma Yayıncılık. Türkiye.

Kasımoğlu, S., & Tekin, Ş. (2023). The role of the media in mindfulness of the social and educational consequences of early forced marriages. Journal for Educators, Teachers, and Trainers, 14(1), 108-119. <https://doi.org/10.47750/jett.2023.14.01.010>

Kavlak, O., Atan, Ş., Yaşar, Ö., Yanık Tok, N. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Erken Yaş Evlilikler Hakkında Bilgi ve Görüşlerinin İncelenmesi. STED/Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 27(1), 37 - 44.

Kayı, I., Şimsek, Z., Beyazgül, B. (2018). Reproductive Health, Consanguineous and Teenage Marriages among Farmworkers in Turkey. European Journal of Public Health, 28 (4).

Kıran, E. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Türkiye'de Çocuk Gelinler. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi (ICOME 2017 ÖZEL SAYISI), 1-8.

Koca, S. (2023). Uluslararası Ceza Yargısında Zorla Evlilik Suçunun Gelişimi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6(1), 72-96.

Koçtürk, N., & Bilginer, Ç. (2019). Negative reactions to the sexually abused victims, withdrawing the complaint and outcomes of the litigation: the first data from Turkey. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 30(1), 152–166. <https://doi.org/10.1080/14789949.2018.1523947>

Köse, N. (2014). *Acarlar Beldesinde Okul Terkleri ve Devamsızlık Sorunu (Yüksek Lisans Tezi)*. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye.

Kurnaz, R., & Durualp, E. (2022). Çocuk gelişimci gözüyle “çocuk gelinler”: Nitel bir çalışma. *The Journal of Academic Social Sciences*, 128(128), 102-120. <https://doi.org/10.29228/ASOS.58021>

Kutlu, A. (2020). Erken Yaşta Evlendirilen Kadınların Evlilik Uyum Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 3(1), 57-71.

Kuygun Karcı, C., Cam Ray, P., Yolga Tahiroğlu, A., Avcı, A., Gül Çelik, G., Çekin, N., & Evliyaoğlu, N. (2021). Evaluation of child marriage in a Turkish sample: 8 years' data. *Journal of health psychology*, 26(11), 2031–2039. <https://doi.org/10.1177/1359105319900304>

Kümbetoğlu, B. 2005. *Sosyoloji ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam Yayınları.

Malatyalı, M. K. (2014). Türkiye’de Çocuk Gelin Sorunu. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 2(3), 27-38. <https://doi.org/10.7816/nesne-02-03-03>

Mason, J.(2002), *Qualitative Researching*, Sage Publication.

Mıhçıokur, S., Erbaş, F., ve Akın, A. (2010). Çocuk Gelinler ve Beklenen Olumsuz Sonuçları. *Sağlık ve Toplum*, 1, 3-12.

Miles, B. M., & Huberman, M. A. (1994). *An expanded sourcebook: Qualitative data analysis*. Sage publications.

Mollaoğlu, S. (2023). Çocuk Gelin Pratiğinin Göstergibilimsel Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(86), 598-617. <https://doi.org/10.17755/esosder.1225342>

Nasıroğlu, S., & Semerci, B. (2017). Mental assessment of girls consulting for early marriage and identifying risk factors. *Alpha Psychiatry*, 18(5), 460-467. <https://doi.org/10.5455/apd.258477>

Orçan, Y. D. M., & Kar, D. D. M. (2008). Türkiye'de Erken Yaşta Yapılan Evlilikler ve Risk Algısı: Bismil Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 97-112. <https://doi.org/10.21560/spcd.08372>

Özcebe, H., & Biçer, B. K. (2013). Önemli bir kız çocuk ve kadın sorunu: Çocuk evlilikler. *Türk Pediatri Arşivi*, 48(2), 86-93. <https://doi.org/10.4274/tpa.1907>

Patton, M.Q. 1987. *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. Sage Publication. Londra.

Pehlivan, R. ve Şener, T. (2021). Ergenlik ve beliren yetişkinlikte evlenme ve çocuk sahibi olmanın kimlik statüleri ile ilişkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, doi: 10.4274/tjcamh.galenos.2021.70883

Şen, S., & Kavlak, O. (2011). Çocuk Gelinler: Erken Yaş Evlilikleri ve Adölesan Gebeliklere Yaklaşım. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 25(25), 35-44. <https://doi.org/10.21560/spcd.91883>

Soylu, N., Ayaz, M., & Yüksel, T. (2014). Early-married and sexually abused girls differ in their psychiatric outcomes. *Child abuse & neglect*, 38(9), 1552-1559. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2014.05.017>

Sözer, H. (2020). Bir Çocuk İstismarı Formu Olarak Çocuk Evlilikleri: Kültüre Sığınmanın Sınırları. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 23(1), 157-191. <https://doi.org/10.18490/sosars.728332>

Sözer, H. (2023). The Politics of Child Marriages in Turkey: The Construction of Children as Vulnerable. In: Kırıcı Çevik, N. (ed.), *Research on Social Sciences- III. Özgür Publications*. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub97.c467>

Subaşı-Kırıkçı, E. (2018). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kız Çocuklarının Erken Yaşta Evlilikleri ve Din Algısı: Şanlıurfa Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, Türkiye.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) - Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2006). Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2006

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) - Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2011). Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2011

Turkish Civil Code, (2001). Available at: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf> Date of access: 10.02.2023

TÜBAKKOM (2015). Tübakkom 13. Dönem 2. Yürütme Kurulu Toplantısı 11.09.2015 Tarihli "Çocuk Gelinler" Çatıştayı. https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/2015/20151009_tubakkom.pdf

TÜİK. (2024a). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, 2023. <https://sdg.tuik.gov.tr/5-3-1/>

TÜİK. (2024b). İstatistiklerle çocuk, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2023-53679#:~:text=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BCne%20kat%C4%B1lma%20oran%C4%B1%20cinsiyete%20g%C3%B6re,%11%2C5%20oldu%C4%9Fu%20g%C3%B6r%C3%BCld%C3%BC.&text=Evlenme%20istatistikleri%20g%C3%B6re%2016%2D17,1%2C9'a%20d%C3%BC%C5%9Ft%C3%BC>

Ünal, B. (2017). Türk sinemasında 2010 sonrası filmlerde çocuk gelin temsili (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi. Eskişehir, Türkiye. <https://hdl.handle.net/11421/2595>

United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women). (2021). Research study on the perception of men and boys on child, early and forced marriages in Turkey.

United Nations Population Fund (UNFPA). (2020). Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Sağlık Riskleri ve Sonuçlarına Çok Sektörlü Yaklaşım [Multisectoral Approach to the Health Risks and Consequences of Child, Early and Forced Marriages]. UNFPA Turkey.

UN General Assembly, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3

UN General Assembly, Convention on the Elimination of All Forms of Violence against Women, 1979. UN General Assembly, Convention on the Rights of the Child, 1989.

UNICEF. (2024). Child Marriage. <https://data.unicef.org/topic/gender/child-marriage/>

UN Women. (2021). Çocuk yaşta, erken zorla evliliklere ilişkin erkek algısı.

Uslu, F. G. (2018). Adölesan Annelerin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Doğum Sonuçlarının Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye.

Wringe, A., Yankah, E., Parks, T., Mohamed, O., Saleh, M., Speed, O., Hémono, R., Relyea, B., Ibrahim, M., Sandhu, J. S., & Scott, J. (2019). Altered social trajectories and risks of violence among young Syrian women seeking refuge in Turkey: a qualitative study. BMC Women's Health, 19(1). <https://doi.org/10.1186/s12905-019-0710-9>

Yağbasan, M., Takdemir, N. (2017). Sosyolojik Perspektiften Çocuk Gelinlerin Yaşadıkları Travmalar (Doğu ve Güneydoğu Anadolu Özelinde Anne-Çocuk İlişkisi ve İletişimi Bağlamında Bir Alan Araştırması. Sosyal Bilimler Dergisi 4(16), 18-32

Yakıt, E., Çoşkun, A. (2014). Toplumsal açıdan çocuk yaşta evlilikler gerçeği: Hemşire ve Ebenin sorumluluğu. Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi, 11(3), 3-10.

Yavuz, S. (2012). A Comparative Analysis of Adolescent Fertility in Morocco, Egypt and Turkey. Coğrafi Bilimler Dergisi, 10 (2), 111-127.

Yıldız, D., & Poyraz, T. (2020). Sosyo-demografik ve Sosyo-kültürel Bağlamda Erken Evlilikler: Çocuk Gelinler ve Çocuk Damatlar. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)(32), 159-186. <https://doi.org/10.20427/turkiyat.581208>

Yılmaz, Ç. (2023). Çocuk Damatlar ve Töre. 11. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi.

Yılmaz, S., Akyüz, F., & Arslan, N. M. (2022). Associated factors of legal child marriage in Turkey: pregnancy and below-average intelligence. *Journal of Biosocial Science*, 54(6), 1024–1034. Doi:10.1017/S0021932021000584

Yüksel, F., & Koçtürk, N. (2021). Investigation of Factors Associated with the Child Marriage in Turkey. *Journal of child sexual abuse*, 30(6), 653–666. <https://doi.org/10.1080/10538712.2021.1956664>

Yüksel, H., & Yüksel, M. (2014). Çocuk İhmali ve İstismarı Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler Gerçeği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 1-24.

Yüksel-Kaptanoğlu, İ., & Ergöçmen, B. A. (2012). Çocuk gelin olmaya giden yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 128-161.

Zeybekoğlu Akbaş, Ö., & Dursun, C. (2022). Toplumsal Değişme Sürecinde Annelik Serüveni: Geç Anneliğe Geçiş. *Akademik Hassasiyetler*, 9(20), 107-128.

